

ШАHRH KHTABXANASY

БӘХТИҶАР
ВАҲАБЗАДӘ

442 79968

АЗӘРБАЙҶАН ДӨВЛӘТ НӘШРИЈАТЫ

Бақы. 1961

«Шаирин китабханасы» серијасында нәшр олуан
һәммин китаба Бәһтијар Ваһабзадәнин аилә-мәишәт
мөвзусунда јаздығы «Изтирабын сону» поемасы, «Сә-
јаһәт дәфтәриндән» башлығы алтында Ираг, Африка
вә Италија сәфәриндән бәһс едән ше'рләри вә мүхтә-
лиф вахтларда јаздығы лирик нәғмәләри вә ш'ерләри
дахил едилмишдир.

МҮХТӘЛИФ ШЕ'РЛӘР

КҮРД ОВШАРЫ

*(Бәстәкар Фикрәт Әмировун
Америка сәфәри мүнәсибәтилә)*

Нју-Йоркун, Бостонун
концерт салонларында
сәсләнир «Күрд овшары».
Ондакы пак дујғулар
јад өлкәдә сәсләниб
чошдурур дујғулары.
Өлкә јад ола биләр,
анчаг дујан үрәкләр
һәр өлкәдә үрәкдир.
Сәнин һисс етдијини
о да һисс едәчәкдир.
Өлкәләр башга-башга,
Адлары башга-башга,
Һәр јерин өз сәрвәти,
Өз вары башга-башга.
Ганунлары чүрбәчүр,
Ғајдалары чүрбәчүр.

Нәр жердә бир чүр вурур
Анчаг бүтүн үрәкләр,
Сәрһәдләрдә дикәлән
чансыз, тахта дирәкләр
Сәдд чәксә дә торпаға,
көжә, һаваја, суја,
Сәдд чәкә билмир анчаг
Гәлбә, һиссә, дујғуја.
Америкалы ағалар,
Сизә бир суалым вар:
Јәгин истәмәздиниз,
нечә-нечә дағлары,
сулары, океанлары
ашараг «Күрд овшары»,
јурдунузда курласын!
Нә етмәк, гулаг асын
балача билдијиниз
елин көнүл сәсинә.
Сиз һејран галырсыныз
халгымын јаратдығы
Сәнәт абидәсинә!..
Сәнәт дағлары ашды,
көнлүмүздән сүзүлүб
көнлүнүзә јол ачды.
Ахы бу маһнынын да
Паспорту јохдур...
Онда
Нә үчүн сәрһәдләри
Гапаја билмәдиниз

Онун үзүнә бәс сиз?
Гочаман бир милләтин
јаратдығы бу мүғам,
Дејир: мән өз күчүмү
үрәкләрдән алмышам!
Мәним кушәләримдә
нәбзи вурур дәма-дәм
гочаман бир милләтин...
Мән әбәди сәсијәм
мәһәббәтин, шәфгәтин.
Дејир: чан јанғысыјам
мән бу көјүн, бу јерин.
Ширин пычылтасыјам
узун һичрандан сонра
Бирләшән һәсрәтләрин.
Дејир: мән арзуларчын
дејүнән үрәкләрин
кизли титрәмәсијәм.
Баласынын далынча
су сәпән аналарын
хејир-дуа сәсијәм.
Сәсләнир «Күрд овшары»...
Кирпикләрә јаш гонур,
Мәним дә, онларын да
нәзәриндә бу анда
бирчә мә'на охунур:
Мәним дујдугларымы
о да дујур бу дәмдә,

Языр ејни дујғуну
элимдэки гэлэм дэ.
«Құрд овшары» чошдуруп
арзуну, диләкләри,
Силир нәзәримиздән
сәрһәдләрдә дајанан
о чансыз дирәкләри...

Кизли дидишмәләрә
Сон гојулур бир кәрә!
Үрәкләрдән гопмајыр
Нә ағрылар, нә аһлар,
Дәнизләрә төкүлүр
Бүтүн ганлы силаһлар.

Нојабр 1959

РЭГЭМЛЭР

Сөзләр јараныр
Сәсләр топлананда бир јерә.
Торпаг, күнәш, һава, су... сөзләрә бах, сөзләрә!
Һәр биринин өз јери, һәр бири дә бир аләм;
Сөзләрин чидалына мән көнлүмү вермишәм.
Бәс рәгәм? Рәгәм нечә? Қәлмәләр, сөзләр кими
О да чанлы дејилми?
Башга мә'на газанмыш инди рәгәм дә, сөз дә.
Рәгәмләр дә данышыр бизим зәманәмиздә.
Сәккиз, доггуз, бир, ики!
Сәнә, елә кәлир ки,
Рәгәмләр сөзләр гәдәр чанлы дејил, хош дејил.
Рәгәмләрә баханда, гулағында елә бил
Мүһасиб сајғачынын таггылтысы сәсләнир.
Хәјалын да диксиниб көјләрдән јерә енир.
Торпагдан учалмајан хәјаллар енсин јерә,
Далмаг вахты дејилдир бош-бош дүшүнчәләрә!
Инди хәјалын өзү күлүр бош хәјаллара —
Дејирсән, дүнән һара, бу күнкү вүс'әт һара!

Инди хэялын үстэ ораг-чэкич нишаны
Jүксэлиб энкинлэрэ күнэш илэ тэн дурур.
Инсан бу күн көйлэрэ өз хэялыны дежил,
Эмэлини учурур.
Кэлиб чатмыш заманын чох гэрибэ 'дэмлэри;
О соjug рэгэмлэри, о чансыз рэгэмлэри
Нэфэсилэ гыздырыб чана кэтирир инсан;
Зэһмэтилэ торпага, даша чан верир инсан!
Рэгэмлэрин далында нечэ шэһэр, нечэ кэнд,
Нечэ завод, нечэ баг, нечэ дэһнэ, нечэ бэнд,
Нэлэр, нэлэр дајаныр!
Рэгэмлэр соjug дежил, рэгэмлэр јаныр, јаныр;
Рэгэмлэрин далында дурур дилэкклэримиз,
Дурур эмэллэримиз, дурур алын тэримиз.
Гаршымызда ачылыр даһа парлаг бир сэһэр.
Амалымыз бөјүкдүр, мэгсэдимиз тэмиздир!
Бу күн сајгач сэсини андыран бу рэгэмлэр.
Еј дөст, бизим сабаһкы ширин гэһгэһэмиздир!

Јанвар 1958

МЭНИМ ЈОЛУМ

Мин дэфэ, милјон дэфэ
Доғулсајдым, јенидэн
Ше'р, сэнэт јолуну
Көтүрәрдим јенэ мэн.

Бу јол мэним дөвлэтим,
Бу јол мэним варымдыр,
Бир-биринэ чаланан
Полад мисраларымдыр.

Бу јол ениш-јохушлу,
Бу јол дашлы, кесэкли,
Бу јол гарлы-боранлы,
Бу јол чэңли, чисэкли.

Онун долајларыны
Дүз чыхан ајаг кэрэк;
Бу јолда сүбһэ гэдэр
Кечэлэр ојаг кэрэк.

Бу јолун чәфасы чох,
Әзабы чох, дәрди чох;
Бу јолу јыхылмадан,
Бүдрәмәдән кечән јох!

Бу јолун һәр чөврүнә
Таб едәсән сән кәрәк.
Бу јолун шахтасыны
Әридән үрәк кәрәк!

Елә бир үрәк ки, о,
Јансын, күлә дөнмәсин.
Һәр мисранын башында
Аловлансын, сөнмәсин!

Бу јолда дүшмәнин дә,
Достун да чох олачаг.
Алгышдан вәчдә кәлиб
Һәдәдән горхма анчаг!

Өз илһамым, өз сәсим
Учан атымдыр мәним;
Дүшмәнимин нифрәти
Мүкафатымдыр мәним!

О күн ки, өз көнлүмү
Бу чәтин јола вердим,
Шаграг күлүшләримин,
Динчлијими итирдим.

Өмрүмү ше'р олуна
Әритдим килә-килә;
Бу јолда гара сачы
Дәјишдим ағ сач илә.

Бу јолда өз һәјатым,
Динчлијим унудулду.
Әбәди нараһатлыг
Мәним газанчым олду.

Нараһатам, нараһат,
Дүшүнүрәм дәмбәдәм.
Дүнән јаздыгларымы
Бу күн һеч бәјәнмирәм.

Алышмаса, јанмаса,
Очагда да көз олмаз.
Гасырғасыз бир мешә
Далғасыз дәниз олмаз!

Хошдур мәнә көнлүмүн
Далғаланан һәр аны, —
Мин күнүн динчлијиндән
Бир күнүн һәјәчаны.

Мин дәфә, милјон дәфә
Доғулсајдым, јенидән
Ше'р, сәнәт јолуну
Көтүрәрдим јәнә мән.

Нәдир јолумун ады?
Дүз мәсләким, дүз ешгим!
Бәләдчимдир бу јолда
Өз мәсләким, өз ешгим.

Мәсләким — өз шәрәфим,
Намусум, иззәтимдир,
Партијама, халгыма
Сонсуз мәнәббәтимдир!

Нуха, август 1957

26-лар

Јараныб елләрин арзуларындан
Бир бөјүк мәсләкчин сиз доғулдуруз.
Алнынызда вүгар, көксүнүздә ган
Ағчагум чөлүндә һәлак олдунуз.

Дејирләр, чох мөһкәм сарылыбсыныз
Өлүм анында да бир-биринизә.
Бу бөјүк бирликдир әбәдијјәти,
Дөнмәз ирадәни бәхш едән сизә.

Дејирләр, күлләләр ачылан заман
Сәсләнмиш тарихин бөјүк шүары.
Бу дәм демишсиниз сиз бир ағыздан:
«Бирләшин, еј дүнја пролетарлары!»

Сизин синәниздән фышгыран ал ган
Бир јерә јығылыб көлмәчәләнмиш.
Мүгәддәс ганыныз, дејирләр, бу ан
Дөнүб улдузлара көјә чиләнмиш.

Сентјабр 1951

РЭИСИН СТОЛУ

Рэис гэээблэниб вар гүввэсилэ,
Чалды јумругуну стола бирдэн.
Стол чырылдајыб өз чыр сэсилэ,
Сөјлэди: — Нэ јаман гэээблэсэн сэн?
Нирси ичэри сал, көјдэн енмэ чох.
Зэйф бир адамсан, гэээблэнмэ чох.
Рэисэ тохунду столун сөзү,
Деди: — Сэн мэнэми зэйф дејирсэн?
Ахы гүдрэтимэ бэлэдсэн өзүн,
Нечэ јүз нэфэрин бөјүүјэм мэн.
Кимлэ данышырсан, көр, ахы, кимлэ?
Инсан талейини һэлл едирэм мэн.
Јалныз бир сөзүмлэ, бир мөһүрүмлэ
Дэрэлэр дағ олур, гајалар дүзэн.
Гапымын ағзында эли дөшүндэ
Һэр күн јүзү дурур эмрэ мүнтэзир.
Мин эмр верирэм бэ'зэн бир күндэ.
Сэндэ бу чэсарэт, бу чүр'эт, нэдир?
Стол күлүмсүнүб деди: — Билирэм,
Күчүнэ, һөкмүнэ бэлэддир алэм.

Анчаг, еј гэдирсиз, нанэчиб инсан,
Сэн ахы о күчү мэндэн алмысан!
Сэн кимсэн, өз эглин, гүдрэтин нэдир?
Сэнин бүтүн күчүн ахы мэндэдир.
Өлмэзми ајрылса балыг дэниздэн?
Бир јолуг сэрчэсэн мэндэн ајры сэн,
Ахы бу гүдрэти мэн вердим сэнэ;
Сэн һеч икэн, һөрмэт кэтирдим сэнэ.
Инди ки, белэдир, чыхыб өзүндэн,
Вурма јумругуну мэнэ бир дэ сэн!

БАКЫ

Далгалар гојнунда дајаныб мәтин,
Шәргин синәсиндә а јанан Бакы!
Питердә башлајан тәләтүмләрин
Далғасы көксүндә дајанан Бакы!

Алимләр, арифләр, чох гәһрәманлар
Камал бадәсини әлиндән ичди;
Азадлыг јолунда аханда ганлар,
Тарихин јоллары синәндән кечди.

Сығмадын заманын мәнкәнәсинә,
Сән оддан, аловдан доғулдун, Бакы!
Питердә ачылан күллә сәсинә
Илкин чаваб верән сән олдун, Бакы!

Гала өрчүндәки дашлара бир бах;
Көрүрәм көксүндә мин јара изи;
Бабалар борадан од јағдырага,
Горумуш дүшмәндән шәрәфимизи.

О дашлар бу күн дә дајанмыш мәтин,
Өчдадын шәрәфи бизә әзиәдир.
Ағаран о дашлар, јадәлдиләрин
Үстүнә гычанан дишләримиздир.

Сән гөвдун һәр заман јадәлдиләри,
Дөјүшдә нә горхдун, нә дә карыхдын;
Көксүнү одлара кәрәндән бәри
Бу көзәл күнләрин әлини сыхдын.

Сәндән ганад алдым учмаг үчүн мән;
Көзүмә нур вердин, әлимә гәләм;
Бакы, өмрүм боју десәм дә сәндән,
Мән јенә борчуну верә билмәрәм.

Сәнә дејилмәмиш чохлу сөзүм вар,
Һәјатым, јолунда каш гурбан кедә;
Оғул борчлу галар, хәчаләт галар
Ананын јолунда чандан кечсә дә.

Март 1960

Дүнја көзэллөшир, дөјишир аләм;
Өмүр јолларыны бир анда кечдим.

Андаја билмирөм, гана билмирөм
Дүнјамы дөјишди, мөнми дөјишдим?

Јанвар 1999

ДУНЈАМЫ, МӨНМИ?

Ушаглыг шөклимө һөј бахырам мән,
Илләр хәјалымдан сүзүлүб кечир.
Ширин хатирәләр көзүм өнүндән
Каһ ағлајыб кечир, каһ күлүб кечир.

Күчәдән тапдығым рәнкли бир шүшә,
Көнлүмү нә гәдәр севиндирәрди!
Адамлар, адамлар мәни һәмишә
Охшајар, әзизләр, хош диндирәрди.

Хәјалән учардым улдуза, аја.
Бир тәзә севдаја дүшәрдим һәр күн.
Елә биләрдим ки, бу гоча дүнја
Мәнимчүн јараныб, анчаг мәнимчүн.

Дүнја дүнја, дөјиш дөјиш аја
Бәс нәчимлә әјләнмирәјен!
Арты нәдүнја, бу дүнја
Өзкә көрүнүр, өзкә чүр мәнә!..

Бәлкә арылмышам өзүм-өзүмдән,
Өзкә бир адамам бәлкә инди мән?

Ш Е' Р В Э М Э Н

Бир сојуг бахышдан, бир нагсыз ишдэн
Дэрһал көјлэр кими тутулурам мэн.
Анам бу налыма дөзө билмәјир
«Һәр шеји гәлбинә салма, кәл», — дејир.
«Көрдүјүн һәр шеји гәлбинә јазсан,
Оғул, бу дүнјада чох јашамазсан».

Ана, гынамырам әсла мән сәни,
Сән доғру дејирсән, бәли, наглысан.
Узун өмр истәјән гәми, гүссәни
Кәрәк үрәјинә салмаја бир ан.

Батан бир күнәшин, солан јарпағын,
Гурујан чешмәнин, сәнән очағын
Дәрдини, гәмини гәлбә салмадан,
Биринин дәрдинә ортаг олмадан,
Јашамаг, ај ана, јашамагмыдыр?
Һәјат мәкәр анчаг кеф, дамагмыдыр?

Демә бу дүшүнчә, бу хәјал нәдир?
Дүшүнмәк көзәлдир дәриндән-дәрин.

Өмрү башдан-баша бир әфсанәдир
Нәш'әни нәш'әдә тапан кәсләрин.

Көјләрин аһындан думан, чән доғур,
Ше'р дә хәјалдан, фикирдән доғур.
Јазырам ше'рими мән јана-јана,
Һеч кәси севмәјән өзү севилмәз.
Һәр шеји гәлбимә салмасам, ана.
Ше'рим көнүлләрә јол тапа билмәз.

Һәр шеји гәлбимә салмасам әкәр,
Мән чох јашајарам, бу сөзүн нагдыр.
Ше'римсә өзүмдән тез өлүб кедәр,
Белә јашамагса—јашамамагдыр.

Үрәк доланырса мәнзилбәмәнзил,
Чошурса, дашырса, јашајыр демәк.
Мәнә өз өмрүмү узатмаг дејил,
Ше'римин өмрүнү узатмаг кәрәк!

Јанвар 1959

КАҒЫЗЛАР

Кағызлар, ај қағызлар,
Нә кениш гәлбиниз вар!
Нә гәдәр ки, ағсыныз,
Көрпәчә ушагсыныз.
Нә гәсдиниз вар сизин,
нә дә кидурәтиниз.
Ајна кими тәмиздир
гәлбиниз, сурәтиниз.
Елә ки, јазылдыныз,
тәзә мә'на кәсб едиб,
јени доғулурсунуз.
Јеткин бир чаван кими
ја хејирхаһ, ја да ки,
бир чани олурсунуз.
Әјләшәрәк үз-үзә,
Дәрдлиләр өз дәрдини
көчүрүр көксүнүзә.
Охујана мүсаһиб,
охуја билмәјәнә
мүәммалы сирсиниз.

Сиз һамынын дәрдини
көтүрә билирсиниз.
Дәрдлиләр сизи анчаг
өзүнә сирдаш билир.
Һеч кәсә дејилмәјән
кизли сөзләр, сиррләр
тәкчә сизә дејилр.
Һичран бајрам едәндә,
Ашиги инләдәндә
Сиз көнүлдән-көнүлә
хош хәбәрләр апаран
бир гасид олурсунуз.
Кечәнин бир чағында
Ашигин отағында
күн тәк доғулурсунуз.
Кағызлар, ај қағызлар,
Сиздә даш әсрләрин
нечә-нечә сирри вар.
Сиз өтән әсрләрин
бир-бирилә сөһбәти,
данышан дилисиниз.
Фикирләрин, һиссләрин
чанлы шәкилисиниз.
Торпагларда чүрүјән
үрәкләрин, башларын —
бөјүк мәсләкдашларын
Фикри, һәјәчанларын,

Мә'налы өмүрләрин
 эн мә'налы анлары
 јашајыр тәкчә сиздә —
 о кениш гәлбиниздә.
Һәр кәлмәни, һәр сөзү,
 уда-уда қағызлар,
Јаланы да көтүрүр,
 доғруну да қағызлар.
Қағызлар, ај қағызлар,
 сизин кен синәнизә
 нәғмәләр дә јазылып,
 өлүм һөкмүләри дә.
О ганлы һөкмүләрә
 оғул истәр таб едә!
Синәнизә һижләләр,
 бөһтанлар јазыланда
Сиз қағызлыгдан чыхыб
 бир һөкмүдар оlanda
Һәгигәтдән утаныб
 нијә әримирсиниз?
 мәкәр сиз дәмирсиниз?
Бә'зән синәниз үстә
Лајинәси чәкилир
 бир кәндин, бир шәһәрин,
Бә'зән дә синәниздә
 тәләји һәлл олунур
 бир өлкәннин, бир јерин.
Нечин бә'зән инанмыр
 адамлар бир-биринә? —

Ширин вә'дәләринә?
Бир-бирилә севишир
 илләр боју чаванлар;
евләнмәјә кәләндә
 анчаг әввәлчә онлар,
Әнди-пејманларыны
 қағызга көчүрүрләр.
Мәһәббәти бу чансыз
 қағыздамы көрүрләр?
Қағызлар, ај қағызлар,
Нә бөјүк күчүнүз вар!
Сиз өлкәдән, өлкәјә
 гуш кими учарсыныз.
Атом ача билмәјән
 јолу сиз ачарсыныз.
Будур әсрин һикмәти:
 бир кичик арајышын
 һөкмү, күчү, гүдрәти
 мин инсанын күчүндән
 Бә'зән чох үстүн олур.
Бир қағызын күчүлә
 бирчә анын ичиндә
 ил доланыб күн олур.
Қағызлар, ај қағызлар,
Нә бөјүк һөкмүнүз вар!

ТЭКЛИК

Хэжал каһ дағдадыр, каһ да аранда;
Каһ көжә жүксәлир, каһ енир инсан.
Отагда бир саат тэк отуранда,
Јүз илин дәрдијлә жүкләнир инсан.

Елә бил диварлар кәлир үстүнә,
Гулағын сәсләнир, гәлбин дөјүнүр.
Алышыб јанырсан сән өз түстүнә,
Нидалар көзүндә суала дөнүр.

Инсаны тез јорар дүшүнчәләр дә,
Нәфәсини вериб дәрд удар инсан.
Өзүндән башгасы олмајан јердә
Инсан олдуғуну унудар инсан...

Бир күнәш бәс едәр, пәришан олма,
Сәнин јүз Күр гәдәр көз јашын олса.
Мин дәрд һүчум етсә, көнүл, сыхылма,
Бир нәфәр дәрд билән сирдашын олса.

Јаршағы тез солар тэк ағачын да;
Далдасы јохдурса нечә солмасын?
Мешәләр султаны, мешәләр шаһы
Асланын өзү дә јалғыз олмасын.

Дүнајаја кәлмәдик биз әбәс јерә,
Инсаныг, инсан да бизә кәрәкдир.
Баға тэк гынына чәкиләнләрә
Үрәк нә кәрәкдир, дил нә кәрәкдир!

Чај чаја говушмаз, сулар дашмаса,
Улдузун улдузла үнсијјәти вар.
Көјдә булудлар да гошалашмаса,
Нә илдырым чахар, нә јағыш јағар...

Јол тапа биләрми саз, үрәкләрә,
Мизраб аста-аста телә дәјмәсә?
Чыхармы гөнчәдән тэк бирчә кәрә —
Бүлбүлүн нәфәси күлә дәјмәсә?

Өз ел-обасыны тәрк етдијиндән
Тэк-тәһһа доланыр бајгуш бу күн дә,
Колларын дибиндә тэк битдијиндән
Бојну бүкүк олур бәнөвшәнин дә.

Од вурмаса, габда су даша билмәз.
Гуш да тэк ганадла дағ аша билмәз.
Көсөјүн икиси чөлдә дә јанар,
Бирин очагда да алыша билмәз.

Гэлбимдэ мин сөзүм, мин сөһбәтим вар,
Мән дејим, сиз дејин, дил јорулмасын.
Јығылын, јығылын башыма, достлар,
Мәним бир күнүм дә сизсиз олмасын!

Достларын гэлбидир јурдум, мәскәним,
Үрәкдә бир нискил кәрәк олмасын!
Сағлығым бир јана, а достлар, мәним
Сојуг мәзарым да һеч тәк олмасын!

Март 1956

БАҢАР ВӘ МӘН

Илләр кечир ахыб кечән сулар кими,
Һәр ил башга дујғуларла јаныр үрәк.
Һәр кәләндә баһар кәлир баһар кими,
Мәни көрмүр баһар анчаг көрдүјү тәк.

Баһар кәлир, фәрәһиндән күлүр аләм;
Баһар кәлир, һәр ил кәлән баһар кими.
Мәнсә һәр ил дәјиширәм
Әјнимдәки палтар кими.

Апрел 1957

ГАРА САЧЛАР, АҢ САЧЛАР

Сачларыма дән дүшүр, дән дүшүр, жаман дүшүр,
Һәр баханда анамын үрәжинә ган дүшүр.
Бу аң сачлар, аң ана, сәни дәрде салмасын,
Сачымын ағлыгындан ганын һеч гаралмасын.

Алышырам кечәләр стол архасында мән,
Сачларым да агарыр гәлбимин атәшиндән.
Сән демә ки, баламын бәлкә кизли гәми вар.
Вахтсыз агаран сачын өзкә бир аләми вар!

Өлүм белә гәм дежил бу һәјаты дујана,
Мән бу аң сачларымла өјүнүрәм, аң ана!
Гара, шәвә сачлары тәбиәт вермиш мәнә,
Мән күвәнә билмәрәм онун бу төһфәсинә,
Зәһмәти һәјатымын илк бәзәји саймышам,
Аң сачлары һәјатда мән өзүм газанмышам.

Сент/ябр 1957

ЈЕНӘ БИР АРЗУ ГАЛДЫ

Ананын үрәјиндә
Улдузлар дурду сөфә
Бала гығылтысыны
Ешидиркән илк дәфә.
Арзу доғду арзудан,
Деди: «Балама гурбан
Кәһәр атлар, гулунлар!
Балам һавахт дил анлар?»
Ушаг дил дә анлады,
Дил ачды: «Ана!» — деди.
Ана: «Һәр дәрдин, бала,
Кәлсин бу чана» — деди.
Үзүнә күлдү чаһан,
Арзу доғду арзудан.
Ана деди: «Бәс һачаг
Балам ајаг ачаһаг?»
Бала ајаг да ачды,
Күчәдә кәзди, гачды.
Ана гәлби сығмады
Фәрәһиндән көјләрә,

Нэр бала аддымына
Энсэн деди мин кэрэ.
Арзудан арзу догду,
Ана деди: «Азды бу!
Балам да балалар төк
Навахт дэрсэ кедөчөк?»
Бала дэрсэ дэ кетди,
Бала дэрсдэн дэ кэлди,
Демэжин ки, ананын
Арзулары көдэлди.
Ана деди: «Азды бу!»
Арзудан арзу догду.
Деди: «Балам бэс начаг
Мэктэби гуртарачаг?»
Бала мэктэб битирди,
Али мэктэбэ кирди.
Ананын арзулары
Женэ дэ түкөнмөди.
«Аһ... бирчэ тез баламын
Тојуну көрүм!» — деди.
Арзудан арзу догду,
О гуртарды, бу догду;
Ана бир вахт көрдү ки,
Өмрү ахыра јетмиш,
Арзуларын одунда
Өз өмрүнү эритмиш.
Ана өз баласынын
Јолунда чан чүрүтдү.

Бала, анаја чатды,
Бала, ананы өтдү.
Аһ, женэ дэ ананын
Арзулары битмөди;
Бу арзулар, арзулар
Ананы тэрк етмөди.
Дүшдү элдэн-ајагдан,
Ана тамам гочалды;
Дүнјадан көчөндө дэ
Ананын үрөјиндө
Женэ бир арзу галды...
Ана кетди дүнјадан
Баланын чичөклөнөн
Өмрүнүн јаз чағында,
Ананын арзулары
Инди дэ тэкрар олду
Баласыны бөјүдөн
Баланын додағында.

Апрел 1957

ИКИ ГИТ'Ә

Еј охучу! Евиндә охужурсан мәни сән,
Ше'римдә көрүрмүсән гәлбини, хиссини сән?
Сәрраф кими чәкинчә һәр сәтрими, сөзүмү
Үрәјими көрүрсән, көрмәсән дә үзүмү.
Де көрәк, бәс мән нечә?

Ше'римдә дујуб сәни,
Мән көрә билирәмми сәнин бөјүк гәлбини?

* * *

Мәһәббәт һәјаты тәзәләндирир,
Мәһәббәт торпағы, дашы диндирир.
Һәјат зинәтини алыр дүнјадан,
Анчаг гијмәтици мәһәббәт верир.

1959

ИКИНЧИ ЈАРА

«Чәбһәдән даныш», — дејә сән үзүмә бахырсан,
Ордакы вурһавурдан данышмаг дејил асан.
Мән бир илин ичиндә нәләр көрдүм, аһ, нәләр!
Һәлә бу дәһшәтләри көрмәмиш гәринәләр.
Еһ... о күнләр... чәбһәдә бир јолдашым вар иди,
Мән она сирдаш идим, о, мәнә гәмхар иди.
Тән јарыја бөләрдик онунла дәрдимизи,
Ајры сала билмәзди нә боран, нә гар бизи.
Ара сакитләшәндә достумла бир јердә биз
Отуруб дәрдләшәрдик... Ачыларды гәлбимиз.
Өтән кәйчлијимиздән данышардыг, күләрдик,
Биз орда һәмишәлик дост олмага сөз вердик.
Лакин тале гојмады... Еһ, дилим кәлмир, бачы,
О күндән үрәјим дә бир ан динчәлмир, бачы.
Бир күн дөјүш заманы достум дилиндә «Вәтән!»
Бир уғурсуз гуршуна гурбан олду гәфләтән.
Тез јанына атылдым, аһ, нәләр көрдүм, нәләр!
Баласыны бу көкдә көрсә аналар, мәләр...
Башыны гучагладым.
Јарасыны бағладым.

Анчаг артыг кеч иди.

Һәзини-Һәзин инләди.

Дөш чибиндән бир җајлыг чыхарагаг узатды:

— Ала, буну она вер! — деҗиб үстүмә атды.

Сонра титрәк сәс илә деди: — Аҗрылан заман

Алмышдым бу җајлыгы мән өз вәфадарымдан.

Артыг о гыз унутсун өз көлөчәк әрини... —

Деҗиб достум гапады әбәди көзләрини.

О, төкдүрдү илк дәфә өмрүмдә көз җашымы.

Унутмарам һеч заман о чәбһә јолдашымы!

Инди җајлыг мәндәдир, лакин гызын үнваны

Мәнә мә'лум деҗилдир...

— Гардаш о җајлыг һаны?

— Чибимдәдир... будур, бах!..

— Аһ, гардаш, сәнинлә мән олдуг бу дәрә ортаг.

Даҗан, инди мән деҗим... Аман... гурусун дилим.

Бу җајлыг мәнимкидир, демәк о да севкилим!

— Аһ, бачым, сән нә дедин, сән һара, достум һара?

Бир җаралы көилүмә вурдун икинчи җара.

Ноҗабр 1943

А Җ Ф А Л Ы

Сүд кими бир ајдын кечә... сәмадан нур әләнир.

Сүкут кәриб ганадыны, нә бир сәс вар, нә һәнир...

Булуллардан-булуллара ај кечиб аша-аша,

Марал кими боҗланараг јерә едир тамаша.

Бир тәпәнин этәјиндә шух телләри пәришан,

Далы үстә узанмышдыр дөшү ганлы бир чаван.

Онун башы үзәриндә сызлаҗан бир ана тәк.

Гана батмыш телләрини охшајыр хәфиф күләк.

Ај сәпәрәк өз нуруну бу чәсәдин үстүнә,

Лә'нәт деҗир фәлакәтин һөкм етдији бу күнә.

О кимдир, бу гәриб вахтда даҗанмышдыр сәкидә,

— Аллаһ, аллаһ! — сөјләјәрәк үрәји сәксәкәдә?

Гәлбин җанар нәфәсилә аһлар чәкиб удур ган

О нә деҗир? Нә данышыр? Нә диләјир тапрыдан?

Тутуб о, ај ишыгына әлиндәки күзкүнү

Деҗир: — Аллаһ, балам кәлсин, бир мән көрүм о күнү

О сағдырса, көстәр ону бу күзкүдә мәнә сән.

Бэд ајагда көмәјимсэн, үмидимсэн јенә сән. —
Дејиб ана диггәт илә күзкүсүнә бахараг,
Баласынын талејиндән алмаг истәјир сораг,
Јазыг ана күмаи едир чал-чарпаз огул дағы
Сон үмидин мәш'әлиндә алышыб јаначагдыр.
Инди... инди көз бәбәји, бирчә үмид чырагы
Күлүмсүнүб күзкүдәки ајдан бојланачагдыр.
О да бундан сонра даһа етмәјәчәк аһы-вај
Әфсус!.. Онун арзусуна е'тинасыз бахыр ај!

Ә јенә дә бир тәскинлик алмыр бу әмәлиндән,
Әсир онун әл-ајагы... күзкү дүшүр әлиндән,
Овхаланыб сыныр, нәләр, нәләр сөјләјир она!
Јазыг бахыр парчаланмыш јердәки умудуна,
Дејир: — Ахыр күманым да, демәк чәкилди дара...
Көрән онун талеји дә чырпылмышмы дашлара?

Бир тәпәнини әтәјиндә шух телләри пәришан,
Далы үстә узанмышдыр дөшү ганлы бир чаван...
Ај сәпәрәк өз нуруну бу накамын үстүнә,
Лә'нәт дејир фәлакәтин һөкм етдији бу күнә!

Ијул 1943

УЗАГЛАРЫ КЭЗЭН КӨНЛҮМ

Бајыр туфан, бајыр шахта,
Сакит, исти бир отагда
Гысылмышам собаја мән.
Хәјалымдан ачыб јелкән
Сәмалара гыј вурмушам,
Мәлул-мәлул отурмушам.

Кечә кечмиш, һамы јатмыш,
Мәним көнлүм кәмәнд атмыш
Гаранлығы јара-јара
Узаглара...узаглара...

Титрәдикчә әлван, сары
Собанын кур ишыглары,
Рәгс еләјир пәрдә-пәрдә
Јатан ачыг сифәтләрдә.
Һөкм сүрүр бајырда гыш,
О, әлинә гылынч алмыш.
Јағдырараг көјдән гары,
Әсдирәрәк сәрт рүзкәры,
Ганад кәрмиш дөрд бир јана;
Һәр кичичик ашијана

Бэд үзүнү көстөрөрөк,
Уладыгча жалгузаг тэк,
Бөстөлөжир өз сәсини,
Фәрјадыны, наләсини...

Һичран гәми
нештәр кими

Үрәјими чыза-чыза,

Әлимдәки бир кағыза

Зилләмишәм көзләrimi.

Гурумушам һејкәл кими.

Додагларым сусуб динмир,

Ев истидир, гәлб исинмир.

Әсир орда сојуг рузкар.

Бәлкә бурда бир сирр вар?..

Чичәк кими о бүзүшмүш.

Анасындан ајры дүшмүш

Бала, көрпә гузулар тәк

Синәмдәки дилсиз үрәк

Һеј мәләјир узагларда.

Бу дағларда о дағларда...

Һәр тәрәфи кәзир бир-бир;

Шахта она әсәр етмир;

Чәбһәләри кечир, јарыр.

Кими исә о ахтарыр?..

Јанвар 1945

ДАҒДА ШӘЛАЛӘ КИМИ...

Бир рәнки јох, көјләрин мин рәнкини севирам

Бир күлү јох, күлләрин чәләнкини севирам.

Мән чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм.

Һәјаты, һәјат кими јашамағ истәјирәм.

Көјдә гүруб чагы да, дан јери дә көзәлдир.

Һәјатын севинчи дә, кәдәри дә көзәлдир.

Һәјат—бир чыдыр дүзү, бир дөјүш мејданыдыр.

Һәр кәси өз чүр'әти, өз гүдрәти таныдыр.

Инчи үзә чыхармы чалхаланмаса үмман?

Бу мејданда һејиф ки, даим ениш ахтаран,

«Азча ашым, ағрымаз башым» — дејәнләр дә вар.

Кәдәрдәки нәш'әни, зөвгү анламајанлар

Һәјатын нәш'әсиндән, фәрәһиндән нә анлар?

Һәр кәдәри сәадәт, һәр севинчи гәм изләр.

Әсл көнүл һәм гәми, һәм севинчи әзизләр.

Тәлатүмсүз үрәкләр говуг кими бош олур.

Даим севинч ахтаран даим гәмә туш олур.

Дүшмәнәм јалтагланыб тәпәјә дағ дејәнә.

«Бу дүнјада бир тәһәр гој јашајағ», — дејәнә,

Аһ, бир тәһәр!.. Лүгәтә бу сөз һардан кәлмәдир?

Јашамаг јашамагдыр! Бәс бу бир тәһәр нәдир?
Мән дүшмәнәм, дүшмәнәм белә «өлү чанлара»,
Күндән гачыб һәмишә көлкә ахтаранлара...

Онлар ортада јејиб, ғырагдаса кәздиләр.
Намусу хәрчләмәкдән онлар чәкинмәздиләр.
Онлар орта јол тутуб нә «һә», нә дә «јох», — деди.
Һаваја нә «истидир», нә дә ки, «сојуг», — деди.
Онлар өлчүб-бичдиләр һәр бир шеји дәриндән,
Өзкәсини горхудуб һүркдүләр өзләриндән.

Онлар газдан ајыгдыр...

Онлар һаваја бахды...

Каһ јағыша, каһ гара,

Каһ ғыша, каһ баһара,

Каһ ахшама, каһ да ки, сәһәрә дәм тутдулар.

Өзләрини дүшүнүб өзкәни унутдулар.

Сәсләрдән сәс алдылар, өз сәсләри олмады.

Јашадылар өлү тәк, нәфәсләри олмады...

Кетдиләр иш далынча, үрәкләри кетмәди...

Кәздиләр... Һеј кәздиләр.

Ајаг сәсләринијсә тәк өзләри ешитди,

бир кимсә ешитмәди...

Атларыны дашлыға салыб сәјиртмәдиләр,

Адлары киши олду, өмүрдә бирчә кәрә

кишилик етмәдиләр.

Онлар өләндә белә кимсә хәбәр тутмады.

Бу сәссиз, күјсүз өлүм кимсәни ағлатмады.

Чохдан өлмүш зәни едир ахы һамы онлары.

Дири икән, сағ икән,

Өз сәси олмајанын өлүмү сәссиз кечәр,

Мин-мин дәфә өләнин матәми јассыз кечәр.

Гардаш, мин дүјгү өтсүн үрәјиндән бир анда.

Сән ғымышма күләндә, инләмә ағлајанда.

Ағласан, һөнкүр агла, күлсән, гәһгәһә чәк күл.

Күлсән дә, ағласан да тамам дојсун гој көнүл.

Јашамаг истәмирәм сүрүнүб дизин-дизин,

Истәјирәм ән уча зирвәләрә мән гонам.

Хәфиф сакитлијини нејләјирәм дәнизин.

Онун гасырғасына, далғасына вургунам.

Гој дојсүн јағыш мәни, боран мәни, гар мәни,

Һәјатын боранлары даим јашадар мәни.

Истәмирәм һәјатым сакитчә бир отагда

кәлиб кечсин лал кими...

Истәјирәм дојүшәм гајаларын башында

дүшмәнлә гартал кими.

Бахчадакы арх кими өтүб һәзин нәғмәләр,

ахмағы истәмирәм.

Сәјјаһ олуб һәјата сејирчи бир нәзәрлә

бахмағы истәмирәм.

Чағламаг истәјирәм дагда шәләлә кими,

Сәпилмәк истәјирәм чөлләрә лалә кими.

Дәрја олуб, нәһр олуб, чалханмаг истәјирәм,

Көјләрдә улдуз кими мән јанмаг истәјирәм.

Шығымаг истәјирәм башсыз күләкләр кими,

Бәсләнмәк истәјирәм бүтүн үрәкләрдә мән

арзу, диләкләр кими.

Бир ранки јох, көләрин мин ранкини сеvirәм.
Бир күлү јох, күлләрин чөләнкини сеvirәм.
Мән чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм;
Һәјәти, һәјәт кими јашамағ истәјирәм.
Јашамағ истәјирәм!

Май 1966

ЈҮЗ ӨМРҮН СӘСИДИР...

(С. Рәһимовун анадан олмасынын 60 иллији мүнәсибәтигә).

Сәнә ше'р јазым, дедим, гардашым,
Бу бајрам күнүндә, бу шад күнүндә;
Столун үстүнә әјилди башым,
Чилидләр дајанды көзүм өнүндә.

Мин һава ешитдим бир сары симдә,
Гәмәрин көзүндә јаш киләләнди.
Бөјүјүб анбаан нәзәрләримдә
Азәрбајчан олду о Шеһли кәнди.

Алонун чијниндә зирвәсиндә гар
Чијни јапынчылы дағлар көрүндү.
Галошлу адамлар, шәрбәталылар,
Әјилиб өнүмдә јумаға дөндү.

Динди гулагымда илдырым сәси;
Елә бил гајалар јердән ојнады.
Дағлардан төкүлдү дағ шәләләси,
Јарпағлар әл чалды, күлләр ојнады.

Хәјалым долашды ели, маһалы,
Көндүмә баш вурдум мән нечә кәрә.
Көрдүм ки, һавалы бир дағ ғарталы
Сылдырым ғајадан ғалхды көјләрә.

Сәтирләр күл ачды варагларымда,
Сөзләр: «Бу сәнәтә мәфтунам», — деди.
Мән сәни андыгча, гулагларымда
Ајналы курлады, Бозат кишинәди.

Јад сәси ғәлбинә гојмадын јахын,
Китаблар бағланды көнүл сәсиндән.
Алды өз күчүнү илһам ғајнағын
Халгын һикмәт долу сөз хәзнәсиндән.

Ана јурдумузун вургуну Вургун
Бу бајрам күнүндә сағ олајды каш!
О, сәни бәнзәтди сөз ордумузун
Чох-чох узағ вуран топуна, гардаш!

Бу һәјат, бу дөвран јашадар сәни,
Илһамы һәјатын өзүндән алдын.
Әзмини, күчүнү, чәсарәтини
Дүнәндән алмадын, бу күндән алдын.
Ағарды сачларын стол далында,
Ғочалдын сәнәтин чәнк-чидалында.

Өзүн ғочалдыгча, гардашым, нә гәм,
Сөзүн чаванлашыр күнбәкүн сәнин.
Һәјат бир аләмдир, сәнәт бир аләм,
Јүз өмрүн сәсидир бир өмрүн сәнин!

Март 1960

Ч Ә Ф Ә Р Ч А Б Б А Р Л Ы Ј А

Отуз дөрд ғыш јашады,
Отуз дөрд јаз јашады.
Дејирләр аз јашады,
Чаббарлы аз јашады.

Хејир, бу сөз јарашмаз
Һеч заман сәнәткара!
Нечә јашар јарадыб,
Јашадан сәнәткара!

Өмрү боју өмрүнү
Өмүрләрә о гатды;
О, әбәди, о өлмәз
Ғәһрәманлар јаратды.

Бир өмүрдә јүз өмрү
Чәфәр битирди кетди.
Өз өмрүнү Ајдына,
Елхана верди кетди.

Өмрүн узундугула
Өлчүлмәјир јашамаг;
О, јүз өмүр јашамыш
Бирчә өмүрдә анчаг.

Јанвар 1959

МИРЗЭ ЧЭЛИЛ

Балача бир дахманын өнүндә баш әјирәм,
Өз-өзүмә дејирәм:
Бу гаранлыг дахмадан
Бизим ана Вәтәнә ишыг дүшдү бир заман.
Мирзә Чәлил јашамыш бир хејли бу дахмада.
Дүнјанын һәр чөврүнү, зүлмүнү дада-дада,
Зүлмәтин гучағында о бир чыраға дөнмүш;
Бу күнүнү јашамыш, сабаһыны дүшүнмүш
Һәмин бу дар дахмада бизим бөјүк Вәтәнин.
Одлу күлүшләрилә ағламыш һәзин-һәзин.
Синәси көз-көз олмуш,
О, замана көз олмуш.
О, көрмүш һәм сабаһы, һәм дә көрмүш бу күнү,
Онун көзүјлә көрмүш заман да өз-өзүнү!

Май 1958, Непрәм

ҲАМИШЭ ЈАЗ ОЛАР...

(Гочаман эдибимиз А. Шагин вэфаты мунасибәтилә)

Јерэ көк атмајан галхыб учалмаз;
Сөзләрин күчүнү торпагдан алды.
Улдузлар батанда изи дә галмаз;
Сән батдын, шәфәгин дунјада галды!

Бу дунја дурдугча дәјишмәз фәсил —
Ҳәмишә јаз олар сәнәт бағында.
Сөзләрин кәзәчәк нәсилбәнәсил
Көрпә балаларын күл додағында!

Сәнәт јолларында дајандын мәтин,
Өлүмү шә'ринлә өлдүрдүн, нә гәм!
Нечә сәнәткарын, нечә алимин
Көзүнә нуру вердин, элинә гәләм!

Август 1959

ИЛК ОХУЧУМУЗА

*(Јазычылар Иттифагынын макиначысы
Сона ханыма)*

Кечәләр, кечәләр сүбһә тәк бә'зән
Стол архасында вурур гәлбимиз.
Бу инчә, бу сәссиз дөјүнтүләрден
Кағызлар үстүндә из ачылыр, из.

Сәһәри јанына кәләрәк бир-бир
Ҳамы сәнә верир көнүл барыны.
Сәнин бармагларын сәсә чевирир
Гәлбимизин аста вургуларыны.

Әһсән әмәлинә, ишинә әһсән!
Алгыш нечә иллик өмүр јолуна!
Илкин охучусу сән олмусан, сән
Чавидин, Чәфәрин, Вурғунун, Сона!

Кечәләр сөкүлүр бизим синәмиз,
Дујгулар, фикирләр сүзүлүр гандан.
Ән көзәл, ән инчә сөз хәзинәмиз
Ахыр кағызлара бармагларындан.

Лаздыгча үрәјин каһ дага дөнүр,
Каһ да тәәссүфлә јелдөңир башын.
Каһ гәһгәһә чәкир, каһ күлүмсүнүр.
Каһ да долур көзүн, чатылыр гашын.

Чанын тәк севирсән өз сәнәтини,
Әлиндә дөјүнүр бизим гәлбимиз.
Һәр тәзә әсәрин илк гижмәтини
Сәнин сифәтиндән охујуруг биз.

Сәнә һәр һиссимиз танышдыр бизим;
Биз јазаг, сән ағарт, дајанмыр заман.
Сәнәт јолларында сән дә, әзизим,
Бизимлә бәрабәр аддымлајырсан.

феврал 1960

С Ә К И Л Ә Р

Әлимдә бир дәстә күл
дајанмышам сәкидә.
Вағзал боју кәзирәм,
үрәјим сәксәкәдә.
Ганад ачыб учурам
санки булудларда мән,
Һамы билсин, јарымы
көзләјирәм бурда мән.
Һәр баханда саата
анчаг, ганым гаралыр.
Јаманча тез кәлмишәм,
Һәлә вахта чох галыр.
Гаршымда бир гатар вар.
Вагонлара гуш кими
чыхыр, дүшүр адамлар.
Һамы күлүр-данышыр,
Күсүлүләр барышыр
Ајрылыг мәгамында.
Нәләр кечир бу анда
Үрәкләрдән, еһ, нәләр...

Хәфиф күлүмсәмэләр,
Чашмалар, карыхмалар,
Меһрибан әл сыхмалар...
Ағлајан ким, күлән ким
Јарына күл верән ким,
Пәнчәрә архасындан
Бусәләр көндәрән ким.
Пычылтылар, вә'дәләр,
хәлвәти һычгырыглар.

Онларын арасында
јәгин севкилисини
јола саланлар да вар.
Дејирләр ки, бу гатар
кедәндән сонра анчаг,
Севкилими кәтирән
гатар кәлиб чыхачаг.
Бәс бу нијә кетмәјир?
гәрибә кәлир мәнә.
Истәјирәм өнүмдә
бир тир кими узанан
Бу гатар тез тәрпәнә.
Аһ... јарыны өтүрән
Нә дүшүнүр бәс көрән?
Мән дејирәм, ај гатар,
де дајанма, тез јери!
О дејир ки, сынајды
гатарын тәкәрләри.
Мән дејирәм, бу анлар
мәңи кәтирди чана,

О дејир ки, бу анлар
ајлар гәдәр узана.
Мәним үзүмдә севинч,
онун үзүндә кәдәр,
Онунчүн ағлајырса,
мәнимчүн күлүмсәјәр,
сәкиләр, ағ сәкиләр.
Сизин кен синәниздә,
сәкиләр, ај сәкиләр.
Јары јола саланын
көнлүнә дағ чәкиләр!
Сәкиләр, ај сәкиләр,
Үстүнүзә нә гәдәр
дамыб исти көз јашы!
Бурда јола салыбдыр
нечә бачы гардашы.
Нечә ана баланы,
нечә јар өз јарыны,
севимли баһарыны.
Бир ај әввәл бурдача
ајрылдым севкилимдән,
Бу күн көрүшәчәјәм,
јенә, јенә бурда мән.
Бир ишә бах, ишә бах.
Бир сәкидә бир анда,
Дајаныбдыр јанашы
јары јола салан да,
јары гаршылајан да.

Ким кечэни күндүзлэ,
күнэши ајла көрмүш?
Ким һичраны вүсалла,
гышы да јајла көрмүш?
Бу сәкидә гарышыр
— су — атәшә, ај-күнә
Һичранын көз јашлары
вүсал күлүшләринә.
Бу дүнјада вүсалла,
Һичранын көрүш јери.
Бәли, бу сәкиләрдир,
Бу вағзал сәкиләри!

Март 1957

СЭН БИЛИРСЭН, МЭН ДУЈУРАМ

Чох шеји билмирик бу дүнјада биз,
Дәрк едир әглимиз, дујур гәлбимиз.
Өзкәси дәлиллә, сүбутла ашкар
Билмәдијин шеји сәнә анладар.
Дујмадығын шеји дүнјада бир кәс,
Сәнә һисс етдириб дујдура билмәз.

Будаг хырда-хырда дүјмәчәләнмиш,
Чинчәји үстүнә шәһләр чиләнмиш.
Дејирәм: — Будагда көзәллијә бах!
Дејирсән: — Бәһрәси јахшы олачаг!

Ағ-ағ дашлар кими сәпәләннибдир
Чөлләрә, дүзләрә гојун-гузулар.
Дејирәм: — Гузунун түкүнә бах бир!
Дејирсән: — Кабабы чох көзәл олар!

Арылар, арылар учуб анбаан,
Өпүр чинчәкләрин күл јанағындан;
Дејирәм: — Нә көзәл учур арылар!

Дејирсэн: — Балынын чана хејри вар!
Сэн дэ бир адамсан, мэн дэ бир адам,
Анчаг сэн билирсэн, мэнсэ дујурам.

Шаир, өз гэлбиндир јашадан сэни.
Гэлбијлә көјлэрэ учалыр инсан.
Ҳамы билэ билэр сэн билдијини,
Анчаг дујдугуну сэн тэк дујурсан.

Мај 1960

ТОРПАГ

Биз торпагдан көјэририк
Бир от кими, ај инсанлар!
Бу торпағын синэсиндэ
Көјлэрин дэ өз сирри вар.
Бир рэнки вар бу торпағын,
Анчаг онун өвладлары
Ҳэрэси бир хислэтдэдир.
Торпағын өз чанындакы
Мин рэнкли бу һикмэт нэдир?
Бир рэнки вар бу торпағын:
О гарадыр, о гарадыр.
Бу бир рэнкли ана торпаг
Күллэрдэ мин рэнк јарадыр.
Ҳэр күн кениш синэсини
Басдығымыз торпагдадыр
Бу дүнјанын фэлсэфэси.
Ҳэјатын илк нэфэсидир
Бу торпағын өз нэфэси.
Аја галхды, күнэ галхды
Бу торпагдан јапышанлар.

Ганад онда, күч ондадыр,

Еј инсанлар, еј инсанлар!

Һәр аҗрыја, һәр ачыја

Әсил чарә торпагдадыр.

Көјләрин дә бүтүн сирри

Бизим гара торпагдадыр.

Май 1960

ҺӘР ШӘКИЛДӘ БИР АНЫМ...

(Гәләм јолдашым Јусиф Сәмәдоғлуна).

Һәрдән төкүб өнүмә
көһнә шәкилләримн,

Мән јадыма салырам
о өтән илләримн.

Бу шәкилләр, шәкилләр
көһнә хатирәләрин
мин нәғмәли сәсидир.

Јашадығым анларын
кағызлар үзәриндә
әкс олан көлкәсидир.

Шәкилләр јығын-јығын,
шәкилләр дәстә-дәстә;

Һәр шәкилдә бир аным
әбәдилик јашајыр
чансыз бир кағыз үстә.

Јашамышам о аны,
о ан чыхыб әлимдән;

О анда кечирдијим
 һәјәчаны, дујғуну
 јашамарам бир дә мән.
Сиз еј өтән илләрдән
 мәнә хатирә галан
 чансыз дәвләтим, варым —
Кағыз парчаларында
 донуб галан анларым!
Сиз үстүнү тоз басан
 нәғмәсиз бир симсиниз,
 мәним захиримсиниз...
О анда јашадығым
 һиссим, дујғум, дүшүнчәм,
 бура әкс олунмамыш —
 кағыз үстә гонмамыш.
Бах, бу шәкил: әлимдә
 бир дәстә күл тутмушам;
Санки гаја башындан
 јерә бахан бир гушам.
Он ил әввәл чәкилмиш
 бу шәкилә баханда,
О вахтки дујғуларым
 јада дүшүр бир анда.
О дујғума күлүрәм,
 о арзума күлүрәм.
Дујғулар башгалашмыш,
Арзулар башгалашмыш.

О замандан бу јана
 чох сылдырым дағлары,
 гајалары ашмышам.
Арзулар башгалашмыш,
 мән дә башгалашмышам.
О шәкилдә көрдүјүм
 әли чичәкли оғлан —
 садә үрәкли оғлан
 мәнәмми?.. Аһ, дәјишир —
 Ахы инсан дәмбәдәм.
Догрусу о, һәм мәнәм,
 һәм дә ки, мән дејиләм.
Бу шәкилләр, шәкилләр
 көһнә хатирәләрин
 мин нәғмәли сәсидир.
Јашадығым анларын
 кағызлар үзәриндә
 һәкк олан көлжәсидир.

Ијул 1960, Рига, Дубулты

Т Э Б Р И К

(Көзөл сәнәткаримиз Әлскал Әлскалскалскал)

I

Бу күн даш олан гәлбин
сабаһ мум олур сәний;
Диләкләрин каһ азад,
каһ мәһкум олур сәнин.
Сән һәм көнүл тикирсән,
сән һәм көнүл гырырсан.
Бир үрәжә өзүн де:
һәм гузу динчлијини,
һәм дә шир гәзәбини
нечә сығышдырырсан?
Нә гәдәр ки, гәлбинлә
бу сәнәтә бағлысан,
Сән јохсулдан садәсән,
шаһдан тәмтәрағлысан.

II

Адам бир дәфә өлүр
Слдүјүнү билмәдән.

Өлүмүн дәһшәтини
јашамысан, дујмусан
Јүз дәфә, мин дәфә сән.
Отеллонун, Елханын
бөјүк фачиәсини
өз фачиән санмысан;
Сән бу «өлүмләринлә»
өлмәзлик газанмысан.

Нојабр 1960

АТА ВЭ ОГУЛ

Өзизижэм баласып,
Үрөкдө од галасып,
Мән истәрәм баламы,
Балам истәр баласып.

— Огул, даһа бәсдир, аз јор өзүнү
Јардығын одунлар көрәр он күнү.
— Ај ата кәлирәм, сән кеч ичәри
— Он дэфә демишәм бајагдан бәри
Сөзүмә бахмырсан... Әкәр кәлмәсэн
Сојугда сәнинлә дурачағам мән.
— Өзүн бил дур орда, кәрәк бу ахшам
Бунун һамысыны јарыб гуртарам.
— А бала, сојугдур кәл гызыш бир аз
— Киши өз ишини сабаһа гојмаз.
Ата чох јалварды, огул «јох» деди
Дедији сөзүндән кери дөнмәди.
Бирдән евә кечди ата бу ара
Гучағында ушаг чыхды бајыра
Буну көрән кими огул бозарды,
Гәзәб гығылчымы үзүнү сарды
Дилләнди: — Ај ата, сојугдур ахы

Нијә чыхартмысан чөлә ушағы?
Ата күлүмсүнүб сөјләди: — Нәдән
Белә горујурсан ушағыны сән?
Мәним ушағымсан бәс ахы сән дә
Мән сәни сојугдан бајаг күдәндә
Сөзүмә бахмырдын... Беләдир гајда.
Баласыны истәр һәр кәс дүнјада

Нојабр 1956

НЭКИМЛЭ СӨНБӨТ

Үрәјим санчан кими
Нәким достум тутараг
Дәрһал мәним нәбзими
Сајыр: — Бир, ики... дохсан...
Сән өзүнә бахмаға
Көр нә гәдәр сојугсан.
Јох, достум, белә олмаз
Динчәл, чох да ишләмә,
Бир сүмүксән бир дәри.
Раһатлыг вер бејиниң,
Ат бу дүшүнчәләри.
Әјләшиб нүсхә јазыр:
— Бир дә... ич бу дәрманы
Һәр күн хәрәкдән әввәл.
Наһардан сонра динчәл.
Даһа нәләр, ај нәләр —
Узун сичилләмәләр...
— Сәнә гурбан ај нәким,
Бу гајда-ганунлара
Дөзә билмәз үрәјим.

«Дур» — демәк олармы һеч
Һава илә бәрабәр
Ениб-галхан чивәјә?
Гәлби салмаг олармы
Балача чәрчивәјә?
Анчаг сән дүз дејирсән,
Дүз дејирсән, дүнјада
Бир инсан өмрү гәдәр
Јашамаг истәјәнләр,
Сөзсүз көзләсин кәрәк
Бу гајда-ганунлары
Әзбәр билсин онлары...

Анчаг инсан хәјалы
Һеч бир ганун-гајдаја
Һәлә сәчдә гылмамыш.

Әбәдијјәт наминиң
Јарадан инсанлара
ганунлар јазылмамыш.

Сөрһәд танымыр хәјал
О, дүшүб дәмдән-дәмә
Истәдији вахт учур
Истәдији аләмә.

Әкәр мән чырагамса,
Ширин дүшүнчәләрим
Ишығымдыр, ај нәким;

Мәни көјә учалдан
О хош дүшүнчәләрдән
Ахы нечә әл чәким?

Ахы нечэ эл чэким
Гэлбимэ зижнэт верэн
Дөвләтимдән, варымдан?
Бу дүнјада эн эзиз
Вәфалы достларымдан?
Онлар мәним руһума,
Гэлбимә ганад верир;
Онлар мәнә һәјатын
Бәзәжилә бәрабәр
Өзәјини көстәрир.
Сәнә гурбан ај һәким,
Бу бөјүк дөвләтимдән
Ахы нечэ эл чэким?
Мән нечэ ишләмәјим?
Ахы вәчдә кәлирәм
Инан ки, ишләјәндә
Үрәкдән динчәлирәм.
Үрәјим дујғуларла
Долур, долур күнбәкүн
Ону бошалтмаг үчүн
Јазам, ишләјәм кәрәк,
Јазмасам, партлар үрәк.
Сән нәбзимә баханда
Јејин дөјүнтүләри
Сајма, сајма бир дә кәл,
Аман һәким, эн әввәл
Гәлбин дилини өјрән.
О дили билмәдән сән
Нәбзимә эл

Басма кәл!
Көр ахы о, нә дејир,
Дүнјада нә истәјир.
Ичимдә дәрин-дәрин
Буран дөјүнтүләрин
Сән билсәјдин дилини,
Дејәрдин:
Бах, беләчә
Гој дөјүнсүн о үрәк!
Она динчлик нә кәрәк!
Дејәрдин: — Сәндә мөһкәм
Аслан үрәји вардыр,
Рессептин мүбаризә,
Дәрманын арзулардыр.

Август 1960, Рига

ӨЗҮМДЭН НАРАЗЫЈАМ

Тәбиәтин көнүл ачан
Мин рәнки, мин сәси вар.
Һәр көнүлүн мин арзусу,
Мин сәсли нәғмәси вар.

Бу арзулар, бу нәғмәләр,
Бу сәсләр бир саз кими
Мәним солғун сөзләримдә
Һеч дил ача билдими?

Һиссим дәрин, сөзүм солғун,
Гәлбим жениш, синәм дар.
Мәндән әввәл доғулубдур
Синәмдәки дујғулар.

Сәһв атылан аддымлары
Сонрадан анлајырам;
Бахыб вичдан күзкүсүнә,
Өзүмү данлајырам.

Сиз еј јанлыш аддымларым,
Мәни дәрдә салдыныз.
Мән сизинлә дөјүшдүкчә,
Күн-күндән чохалдыныз.

Мән һагг-һесаб истәјирәм
Кечәләр күндүзүмдән;
Нараһатам, наразыјам
Өмрүм боју өзүмдән.

Бизим сәнәт дүнјасынын
Гырыг телли сазыјам,
Бирчә бундан разыјам ки,
Өзүмдән наразыјам.

Ијул 1960, Рига

ЈЕРИН КӨЈДЭКИ ИЛК ЕЛЧИСИНЭ

Билмирэм адын нэ, јашын нечэдир?
Ишин нэ, күчүн нэ, миллэтин нэдир?
Бэлкэ дэ бир заман јолдан кечэркэн
Сэнин голуна да тохунмушам мэн.

Сэн еј фэзаларын илк вэтэндашы,
Ешг олсун, ешг олсун сэнэ мин кэрэ!
Анамыз дүнјанын о мэгрур башы
Сэнин хүнэринлэ дэјди көјлэрэ.

Јалныз бир дөвлэтин, бир халгын дејил,
Көјдэ елчисисэн анамыз јерин.
Фөвгүнэ галхмысан, фөвгүнэ, гардаш,
Јердэки о хырда чэкишмэлэрин.

Арханча гој бахаг ифтихарла биз.
Јерин шан-шэрэфи көјэ учалмыш.
Мин сэсли, мин рэнкли гоча эрзимиз
Сэнин тимсалында бир мәгсэд алмыш.

ӨЗҮНЭ ХЭЈАНЭТ

Севкин, мәһэббэтин нифрэтдир анчаг,
Һијләдир эн бөјүк, мүгәддэс андын.
Сэни тәбиәтми јаратды алчаг,
Јохса һәјатдамы буну газандын?

Гәлбин бирчә дэфә инилдәдими,
Сән һеч утандынмы әмәлләриндән?
Ојнадын һәмишә актјор кими,
Сәһнә зәни еләдин бу һәјаты сән.

Гулаг да асмадын гәлбин дејәнә,
Көтүрдүн әлиһә һијләдән чомаг.
Һеч дејән олмады «дүз адам» сәнә,
«Бачаран адамдыр», — дедиләр анчаг.

Түк дә јайымады сэнин көзүндән;
Кәләкдән, бичликдән санки доғулдун.
Гачдын өмрүн боју өзүн-өзүндән,
Јалныз кефләһәндә сән өзүн олдун.

Кэл гојма өзүнү аслан јеринэ,
Һәјат, һеч кәс үчүн дејил ојунчаг.
Өзүнү бәнзәтмә өзкәләринә,
Нәсәнсә өзүн ол, өзүн ол анчаг.

Сәнин һижләләрин, фырылдагларын
Көрән көзүн олду, дүшүнән ағлын.
Күлүшүн һижләдир, јеришин сахта,
Сәнин бу дүнјада һәр ишин сахта.

Өзкәнин сәсијлә данышанда сән,
Өзкә додағыјла гымышанда сән,
Өзкәнин фикрини өз фикрин кими
Дејәндә һеч дилин титрәмәјирми?

Кизләдиб өзүнү өзкәләриндән,
Сахта пәрдәләрә бүрүнәндә сән,
Нечә сығышырсан өз варлығына?
Вәрдиш еләмисән бәлкә сән буна?

Әкәр бу вәрдишсә, итирдик сәни.
Биринин биринә хәјәттини
Мән чох ешитмишәм, а нанкор инсан.
Сән өзүн өзүнә хаин чыхмысан!

Нојабр 1960

ДАҢА ЈАХШЫ КӨРҮРӘМ

Интизар, мәнзәббәтин
ән вәфалы јарыдыр;
Јолуну көзләдијим
анлар, мәнним өмрүмүн
ән ширип анларыдыр.
Мән сәнә бәнзәдирәм
Һәр узагдан кәләни;
Көзүмлә көрдүјүмдән
даҢа јахшы көрүрәм
бу анларда мән сәни.
Нәсрәт әлимдән тутуб
мәни јер күрәсинин
башына доландырыр;
Мәннимчин дүнја өзү
хәлвәт көрүшә кәлән
сәвкилими андырыр.

Нојабр 1960

ИСТЭЈИРЭМ

Бир ширин, бир көзэл сөз истэјирэм,
Һәр сөзү, сөһбәти дүз истэјирэм;
Бирчә бахышыјла јанан гәлбими
Көрмәји бачаран көз истэјирэм.

Декабр 1960

ӨМРҮН ПАЈЫЗЫ

Дөвран тез доланыр, илләр тез кәлир.
Биз дә дәјиширик һеј илдән-илә.
Өмрүн пилләләри нечә дүз кәлир
Ана тәбиәтин фәсилләрилә!

Илк баһар чағыдыр ушағлыг өмрүн,
Шылтағдыр, ојнағдыр кәпәнәк кими.
Өмрүн јај чағыдыр кәнчлик бүсбүтүн,
Чошгундур, дәлидир о, күләк кими.

Барлы-бәһәрлидир пайызы өмрүн,
Инсан да бар вериб әјир башыны.
Дүнјаны дәриндән дәрк етмәк үчүн
Дүшүнүб, кизличә чатыр гашыны.

Ағарыр сач, сағгал өмрүн гышында,
Һәјат зәифләјир, ахыра чатыр.
Әл-әлә верәрәк, гоча јашында
Инсан мүркүләјир, тәбиәт јатыр.

Өмрүн паъыз фәсли сыхды элими,
Јохса гочалырам мән јаваш-јаваш.
Паъызда јарпаға хал дүшәч кими
Дүшүр сачларыма дән јаваш-јаваш.

Ағачлар сојунур, јер хәзәлләнир.
Фикир думанланыр, көзләр зилләнир.
Күлләрин үстүнә енән тәк енир
Мәним көзләримә чән јаваш-јаваш.

Сојујур навалар, сојујур бүтүн,
Ғысалыр, ғысалыр күнләр күнбәкүн.
Ахы јахынлашыр гүрубү өмрүн,
Әјилир дағлардан күн јаваш-јаваш.

Саралыр кет-кедә чөл, чәмән, чајыр,
Көнүл һәр сааты өмүрдән сајыр.
Бир сәс гулағыма һеј пычылдајыр:
— Бәхтијар, көјлөрдән ен јаваш-јаваш!

Окт/ябр 1960

КҮНҮН АЈАГ СӘСЛӘРН

Бу ил гоча дүнјамыз
бир даһа силкәләнди.
Нечә халғын үзүнә
һагғын нуру чиләнди.
Әсрләрлә гул олан
учалтды өз сәсини.
Деди: — Јенидән гураг
кәлин јер күрәсини!
Мәнзәрәси дәјишир
күн-күндән бизим Јерин.
Өз һагғыны зор илә
газанмыш милләтләрин.
Бајрағы далғаланды
дүнјанын һәр јериндә.
Милләтләрин арзусу
күлдү әмәлләриндә.
Сәрвәти бу јерләрин
дөвләти, бу јерләрин.
Артыг чыхыр әлиндән
бир-бир чаһанкирләрин.

Көрүрэм мән, көрүрэм
чаһанкирлик бир аздан
Заманын элләрилә
асылачаг боғаздан.
Ешидирик биз буну
күнүн ајаг сәсиндә;
Көрүрүк Шәргдән доған
күнәшин чилвәсиндә.

Ноҗабр 1960

БАҢАР

Гыш гурҗары, јер чанланыр
Баһарын хош нәфәсилә.
Исиндикчә гара торпаг,
Гар әријир килә-килә.

Гар әријир, чајлар дашыр,
Даға-даша дүшүр сәда;
Јаваш-јаваш һава сыныр,
Һава енир һаваја да.

Һеј бошалыр долан көјләр
Јағдыгча јаз јағышлары;
Јарғанлары селләр ојур,
Шаггылдајыр чај дашлары.

Узаг-узаг өлкәләрдән
Учуб кәлир гарангушлар;
Бир-бирини саламлајыр
Јувалардан чыхан гушлар.

Будагларда жарпаг ачыр
Дүймэ-дүймэ, нарын-нарын.
Јаваш-јаваш көлкө дүшүр
Дибләринэ ағачларын.

Силкэлэниб тојуг-чүчө
Һәјәтләрдә торпаг ешир;
Гаратојуг балалары
Кол дибиндә чивилдәшир.

Фатма бачы¹ башындакы
Попур папаг шана-шана,
«Һоп-Һоп» — дејиб, дөврәсинә
Бахыр бојлана-бојлана...

Бәдмүшк ачыр, әтир сачыр,
Күлдән-күлә учур ары;
Су үстүндә чилвэләнир
Сөјүдләрин жарпаглары.

1959

БУ ДАҒЛАРДА...

Гардаш, бизим бу дағлардан
Де, өмрүндә кечмисәнми?
Сәрин чобан дәјәсиндә
Сән гар сују ичмисәнми?
Јатмысанмы кечә үстдә?
Дағ һавасы, јуху ширин,
Ешитдијин сәдалардан
Һеч олмушму диксиндијин?
Сәсләнмишми де, гәфилдән
Јахындакы дәрә, мешә?
Уладыгча чанаварлар
Дүшмүсәнми һеч тәшвишә?
Де, нә гәдәр ојанмысан
Ит сәсинә кечә јары?
Сәһәрәчән ојаг галыб,
Сајмысанмы улдузлары?
От үстүнә дүшән шөһдән
Исланмышмы кирпикләрин?
Сүбһүн тәмиз һавасыны
Удмусанмы дәрин-дәрин?

¹ Гуш адыдыр. Бу гуша «Һоп Һоп» да дејирләр.

Бизим сафалы даглардан
Ола билмээ неч јердэ, неч!
Кечмисэнсэ экэр, гардаш,
Бу даглардан кэл бир дэ кеч!

Јоллары вар ешмэ-ешмэ,
Јүнэрин вар, атдан дүшмэ!
Аддымбашы сэрин чешмэ,
Бу дагларда, бу дагларда!

Даг сулары дагдан энэр,
Нэ буланар, нэ диллэнэр;
Чүјүр гачар, даш киллэнэр
Бу дагларда, бу дагларда!

Күрмүк даша-даша кэлмиш,
Ештираслар чуша кэлмиш;
Султанлар баш-баша кэлмиш
Бу дагларда, бу дагларда.

1958

ТЭЛЭСИРЭМ МЭН

Узадаг өмрүнү һэр бир анын да,
Јел кими кечмэсин вахт үстүмүздөн.
Сәмәд Вурғун.

Сәһәр олчаг күчэләрдә гајнашыр инсан,
Һамы гачыр саға, сола гарышгалартәк.
Синәмиздә үрәјимиз динир астадан:
«Филан вахтда филан иши көрәсэн кәрәк».
Һамы һәр күн саға, сола јел кими әсир,
Һамы говур, һамы гачыр, һамы тәләсир.

Күчәдә дэ, отагда да беләдән-белә,
Сәһәр-ахшам бизи гован де нәдир елә?
Заман! Заман бизи говур, биз дэ һеј ону,
Гуртармагмы истәјирик өмрүн јолуну?
Каһ јохуша дырманырыг, каһ енирик биз,
Әгрәбләрин учундача һәрләнирик биз;
Тәләсирик бир анымыз кетмәсин бада,
Тәләсмәсәк, заман бизи гојар архада.

Күчэләрин синәсиндә һеј заман-заман
Ајагларын силләләри мин из бурахыр.

Үрәкләрин даглар бојда арзуларындан
Даш сәкиләр мума дөнүр, әријиб ахыр.
Ајаг сәси! Анын һөкмү сәсләнир онда,
Хәбәр верир һәр инсанын өз аләминдән.
Ајагларын бу јекнәсәг таппылтысында,
Мин үрәјин мин арзусу сәсләнир һәмән.

Өтән карван булудларда, дашда, кәсәкдә
Мәна көрүр, бу дүнјаја бағланырыг биз.
Өмрү баша вурмаг үчүн тәләсмәсәк дә,
Хәјаллары далда гојур әмәлләримиз.
Әсрин аддым сәсләринә ујушмаг үчүн
Тәләсирик, тәләсирик һәр саат, һәр күн.

Ахы нечә тәләсмәјим, мәним чүрбәчүр
Арзуларым, хәјалларым, дәрди-сәрим вар.
Ахы нечә тәләсмәјим јарыдыр өмүр,
Һәлә мәним көрүлмәмиш чох ишләрим вар.
Бир дә һәлә бу дүнјада нә көрмүшәм мән?
Дојмамышам бу дүнјанын көзәллијиндән.

Һаглы иди «тәләсмирәм», — дејән о шаир,
Ахы вахтын пәнчәсиндә о да әсирди.
Даһа артыг көрмәк үчүн вахты әјләјир,
«Тәләсмирәм», — дејәндә дә о, тәләсирди.
Һеј дојунча көрмәк үчүн о, ајы, күнү.
Узатмаг да истәјирди анын өмрүнү.

Дашдан ганад истәјирәм, ишыгдан сүр'әт,
Селин, јелин гаршысыны мән сахлајајдым.

Үрәјимдә бу дүнјаја сонсуз мәһәббәт,
Хәјалымын сүр'әтини габаглајајдым.
Бәрк јапышаг ахыб кечән дәгигәләрдән,
Тәләсирәм, тәләсирәм, тәләсирәм мән.

Мәсафәләр олмуш инди сүр'әтин гулу,
Бир анда биз гәт едирик бир күнлүк јолу,
Сүр'әт, көһнә галыблары учуруб гырыр,
Гүтбләри гүтбләрә јахынлашдырыр.
Бу иглимдән о иглимә учмагчын һәмән,
Тәләсирәм, тәләсирәм, тәләсирәм мән.

Саатлары ким јаратды? Нечин јаратды?
Бу өлчүјлә ким дүнјада мурада чатды?
Нечин бу аз өмрүмүзү өлчүјә салдыг?
Өмүр кетди, һәјат кетди, вахтсыз гочалдыг.
Арзулардан кери галды әмәлләримиз,
Јандыг диләк атәшинә пәрванәләртәк.
Достлар, анын сүр'әтини габаглајыб биз,
Заман үчүн тәзә өлчү јарадаг кәрәк.

Биз он өмүр јашајырыг бир ан ичиндә,
Тәзә заман јарадырыг заман ичиндә.
Гој кечмәсин бу дүнјада ан да бош јерә,
Зәфәрләрлә јола салаг кечән һәр күнү.
Биз хәјалын сүр'әтини верәк, әлләрә,
Кәлин, умаг дәгигәдән күнүн өмрүнү.
Дуја-дуја, севә-севә өмр етдијимдән,
Тәләсирәм, тәләсирәм, тәләсирәм мән.

КҮНБАТАНДАН КҮНДОҒАНА

Бу жерлерин мәнзәрәси көзәл олур ахшамчағы,
Көј үзүндә шәфәғләрден тач гурулур ахшамчағы.
Күнәш гызыл гәләмилә нахыш төкүр үфүгләрдә,
Тәбәссүмү көј суларда күлүр көј дә, күлүр јер дә.
Булуллар ал шәфәғләрден тахыб санки бојунбағы,
Гәрибликдән бир әсәр јох бу јерләрдә ахшамчағы.
Ал булуллар хәлбир кими дәннз үстә нур чиләјир,
Сары телли шәфәғләр дә елә бил ки, нәғмә дејир.
Күнәш батыр дәннз үстдә очаг кими јана-јана,
Күн әкс едир өз нуруну күн батандан күндоғана.
Батан күнәш, доған күнә гурбан верир өз чаныны,
Батаңда да унутмајыр доғулдуғу мөканыны.

И/ул 1960, Рига

ГАҒАЈЫ КИМИ

Узадыб сакитчә әл-ајағымы,
Өлмәк истәмирәм јатағымда мән.
Бошалдыб һаваја сөз дарағымы,
Јанмағ истәмирәм өз јағымда мән.

Сирдашым олмасын нә фәрјад, нә аһ,
Гој өмрүм өтүшсүн боранда, гарда.
Өлмәк истәјирәм әлимдә силаһ,
Мәсләким јолунда вурушмаларда.

Һәкимләр јохлајыб күндә нәбзими,
Синәмә чәкмәсин дағы дағ үстә.
Вугарла дајанан ағачлар кими
Өлмәк истәјирәм мән ајағ үстә.

Өлмәк истәмирәм көзләримдә нәм,
Анамын гу түклү назбалышында.
Өлмәк истәјирәм әлимдә гәләм,
Гаршымда кағызлар, стол башында.

Бир дэ көрүрсэн ки, саһил бојунча
Учур гагајылар дэстэбэдэстэ;
Үзмэкдэн, сүзмэкдэн безиб дојунча,
Гонур саһилдэки гајалыг үстэ.

• Гуша да мәскәндир анамыз торпаг;
Јердән гүввәт алыр даим учанлар.
Дејирләр, торпаға гонса да, анчаг —
Чан вермәз өлүмә саһилдә онлар.

Үзүр гагајылар бир јелкән кими,
Саһил ләпәләри үстүндән ашыр.
Өлүмү узагдан һисс едән кими,
Гыј вуруб саһилдән тез узаглашыр.

Дәли далғалара вуруб өзүнү,
Һәјата мәрданә јумур көзүнү.
Еј көнүл, гушдакы хисләтә бир бах,
Далғалар гојнунда чан верир анчаг!

Сирдашым олмасын нә фәрјад, нә аһ,
Гој өмрүм өгүшсүн боранда, гарда.
Өлмәк истәјирәм әлимдә силаһ,
Мәсләким јолунда вурушмаларда.

Август 1960, Рига

КӨЗӘЛЛИК

Балтик саһилиндә гүруб чағында
Көјләри сејр етмәк нечә көзәлмиш!
Дәнизин үстүндә, көјүн тағында
Ал-әлван бојалар јарыша кәлмиш.

Һүснүнү бир јерә јығыб кайнат
Елә бил көјләрдән јерә енибдир.
Јанан булудлардан дәнизә гат-гат
Пајыз јарпаглары сәпәләнибдир.

Једди рәнк, једди сәс таныјырыг биз;
Бәс һардан бу гәдәр бојалар, сәсләр?
Једди мин сәс илә охујур дәниз,
Једди мин рәнк илә бәзәниб көј, јер.

Әлван булудларын шиш дағларында
Гызарыр јенә дә күнәш нар кими;
Јаныр ағачларын јарпагларында
Гызылы шәфәгләр бир фанар кими.

Дэјишир дэмбэдэм сујун рэнки дэ
Габарыб ендикчэ далгалар бир-бир;
Ана тэбиэтин бу аһэнки дэ
Елэ бил мүгэјјэд гафијэлэрдир.

Рэнклэр, мэнзэрэлэр дэјишиб дөнүр
Гыврылыб ахдыгча јанар булудлар.
Гызылы шэфэглэр алышыб сөнүр,
Һәр анын өз рэнки, өз аһэнки вар,

Рэнклэрин аһэнки, һүснү, чилвэси
Эн көзэл нэгмэни, ше'ри андырыр.
Көзэллик учалдыр дујан һәр кэси,
Үрәји, дујғуну чилаландырыр.

Бу көзэл лөвһэлэр, дөндэриб даға,
Фэрәһлэ долдурур үрәјимизи.
Бу көзэл лөвһэлэр һэссас олмаға,
Дујуб дүшүнмәјэ чағырыр бизи.

Көзэллик инсаны даим учалдар;
Чичәјэ бәнд олур гуш да, ары да.
Онун мин сәси вар, мин дэ рэнки вар,
Көзэллик инчәлдэр дујғулары да.

Кәлин көзэлликдән илһам алаг биз,
Јалныз бу ешг илә бахаг һәр шејә.
Учалаг, учалаг, һеј учалаг биз,
Кичилиб енимәјэк ејбәчәрлијә.

Хырда дујғулары көнүл вермәјэк,
Көзэл дујғуларла јашасын үрәк.
Јердә дэ, көјдә дэ, асиманда да
Көзэллик ахтараг, көзэллик көрәк!

Дүнјада һәр шејин өз һүснү вардыр.
Ону дујан үрәк, көрән көз кәрәк.
Дүнјамыз доғрудан бир лаләзардыр,
Ону көрмәк үчүн үрәк дүз кәрәк.

Јердә көзэллик дэ, чиркинлик дэ вар;
Кәрәк көзэл ола үрәјин сөзү.
Тапыб көзәллији галхар, учалар,
Әкәр көзэл исә үрәјин, өзү.

Август 1960, Рига

ЕЈ ШАИР, СӘН ЂАГЛЫСАНИ

(Рәсул Рзанын анадан олмасынын 50 иллијина)

«Сән еј мейчамал,
Сәндәдир камал
Еј көзәл никар,
Мән дијар-дијар
Кәзәрәм сәни;
Бир чичәк кими
Үзәрәм сәни».
Гафијәләр көзәлдир,
Анчаг,
Фикир гафијәни јох,
Гафијәләр фикирләри дүзәлдир.
Бу сөзләрин нә чаны,
нә исти нәфәси вар.
Анчаг бир парылтысы,
бир дә күүлү сәси вар.
Фишәнк кими курлајыр
аләмә дүшүр сәси,
Анчаг бир сәрчәни дә
өлдүрә билмәз онун
бәр-бәзәкли күлләси.

Вәзни сөзлә долдуруб
Гафијәлә ојнамаг,
Даз баша наһаг јерә
Дараг чәкмәкдир анчаг!
Сәнәт күлүстанына елә сөзләр әкәк ки,
Орда алаг олмасын.
Гафијән чолаг олса, зәрәри јохдур, тәки
Фикрин чолаг олмасын.
Мин иллик ше'римиздә тәзә чығырлар ачан
Мәним мәсләк јолдашым,
Ачдығы тәзә јолда һәләлик тәк јолдашым!
Дејирләр: — Вәзнин сәнин тез-тез дәјишкән олур.
Дејирсән: — Бу вәзидә фикрин јолу кен олур.
Вәзн кәрилмәлидир дөврүн әсәби кими.
Гој о тез-тез дәјишсин әсрин тәләби кими.
Үзүнә күлә-күлә
Дејирләр: — Инсаф елә,
Ахы көһнә базара
Тәзә нырх гојмаг олмаз!
Дејирсән: — Заман өтүр, бир јердә сајмаг олмаз.
Дејирләр: — Низамијә, Фүзулијә бах бары.
Дејирсән: — Сиздән артыг мән сеvirәм онлары.
Истәјирәм әсрими, заманәми тез дујам,
Мән дә онлар тәк ахы, өз әсримин оғлујам.
Дејирләр: — Мисралары бөлмә белә тән јары,
Ахы онда чох олур сәтрин доланбачлары.
Дејирсән: — Ше'рим мәним өз әсримә баш әјир,
Вәзним дә өз әсримин јолларына бәнзәјир.

Дејирләр: — Гафијән дэ јан-јана, гоша кэлмир;
Еч заман хоша кэлмир.
Дејирләр ки: — Бу ағдыр,
Сәнин гафијәләрин бир-бириндән узагдыр.
Дејирсән: — Билирәм мән,
Мәним гафијәләрим кен дүшүр бир-бириндән,
Әли әлимдән чыхан чәнублу гардашым тәк,
Өз торпағым, дашым тәк.
Еј Рәсул, сән һағлысан,
Чүнки сән өз әсринә
Даһа артыг бағлысан.
Сәнәт күлүстанына гэдәм басандан бәри,
О көһнә өлчүләри
Чәсарәтлә сән атдын.
«Мә'на, мә'на», — демәдин,
Сән мә'налар јаратдын!

Апрел 1960

КҮЛҮШЛӘР

Сабит Рәһманә

Күлүш вар, көнлүнә фәрәһ кәтирир,
Учалдыр гуш кими сәни көјләрә.
Күлүш вар, һијләдир, ғылыға кирир,
Чырпыр мәнлијини көјләрдән јерә.

Күлүш вар, дәриндир, апар јаса да,
Төһфәси әләмдир, бир дә көз јашы.
Күлүш вар, чај кими шагғылдаса да,
Дајаздыр, көрүнүр дибинин дашы.

Күлүш вар, ганмазы онунла гандыр.
Онун мә'насына дал дәрин-дәрин.
Күлүш вар, мәтләби охдур, тикандыр,
Санчылыр бағрына мөһтәкирләрин.

Күлүш вар, бағрында ачылыр сәһәр,
Күчлүдүр, мин сөздән, мин бир чүмләдән.
Китаба сығмајан инчә фикирләр
Инчә бир күлүшлә дејилир бә'зән.

Күлүшләр устады деҗирик сәнә
Сәнәт тәлҗинә күләндән бәри;
Кечәләр сүбһәчән бизим сәһнәҗә
Ахыр отағындан күлүш селләри.

Сакитчә ишләҗир гәләмин әлбәт;
Ешитмәк олмаҗыр онун тәсини.
Һәр сәтрин сонунда о, җазыр фәгәт
Нечә мин додағын гәһгәһәсини.

Кәлин, гынамаҗын һеч дә логманы
Дәрманын ичинә бал гатан заман.
Сән дә күлә-күлә ачы дәрманы
Шәрбәтин ичиндә ашылаҗырсан.

Сәнин күлүшүндән кечә диксинди,
Бағрына хал дүшдү гаты зүлмәтин.
Мирзә Фәтәлинин силаһы инди
Сәнин әлиндәдир, аҗ гардаш, сәнин!

Сабит, сән нә гәдәр бизи күллүрдүн!
Күлүш!.. Чох шеҗләри өҗрәндик ондан.
Халга бәхш етдиҗин күлүшләр бу күн
Дөнүб күл-чичәҗә, җағсын башындан.

Инчә фәрәһисән дүз көнүлләрин,
Әҗри көнүлләрә вурдун мин җара.
«Бөҗүк күнләр» ини җазыб елләрин,
«Тоҗ» ларла тоҗ тутдун тор гуранлар!

Декабр 1960

КЕЧМИШ — КӘЛӘЧӘК

Мән тарихдән «беш» алардым,
Фәрәһимдән улдузлара учалардым.
Гүрурумдан җерә-көҗә сығмаздым һеч...
Мән бөҗүк бир һәгигәти
кеч анладым, әфсус ки, кеч...

Мән унутдум кәләчәҗи,
өтәнләрә көнүл вердим...
Кечмишләри билмәҗимлә өҗүнәрдим.
Билмәдим ки,
ону билмәк деҗил һүнәр.
Өз ишини тамамламыш өтән илләр.
Мин ил әввәл оланлары билсәм дә мән,
бир ан сонра олачағы билмәҗирәм.
О бир анын гаршысында баш әҗирәм.

Октҗабр 1960

КӨРЭ БИЛМИРЭМ

Он аддым узағы көрә билмирәм,
Дүшмүр көзләримдән даһа чешмәјим.
Гызғын еһтираслар сөнүр дәмбәдәм,
Кәнчлик һәвәсиндән нечә дүшмәјим?.,

Көзләрим итијкән көрмүрдүм һәлә,
Көрмүрдүм ичини бәр-бәзәкләрин.
Инди зәифсә дә, бахмадан белә
Һәр шеји көрүрәм дәриндән дәрин.

Нојабр 1960

СОН НӨГТӘ

Еј мәним һәјатымын
сон аны, сон нәфәси,
үрәјимин сон сәси!

Билмәк истәмирәм мән,
Сән нә вахт кәләчәксән.

Һачан кәлирсәнсә кәл,
Кәлмә арзудан әввәл.

Сән өмүр китабымын
веркүлү олма анчаг,
нөгтәси ол, амандыр!

Арзудан әввәл өлмәк
һәр бир дәррдән јамандыр.

Өмүрүн өтән илләри
о, өмүр китабымын
гој олсун фәсилләри.

Ајлары сәрләвһәләр,
күнләри сәһифәләр,
анлары сөздәр олсун!

Еј өмрүмүн сэн аны,
ахырда бу китаби
элиндэ веркүл дејил,
јалныз нөгтө гојулсун!

Август 1960

ГАҒАЈЫТӘК

Һәм дениздә, һәм һавада, һәм дә јердә чөвланы вар,
Һәм үзүрләр,
Һәм сүзүрләр,
Һәм кәзирләр,
ҺаҒајылар.
Бу арзунун һәсрәтилә әсрләрлә мән јанмышам,
Тәбиәтин ҺаҒајыја бәхш етдији не'мәтләри
Мән әғлимлә газанмышам:
Һәм кәзирәм,
Һәм үзүрәм,
Һәм сүзүрәм!

Ијул 1960, Рига

ТЭНЬАЛЫГ

Танһалығын, ејаһ, нэ гэдэр дэһшэти вармыш!..
Фикрим мэни јердэн ајырыб эршэ чыхармыш.
Дэһшэтли сүкут мэчлис ачыбдыр отағымда,
Әфсанэ кими сәсләнир һәр ан гулағымда.

Каһ галхырам улдузларадәк, каһ енирәм мән.
Мин сәс ешидир, сөз ешидир, диксинирәм мән.
Јох кимсә отагда... бу нэ сәсдир бәс аман, ах!
Јәгин ки, бу сәсләр үрәјимдән кәлир анчаг!..

Нәјабр 1960

ТАРИХ КИТАБЫ

(Мәнзүм нағыл)

Халгын тарихини билмәјән инсан
Өзүнү танымаз, сөзүнү билмәз.
Сәфалы чешмәдән су ичәр һејван.
Ичдији чешмәнин көзүнү билмәз.

Гәдим заманларда бир гоча лоғман
Ајрылыб дүнјанын гејлү-галындан
«Халгын тарихини өјрәним», — дејә,
Чәкилир бир мүддәт хәлвәт кушәјә.
Төкүр габағына мин илдән бәри
Јазылмыш мамырлы китабәләри...
Дашлар үстүндәки изләр, нахышлар,
Гәдим әсләһәләр, котанлар, хышлар
Она мин әфсанә пычылдаса да,
Кечилән јоллардан мин сирр ачса да,
Бир кизли нөгтәдә долашыр лоғман.
Бу сиррә тарихин өзү дә һејран!..
Суаллар чавабсыз, алим инадкар,
Вир андыг керијә о, чәкилмәјир.
Нә гәдим китаблар, нә даш јазылар
Бу кизли нөгтәни ача билмәјир.

Нәһәјәт, элинә кечән бир вараг
О кизли хәзнәјә илк ачар олур;
Алимин гәлбинә чәкилир мин даг,
Халгын кечмишиндән хәбәрдар олур.
О кизли нөгтәдә:

бир јаделли шаһ

Бөјүк тарихини данмыш бу халгын
Демиш: «Јер үзүндә бир мәнәм аллаһ!»
Арзусу гәлбиндә жанмыш бу халгын.
О, халгы таламыш, дојмамыш јенә;
Синәси үстүндә бостан да әкмиш;
Халгын адәтинә, ән'әнәсинә,
Дилинә, руһуна гылынч да чәкмиш.
Нәмин бу нөгтәдә итибдир тамам
Бу халгын тарихи, бөјүк варлығы.
Елә буна көрә гоча лоғманын
Бир фајда вермәјир инадкарлығы.
Өзкә бир варагда охујур лоғман:
Бөјүк бир тарихчи елә о заман
Бу мүстәбид шаһын гәсдиндән бәри
Халгын кечирдији мүсибәтләри
Јазмыш бирәр-бирәр үрәк ганыјла,
Јашатмыш тарихи өз вичданыјла.
Јаздыгы әсәри бу бөјүк инсан
«Гушгонмаз» дағында кизләдир анчаг.
Дөрд јүз ил кечсә дә нәмән о вахтдан,
Сиррини кимсәјә вермәмиш о даг.
Лоғман бу хәбәрдән кәлир чүр'әгә,
Әл чәкир о гәдим китабәләрдән.

Дөзүб һәр чәфајә, һәр әзијјәтә,
«Гушгонмаз» дағына јолланыр нәмән.
Дағын зирвәсиндә беш гыш, беш баһар
Чалыр күлүнкүнү дашлара лоғман.

Нә дәли туфанлар, нә кур јағышлар
Ону дөндәрмәјир өз инадындан.
Кечәли-күндүзлү әлләшир, јенә
О, чата билмәјир дағын тәкинә.

Бу гоча вахтында о, Фәрһад тәки
Даға күлүнк вурур, гајалар чапыр;
Јорулмаг билмәјир, үрәјиндәки
Бөјүк мәнәббәтдән тәскинлик тапыр.
Мәнәббәт! Мәнәббәт учалдыр бизи,
Гүввәтә кәтирир биләјимизи,
Мәнәббәт исидир үрәји, чаны,
Тилсим дә, әсрар да баш әјир она.

Мәнәббәт, бир дә ки, нијјәт, инсаны
Апарар инамла мәнзил башына!
Шахта да, туфан да кәсмир јолуну
Ахтардыгы күпү тапмаса да о,
Чәкдији чәфаја пешман олмајыр.
Күлүнкү јорулур, о јорулмајыр.
— Ишими гојмарам, — дејир, — јарыда.

Јахындакы кәндин адамлары да
Кәлир көмәјинә онун. Нәһәјәт,
Елә зәнн едирләр, бу гоча әлбәт
Белә ки, инамла даг-дашы јарыр,
Јәгин ки, тәкиндән гызыл ахтарыр...

Лоғман да онларын суалларына

Елэ чаваб верир:

— Бурда гызыл вар!

Чавабдан хошланыб, көмөкчүн она

Ахышыр кәнддәки бүтүн чаванлар.

О, гызыл ахтары! Дүз демиши о.

Кәздији күпдәјди лоғманын вары.

Анчаг бу гызылын нә олдуғуну

Анлаја билмәди кәнд адамлары.

Он ил даг чапдылар. Нәһәјәт, бир күн

Күпә дәјиб дурду учу күлүнкүн.

Күпү еһтијатла чыхартды лоғман,

Мин фикир карваны өтдү башындан.

Сүзүлдү алнындан тәр дамла-дамла;

Онун дөрд тәрәфи долду адамла.

Мин шәфәг ојнады нәзәрлериндә.

Бир гәдәр дурухуб донду јериндә,

Сонра ачды күпү о, јаваш-јаваш.

Нә көрсә јахшыдыр?..

Гызыл вә гаш-даш!

Демәк, күлүнк вурмуш о, һәдәр јерә;

Өмрүндән он или вермиш јелләрә!

Лоғманы күлдүрмүр бу дөвләт, бу вар.

Үрәји, вичданы зәнкин оланлар

Гаш-дашы нејләјир, зәри нејләјир?...

Лоғманын арзусу дашлара дәјир!

Дејир: — Гызыл, гаш-даш күлдүрмәз мәни,

Мәнә гызыл кими сөзләр кәрәкдир.

Дүшүнүр: «Милләтим өз тарихини
Демәк, билмәјәчәк, билмәјәчәкдир...»

Ушагтәк аглајыр о, јана-јана;

Бу дөрд ағыр кәлир гоча лоғмана.

Гышгырыр, сәсинә гајалар динир,

Мешә уғулдајыр, дәрә сәсләнир.

Гачыр дәли кими о јан-бу јана.

Адамлар һејрәтлә бахыр лоғмана.

Бир даһа көзүнү о, күпә дикир;

Јазыг, өзбашына гәһгәһә чәкир.

Дырманыр гајаја о, бирдән-бирә

Бурахыр өзүнү гајадан јерә...

Һөрмәт, еһтирамла һәмән о дағда

Чамаат дәфн едир бәдбәхт лоғманы;

Аглајыр бу hala даш да, торпаг да,

Долашыр бу хәбәр бүтүн дүнјаны.

Күпдәки гызылы бөлүшмәк үчүн

Дејирләр, јығылыр чамаат бир күн.

Кәндиң ағсаггалы, мөһтәрәм аға

Күпү бошалтмагчүн кечир габаға.

Јығылыр әтрафа чамаат бүтүн.

Һамынын көзүндә бир һејрәт, тәлаш.

Ағзыны ашағы чевирир күпүн

Беш-он гызыл дүшүр, беш-он да гаш-даш.

Һамы һејрәтдәдир... Ағсаггал јенә

Бахыр... бир дә бахыр күпүн дибинә.

Инанмыр көзүнә... Чатыр гашыны.

Сахлаја билмэјир о, көз јашыны,
Саггалы узуну сүзүлүр дэн-дэн. —
Элини узадыб күпүн дибиндэн,
Бир китаб чыхарыр, галын бир китаб.
Јел эсир, гатбагат чеврилир китаб.
Чеврилир тарихи бизим еллэрин.
Көксүнү өтүрүб о, дэрин-дэрин,
Һөнкүрүб аглады, сусуб инләди.
— Буну ахтарымыш о мэрһум. — деди!

Ијул 1960, Рига

МЭН ОНУ ДЭЈИШМЭРЭМ...

Бир аз динчэлим дејэ,
Бир нечэ һәфтэлијэ
Арвадыјла бэрабэр
о, өз кэндинэ кэлди.
Алты илин башында
инсафа, динэ кэлди.
Фэрәһдэн ев-ешијэ
сығмырды јазыг ана.
Доланырды гуш кими
баласынын башына.
Достларын гапысыны
оғул ачды бирбэбир.
Көһнэ танышларыјла
саламлашды бирбэбир.
Бирчэ күнүн ичиндэ
кэнди кэзиб доланды,
Ушаглыг иллэрини
мин һәсрәтлә о, анды.

Једи өз әлләриЈә
әкдији ағачларын
ширин мејвәләриндән.
«Охгај!» — дејиб, көксүнү
о, өтүрдү дәриндән.
О, бир доғмалыг көрүр
аддымбашы бу јердә.
Үстүндән адладығы
һәр дашда, һәр чәпәрдә
Илишиб јатыр онун
бир әзиз хатирәси.
Санки чағырыр ону
дәрәдә топ ојнадан
ушағларын шән сәси.
Аһ! О заман, о заман
о, гајғысыз ушағды.
Бу күнкү дујғулардан
нә гәдәр дә узағды!
Нә ады, саны варды,
нә вәзифәси варды.
Анчаг көнүл охшајан
исти нәфәси варды.
Ешги, һисси, һәвәси
су кими шәффаф иди;
Кәндин тәбиәтитәк
үрәји дә саф иди.
Ширин хатирәләрин
бүрүнүб думанына,

О, дөндү евләринә —
анасынын јанына.
Ушағлыг илләринин .
тәмиз дујғуларыны
бир даһа дадмағ үчүн,
Анасынын дизинә
башыны гојуб о күн
јатды, динчини алды.

Бу һалы көрән кәлин
булуд кими гаралды.

— Ана, ана, чан ана,
Мәлик Мәммәд нағлыны
Мәнә бир данышсана!
— Ушағлығын дүшүбдүр
јадына јохса јенә?
— Даныш, гурбанын олум!
— Мән гурбан олум сәнә!

Кәлин биринчи күндән
ирад тутду евдәки
һәр сөһбәтә, һәр сөзә —
Ирад тутду кечәјә,
ирад тутду күндүзә,
Чарпајыја, халыја,
чит јорғана, дөшәјә,
ирад тутду һәр шејә...
Дејинмәјә башлады
«кедәк», — дејә о, һәр күн.

Кэлин чана кэтирди
 эрини дэ бүсбүтүн.
 Ёирсиндэн ашды-дашды,
 Үчүнчү күн бош јерэ
 гајнанајла далашды.
 Бир күн бу назлы кэлин
 өз сеvimли эринин
 баш дивардан асылмыш
 шэклинэ бахды, күлдү.
 Бу күлүшдэн ананын
 үстүнэ елэ бил ки,
 гајнар газан төкүлдү.
 — Дэбдэн дүшүбдүр, — дејэ,
 бээкли чэрчивэни
 о гојду мәсхэрэјэ.
 — Нэ јаман бээклидир,
 бу нэ вахтын шэклидир?
 — Ониллији јеничэ
 битирмишдим онда мэн;
 Анчаг белэ кејинмэк
 кэләрди элимиздэн.
 — Белэ дэ көјнэк олар?
 нэлэ галстуку да
 јохмуш бизим оғланын.
 Ишинэ бах дүнјанын!..
 Көр нечэ дэ дэјишиб
 минмиш видэ, фасона!
 Аман! Она бах, она!

Сачыны да гырхдырыб
 бу јазыг лап дибиндэн.
 Белэ көрсэјдим онда,
 сэнэ кэлэрдимми мэн?
 Огул бахды шэкилә
 диггэтлэ хејли заман,
 Деји; — Неч бахмамышдым,
 күлмэлидир доғрудан.
 Ана, чыхарт о шэкли.
 — Чыхартмасам нэ олар?
 — Јахшы шэкиллэрим вар.
 Мэн сэнэ тэзэсини
 Көндэрэрэм Бақыдан.
 — Огул, бојуна гурбан!
 Мэнэ сэнин индики
 шэкилин кэрэк дејил.
 Бээкли галстукун,
 кэкилин кэрэк дејил.
 Ушаглыг иллэринлэ
 јашајырам, огул, мэн.
 ону алма элимдэн!
 Нарда олурсанса ол,
 чанын сағ олсун сэнин.
 Дост, дүшмэн габагында
 үзүн ағ олсун сэнин.
 Елэ күман етмэ ки,
 анама бундан белэ
 көмэк кэрэкдир. көмэк.

Мәнә тәкчә, ај огул,
јахшы сорағын кәрәк.
Гызым, о шәкилдә сән
Галстуксуз көјнәји,
гырхыг башы көрүрсән.
Мән исә о шәкилдә
мәнә меһрибан олан
бахышлары көрүрәм.
О меһрибан бахышдан
үрәјимдә бағланан
нахышлары көрүрәм.
Инди о меһрибанлыг
итиб кедибдир артыг.
Бу шәкилдә о, анчаг
јашајыр, бир јахшы бах!
Мәним оғлум бурдадыр,
она тохунма, аман!
О инди сәнинкидир,
мәнимкијди о заман!
Кечәнләр унудулсун!
Өзү гој сәнин олсун.
Меһрибан илләрини
кағыз үстдә сахлајан
көлкәси бәсдир мәнә.
Мән ону дәјишмәрәм
оғлумун газандыгы
бу күнкү шөһрәтинә!

Ијул 1960, Рига

КӨЗ ЈАШЫ

(Һәким Ч. Бабајевә итһаф едирәм)

Гәдәһ бир тәрәфдә, меј бир тәрәфдә,
Рүбаб бир тәрәфдә, неј бир тәрәфдә.
Бошалыр бадәләр, долур бадәләр;
Әлләри дөшүндә әсилзадәләр
Дајанмыш гул кими шаһын өнүндә.
Шаһ ишрәт мәчлиси ачмыш бу күн дә.
Чалыб чағыран ким, маһны дејән ким.
Ортада гуш кими рәгс елијән ким.
Шаһ сүзүб мәчлиси бағырды бирдән:
— Еј, кәсин! Јорулдум бу нәғмәләрдән.
Бездириб көнлүмү рүбаб да, саз да;
Бүлбүлү динләјәк кәлин бир аз да.
Әсил сәс ондадыр, — дејә өјүндү.
Һамы дивардакы гәфәсә дөндү.
Бүлбүл охумады;
Гызды һөкмүдар,
Деди: — Нечин сусдун, еј хош нәғмәкар?
Бүлбүл јенә сусду.

— Әмр едирәм мән,
Оху, нәш'әләним нәғмәләриндән!
Бүлбүл охумады, кирижиб дурду.
Һирсиндән шаһ әсир, шаһ учунурду.
Дүшдү әл-ајаға дәрһал күбарлар.
— Бүлбүл, әмр еләјир ахы һөкмүдар.
Дағлар да баш әјир онун әмринә,
Сән нијә сусурсан, нә олуб сәнә?
Бурах бу ојуну, јерсиз шылтағы,
Шаһ сәнин сәсинә вурғундур ахы...
Бүлбүл охумады, сусду јенә дә
Ширин нәғмәләри донду синәдә.
Әсди шаһ, чошду шаһ, гәзәбләнди шаһ;
Бир анда көјләрдән јерә енди шаһ.
Чәкди гылынчыны...
Елә бу заман
Көрүндү баш һәрәм арха гапыдан.
О, кәлиб өнүндә дајанды шаһын:
— Гәзәби кечибдир бизә аллаһын, —
Дејәрәк һөнкүрдү.
— Нә олуб, нә вар?
— Гызын хәстәләниб, улу һөкмүдар.
— Нечә? Хәстәләниб? Нә заман? — дејә,
О галхды гуш кими үст мәртәбәјә.
Сојуг су әләнди мәчлисә бирдән,
Ә'јанлар әл ачды:
— Улу таңры, сән,
Гыјма шаһымызын тәк өвладына,
О күл парчасыны бағышла она! —
Дејиб киридиләр...

Кечди бир гәләр
Шаһ дөндү,
Гуруду мәчлисдәкиләр.
Шаһын үз-көзүндән зәһәр јағырды.
Кәдәри сонсузду, дәрди ағырды.
Донду бәдәниндә ганы бир аныг
Өзү һисс етмәдән о, јазыг-јазыг
Бахды гәфәсдәки бүлбүлә сары.
Дөшәнди јанына күчсүз голлары.
Бүлбүл дилә кәлди елә бу заман.
Од төкдү јаныглы маһныларындан.
Мәчлис лал кәсилди бир ан ичиндә;
Улдуз парылдады думан ичиндә.
Бүлбүл инилдәди, бүлбүл ағлады,
Бүлбүл охумады, синә дағлады.
Көнүлләр охшајан бир дујғуду о;
Шаһын јарасына мөлһәм гојду о.
Чичәкләр үстүнә гонду думан, сис;
Бүлбүлә сәс вериб ағлады мәчлис.
Әјилди синәјә о мәғрур башлар;
Шаһын да көзүндән төкүлдү јашлар.
Бүлбүл киријинчә шаһ да диқәлди.
Галхыб дүз бүлбүлүн јанына кәлди;
Деди: — Бајаг нечин охумадын сән?
Бәс нијә әмрими сән јерә салдын?
Инди јалвармадыг, өзүн өзүндән
Охујуб, әглими башымдан алдын.
Бүлбүл дилә кәлди:
— Әмр егдин бајаг.

Маһныҗса көнүлдән чар олур анчаг.
Әмрлә, тәһдидлә данышмаз үрәк;
Бу бөјүк һикмәти биләсән кәрәк!
Һөкм илә данышма мәнлә бир дә сән.
Бајаг ешитдиҗин о бәд хәбәрден
Сарсылдын, ган донду, чан силкәләнди.
Бајаг бир шаһ идин, инсансан инди.
Мәним көнүл јахан сәсимдән бајаг
Нәш'ә истәјирдин, сән нәш'ә анчаг.
Индиҗсә, еј шаһым, дәрду гәминдән
Динләмәк истәдин фәрјадымы сән.
Анчаг әмр етмәдин, сусдун бир анлыг,
Бахдын мәнә сары сән јазыг-жазыг.
Бахышын гәлбимә од салды, јандым;
Мән дә өз дәрдими, гүссәми андым.
Вердим нәгмәләрә дәрду-сәрими...
Шаһын көзләриндән јенә сел кими
Јашлар сүзүлүрдү...
Шаһ аглајырды,
Көнүл китабыны вараглајырды.
Шаһ деди: — Анладым мән сәни, бүлбүл;
Анладым гәлбиндән кечәни, бүлбүл.
Истә мурадыны, сөјлә арзуну,
Бир анын ичиндә күлдүрүм ону.
Мәндән бир шеј истә, арзуну сөјлә;
Мәним хәзинәмдән бир диләк дилә.
Бүлбүл дилә кәлди: — Улу һөкмүдар,
Мәнә кәрәк дејил бу дәвләт, бу вар.

Индиҗә көјләрә галхыб учалдым,
Истәдијим шеји мән сәндән алдым.
— Алдын?
— Бәли, алдым, динлә, һөкмүдар!
Дәвләти нејләјир әсил сәнәткар.
Шаһим, гәрибәдир мәним аләмим.
Мәним өз кәдәрим, мәним өз гәмим,
Бајрамым, шәнлијим, тој бусатымдыр;
Сәнин көз јашларын мұкафатымдыр.

Ијул 1960, Рига

ҺӘЈАТ. СӘН НӘ ШИРИНСӘН

(Бөжүк инкиләс шаһирә Ч. Байронун хатирәсинә)

Сәндән доймаг олармы, һәјат, сән нә ширинсән!
Анчаг һамынын дејил,
сән һәјатын гәдрини

Јалһыз биләнләринсән!..
Өзүнү бу дүнјада һеч кәс гонаг санмамыш,
Анчаг өмрүн өзү дә бәрабәр пәјланмамыш.
Өмүр пәјланан заман көрүн кимә нә дүшдү,
Үч жүз ил боз гаргаја, он ил шаһинә дүшдү.
Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?
Келәнләр бу дүнјада гәлбини гојду кетди.
Дүнән гоча бир гары

дилиндә аһу зары:
«Бу дүнјанын элиндән кәлмишәм зара» — деди.
«Өлмүрәм ки, бир дәфә чаным гуртара» — деди.
Үрәкдәнми сөјләди о, бу сөзү, көрәсән?
Хәјр, инанмырам мән!
О, јана-јана деди
Дили сөјләдисә дә,

Үрәјиндә о дәрһал:
«Лә'нәт шејтана!» — деди.

Һәјат, севинчин гәдәр әзабын да шириндир,
Сәни мә'наландыран о кешмәкешләриндир.
Ики жүз ил јашады ләззәт ичиндә Лоғман!
Јенә мөһләт истәди өлүркән аллаһындан.
Јатырды көј чәмәндә, чатды она әзраил.
Сөјләди: — Ики жүз ил

өмүр сәнә бәс дејил?

Мән чаныны алмаға кәлмишәм, нә сөзүн вар?
Лоғман деди: — Сөзүм јох, алдығымы кәл апар.
Анчаг мәнә мачал вер бирчә анлыг әчәлдән.
Кәл чанымы бурда јох, о чәмәнликдә ал сән.
Әзраил разылашды... Ајаға галхды Лоғман
Јериди, даш асылды анчаг ајагларындан,
Аста-аста јеријиб чатды дедији јерә.
Лоғман бахды көјләрә, Лоғман бахды јерләрә
Бу сон бахышы илә үстүндә ики жүз ил
Јашадығы чаһанла видалашды елә бил..
Өзү видалашдыса, көзү галды чаһанда
О дүшүндү бу анда:
«Нә көрмүшәм дүнјада бу дүнјаја кәләндән
Аһ... елә билирәм ки, дүнән доғулмушам мән.
Өмрүмү вердим бада,
Нә көрмүшәм дүнјада».
Лоғманын көзү бу ан бир күлә дәјди, дурду.
Үрәјини гуш кими күлә доғру учурду.
«Аһ... ону ким үзәчәк, бирчә әбиләјдим, — деди, —
О күлү дә ијләјиб сонра өләјдим» — деди.

¹ Халг әфсанәсиндән көтүрүлмүшдүр.

Анчаг, анчаг нэ фајда... Јетишмиш артыг әчәл
Јоғман деди: — Һазырам, ал чанымы инди кәл.
Әзраил деди: — Анчаг акаһ ејлә мәни сән,
Әлүм үчүн нэ фәрги бу чәмән, ја о чәмән?
Нечин мәни гөјмадын орда алым чаныны?
Јоғман деди: — Һәјатын ширин олур һәр аны
Ордан бура кәлинчә бир аз өмүр газандым,
Ону да бу дүнјадан өзүмә фајда сандым.
Гоча өлдү...

Дедиләр: — Јаранан бир күн өләр.
Нәвәләри чәмәндән һәмән күлү үздүләр,
Јоғманын гәбри үстә гөјдулар, титрәди күл.
Күлүн әтријлә долду бүтүн чајыр, бүтүн чөл.
О, әтријлә сахлады јолчулары јолундан,
Төрпағын алтындаса буну дујмады Јоғман.

Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?
Кедәнләр өз гәлбини дүнјада гөјду кетди.
Сәндән дојмаг олармы, чохун, азын да ширин.
Һәјат, гышын да ширин, һәјат, јазын да ширин!
Чүрбәчүр јазылар вар өмрүн варагларында...
Һәјатымын гајғысыз фәрәһли чағларында
Гәдрини биләмәишәм,
Мәлә нә вар ки... өмрүм габагдадыр — демишәм.
Отуздан атлајынча, күндә отуз мин кәрә
Башымы јелләдирәм һәдәр кечән илләрә.
Сәндән дојмаг олармы, һәјат, сән, нә ширинсән!
Анчаг һамынын дејил,

сән һәјатын гәдрини
јалныз биләнләринсән!

Нојабр 1957

Ә Л Ч Ә К

Архасында зәр мütәккә,
Өнүндә ип јумағы,
Пәри хала бардаш гуруб
Сәкидә ахшамчағы
Исти әлчәк тохујур о
Кимә исә бајагдан;
Сары халлы јарпаглар да
Дүшүр бир-бир будагдан...
Хәзан јели һеј титрәдир
Арх үстүндә отлары.
Үфүг сары,
Јарпаг сары, от сары...
Күрмүк¹ сусуб, әкс еләмир
Чај сәсини кен дәрә.
Гатарлашыб учур гушлар,
Учур узаг елләрә.
«Биз һәмәишә сизинләјик», —
Дејәрәк ахшам-сәһәр, .

¹ Чај адыдыр.

Чардагларда чивилдәшир
Тәкчә бала сәрчәләр.
Хәзәл тутуб бағ арасы
Чыгырлары, јоллары;
Башларыны дикиб јерә
Дағда моруг коллары.
Архасында зәр мүтәккә,
Өнүндә ип јумағы,
Пәри хала сәки үстә
Әјләшиб ахшамчағы.
Мил ојнадыр нахыш-нахыш,
Илмәк вурур нарыннан;
Һәрарәти алыр јун ип
Онун бармагларыннан...
Елә бу вахт Үлкәр кәлир
Саламлашыр гарыјла:
— Салам!
— Салам, нә кеч кәлдин?
Бәс һардајдын, ај бала?
— Мүһазирәм варды бу күн.
— Еләдинми?
— Бәли!
— Сән,
Гызым, ишә лап үрәклә
Киришмисән дејәсән.
— Инди ки, мән достам сизә,
Дост да доста тән кәрәк.
Чүнки олдун дәјирманчы,
Чагырасан дән кәрәк.

— Доғрудур.
— Нә тохујурсан?
— Бу ил гыш сәрт кәләчәк;
Онунчүн да Ризваныма
Тохујурам јун әлчәк.
— Ахы нәдән билирсән ки,
Сәрт кәләчәк!
— Гызым, сән
О чинара диггәтлә бах!
Үлкәр бахыр... бахыр...
— Һеч нә.
Анламадын дејәсән?
— Хејр,
— Гызым, гыш сәрт кечәр,
Унутма буну сән дә:
Ала чинар јарпағыны
Ашағыдан төкәндә.
Буну мәнә нәнәм дејиб;
О замандан һәр ил мән
Јохлајурам, дүз дә чыхыр,
Јалан олмаз ел дејән.
— Дүз дејирсән, Пәри хала,
Бу вахтадәк мән дүзү
Ели јахшы билмәмишәм.
Ел һикмәти, ел сөзү
Мин ил әввәл јаранса да,
Тәзәдир һәр бир заман.
Чүнки о, даш әсрләрин
Кечиб имтаһанындан,

Кэлиб чатмыш алны ачыг,
Бизим зэманэјэдэк.
Бу јоллары кечиб кэлэн
Чох јоллары кечэчэк...
Үлкэр сусду, далды јенэ
Гарынын сөзлэринэ:
— Бачардыгча даһа артыг
Торпаға енмэлијик.
Биз һэлэ чох һикмэтлэри
Елдэн өјрэнмэлијик.
Биз галхырыг, учалырыг
Нэ гэдэр енсэк јерэ;
Јерэ ениб, јердэн тутуб
Галхмалыјыг көјлэрэ.

1958

ВАҒЗАЛЫ

Ај вағзалы, сәсиндә
хышылдајыр хэзэлләр;
Сәнин ганадларында
учур тәзә јуваја
бизим түрфә көзэлләр...
Сән јанғыја су сәпиб
көнүл мүждәләјирсән;
Илк дәфә әр евинә
ајаг басан кәлине
«Уғур олсун!» — дејирсән.
Сәндә һәм ајрылығын,
һәм вүсалын әсли вар;
Сәндә ики үрәјин
әбәдилик вәсли вар.
Јарандын кәлинләрин
аһа аддым сәсиндән —
Ики һәсрәтли гәлбин
биркә дејүнемәсиндән.
Гыз кедир аһа-аһа,
һәм шаддыр, һәм никаран;

Гыз аҗрылып өз исти,
доғмача јувасындан.
Гыз кедир аста-аста...
анчаг бахышларындан
гәм көлкәси чәкилмир:
Бу тәзә јувасыны
исидә биләчәкми?
Һәлә билмир, о билмир.
Ај вағзалы, сәсиндә
хышылдајыр хәзәлләр,
Сәнин ганадларында
учур тәзә јуваја
бизим түрфә көзәлләр.
Гәм дә хошдур, фәрәһ дә
һәр бири өз јериндә.
Мән һәм кәдәр дујурам,
һәм дә фәрәһ дујурам
сәнин пәрдәләриндә.
Аналарын дилилә
һәр пәрдән аста-аста
бизә елә бил дејир:
«Көрәсэн әр евиндә
баламы нә көзләјир?»

Декабр 1960

ГЫНАМАЈЫН СИЗ МӘНИ

Гынамајын сиз мәни,
мәһәббәтсиз бир өмрү
өмүр саја билмәрәм!
Мәһәббәтсиз, дујғусуз
мән јашаја билмәрәм!
Мәһәббәтсиз бир һәјат
һәјат јох, зиндан олар.
Мәһәббәтсиз үрәкдә
јел әсәр, хәзан олар.
Ешгим көнүлдә инләр...
Тохунмајын, амандыр,
гәлбимдәки бу симә!
Мән севәндә, севәндә,
баһар кәлир гәлбимә.
Һәјат јалныз ешг илә
ганадланыр, учалыр.
Әкәр богсам ешгими,
даһа мәнә нә галыр?

Декабр 1960

ЭЛЭДДИНИН ЧЫРАҒЫ

Дэчлэ ахыр арамла
Хурмалыглар ичиндэн,
Ону сејрэ кэлмишэм
Узаг елдэн бу күн мэн.
Һэзин бир нэгмэ кими
Пычылдашыр далғалар
Далғаларын сәсиндә
Мин ше'р, мин нэгмэ вар.
Улдузлардан дөшүнә
Дүјмә тахыб һәр кечә
«Мин бир кечә» нағлыны
Чај данышыр кизличә.
Гулаг вер, көр, нә дејир
Пычылдашан далғалар,
Далғаларын сәсиндә
Шәһризадын аһы вар.
Әфсанэләр шәһәри,
Әфсанэләр ичиндә
Елә бил күлүмсүнүр,

Эләддинин чырағы
Саһилдә јаныб сөнүр.
Әрәбин бахт чырағы
Јанды Бағдад елиндә —
Дәчләнин саһилиндә.
О, өз шәфәгләрилә
Һәрис јаделлиләрә
Чох чәкдирди көз дағы
Илләр өтдү... Мәгрибли¹
Оғурлады чырағы.
Гәринәләрдән бәри
Дәчләнин саһилләри
Ишыг үзү көрмәди,
Раһат өмүр сүрмәди
Әрәб өз өлкәсиндә,
Гәм титрәди сәсиндә.
Әрәб зүлмәтдә јатды,
Зүлмәтдә дә ојанды.
Әрәбин өз чырағы,
Јадын евиндә јанды.
Јанды јад өлкәләрдә,
Әрәб дөздү бу дәрдә.
Анчаг буланыг ахан
Сулар бир күн дурулур,
Бәнди дағылан селин
Гәзәби јаман олур.

¹ «Мин бир кечә»дә Эләддинин чырағыны оғурлајан чадукәр белә адланыр.

Дашды эрэбин кини,
Чошду эрэбин кини;
Жадларын пәнчәсиндән
Алды итирдијини.
Әләддинин чырағы
Жанды доғма елиндә —
Дәчләнин саһилиндә.
Доғрудан бәхтәвәрди
Торпағынын барыны
Өзләри көтүрәнләр.
Өз әлинин рәнчини
Өз евиндә көрәнләр.
Алгыш сәнә, еј әрәб,
Алгыш дедим үрәкдән!
Сәнин азадлығына
Мүбарәк дејирәм мән!
Өз евиндә өзүнү
Балан гәриб санмасын;
Әләддинин чырағы
Бир дә оғурланмасын!

Декабр 1959, Багдад

ӨЗҮНӘ ЈАЛВАРСАНА!

Тутуб Имам Хүсејнин гызыл сәрдабәсиндән,
О ағлајыр, үрәкләр парчаланыр сәсиндән.
Сүмүјү сүрмә олмуш имамдан кам истәјир,
Хошбәхт өмүр истәјир, боллу тә'ам истәјир.
Бахырам көвдәсинә, көвдәси дағ кимидир;
Бу көлә һалијлә о, әсән јарпаг кимидир.
Өз-өзүмә дејирәм: — Сән еј бәдбәхт мүсәлман,
Сән инди ки, бу гәдәр аллаһа инанырсан,
Аллаһ сәнә о әли әл ачмагчүн вермәјиб.
Көлә олмагчүн сәни дүнјаја кәтирмәјиб.
Сәрдабәдән јapyшыб ағлама јана-јана!
Имама јалварынча, өзүнә јалварсана!

Декабр 1959, Кербәла

ЕҢРАМЛАРЫН ӨНҮНДЭ

Еһрамларын өнүндэ күндүзлэр ахшамадэк
«Фүнф пиастр»¹ дејэрэк,
Өз доғмача елиндэ
Диләнир эрәб оғлу әчнәбинин дилиндэ.
Замана бах, замана!
Ичимдән јана-јана
Бахырам, ај гоча Шәрг, нә күндәсән, нә күндә!
Эрәбин вәтәниндә
Башыны уча тутуб әчнәби еһрам кими;
Эрәб кәзмәјә горхур өз јурдуна хам кими.
Гардашым, диләнәндә, кечмишини ансана!
Бабанын учалтдығы еһрамдан утансана!
Өз һалалча пулуу әчнәбидән бу күн дә
Сән сәдәгә алырсан.
Бабанын учалтдығы еһрамларын өнүндә
Көр нечә алчалырсан!

Декабр 1969, Гаһирә

¹ Беш пиастр; пиастр, пул ваһидидир.

ӨЛДҮ-ЈАШАДЫ

(М. Фүзулијә)

Ағлады јериндә, күлдү јериндә,
Шаирин гәлбиндән гәмләр өтүшдү
Долашды Бағдадын күчәләриндә,
Ајаг изләријсә Бакыја дүшдү.

Вәтән һәсрәтијлә о гәлби дилкир
Өмрүнү һәсрәтлә јелләрә верди.
Дәрдини Дәчләјә сөјләди шаир.
Күр өз синәсинә јазды бу дәрди.

Онун һәр көнүлдә бир мәзары вар,
Бир күн өлдүсә дә Вәтәндән узаг,
Өлдү Кәрбәлада өлмәз сәнәткар,
Доғма Бакысында јашады анчаг.

Декабр 1959, Кәрбәла

ДЭЧЛЭ САҢИЛИНДЭ

Дэчлэ, кимлэр дәрдини
Кәлиб сәнэ данышмыш?!
Мин дәрди мин-мин инсан
Һәр ләпәнэ данышмыш.

Динләмисән бурда сән
Нечә җары, җолдашы.
Леҗли дэ саһилиндэ
Ахыдыбдыр көз җашы.
Дибиндәки дашларын
Боғулмуш арзулардыр;
Һәр ләпәндэ бир ешгин
Тарихи, дәрди вардыр.

О ләпәләр олубдур
Ашигләрин сирдашы,
Сәсин Мәчнун наләси,
Суҗун Леҗли көз җашы.
«Шәби-һичран» — дилиндэ
Бир заман саһилиндэ
Фүзули дэ даҗанмыш.

Мәчдун кия о, җанмыш
Мәчнунларын дәрдинэ.
Әсрләр өтмүш, җенэ
Суларында көрүрәм
Хәҗалыны шаирин.
Шәргин бөҗүк дәрдини,
Дүшүнүр дәрин-дәрин.
Нәгмә деҗир җенэ дэ
Һәзин-Һәзин ләпәләр.
Гәзәлини охуҗур
Фүзулинин ләпәләр.

Декабр 1959, Багдад

ДУРНАЛАР

Ај бизим еллэрдэн учан дурналар,
Көждө көрөн кими таныдым сизи.
Ширин авазыңыз гэлбэ од салар,
Мэнэ бағышлајын бир телинизи.

Шаниндэн, шонгардан горунун анчаг,
Бир хэтэр кэлмэсин гој дэстэнизэ.
Ким дејэ билэрди гисмэт олачаг
Бу гэриб өлкэдэ көрүшмэк бизэ?

Башымыз үстүндэн чыгрышараг сиз,
Нэ гэдэр өтдүнүз баһарда, јазда.
Узун гыш ајлары ширин нэгмэниз
Һэмишэ сэслэнмиш гулағымызда.

Бура кэлирсиниз гышда, учараг,
Кечиб нечэ дағы, нечэ дэнизи.
Јајда көјлэримиз сизиндир анчаг,
Гышда да нэгмэјлэ анырыг сизи.

Әзбәр сөјләмишик ушаглыгда биз,
Дејиб: «Ај һавада учан дурналар!
Кедин, хош кэлдиниз, сәфа кэлдиниз,
Бир дэ дөнәрсиниз һачан, дурналар?»

Сиз учуб кедәндэ гүрбәт еллэрэ,
Нэ гэдэр бахмышам арханызча мән.
Бахмышам, бахмышам сизэ мин кэрэ,
Јазда севинмишәм кәлишиниздән.

Гышда да биз сизи анмышыг јенэ,
Нејләјэк, көчәри доғулдунуз сиз.
Видади хәстәдән Бағдад елинэ
Саламлар апаран сиз олдунуз, сиз.

Сонсуздур сәдагәт, дәјанәт биздә,
Демәјин ешгимиз дилдә, сөздәдир.
Тез-тез јурдунузу тәрк етсәниз дэ,
Әзиз хатирәниз гәлбимиздәдир.
Үчтелли, дөрдтелли, бештелли дурна,
Кәл, кәл, а мәнимлә бирелли дурна!

Декабр 1959, Бәсрә

ТЭСБЕҢ

Сағында ширин чај, солунда гэлјан,
О, тэсбеҥ чевирир шарағһашарағ.
Гара, сүр дашларын шагылтысындан
Эрэб лэззэт алыр хумарланарағ.

Малла агзыначан долудур дүкан,
Эрэб мүркү дөјүр, өзкә ишми вар?
О, тэсбеҥ чевирир бекарчылыгдан,
Алан јох, сатан чох, касаддыр базар.

— Кедим, ја кетмәјим? — дејә бирбәбир,
Чевирир дашлары, нәдир чарәси?
О, синә долусу бирдән аһ чәкир,
Јохса бәд кәтирир истихарәси?

Мүсәлман мәзнәби, мүсәлман дини
Тәвәккүл демәји өјрәтмиш она;
О, вермиш бәхтини, ирадәсини
Бу чансыз дашларын ихтијарына.

— Кедим, ја кетмәјим? — дујан бир үрәк,
Дүшүнән бир бејин кәсдирә билмир.
Бу сојуг дашлармы әвәз едәчәк
Зәканы, дујғуну? Ишә бахын бир!

Көзлә көрдүјүнә инанмыр јенә,
Хәјалын одуна һеј јаныр әрәб.
Инанмыр күчүнә, өз гүдрәтинә,
Таләјин күчүнә инаныр әрәб.

О, атәшди... Заман һөкмүнү верди,
Хәјаллар еләди, ахыр күл олду.
Өз доғма евиндә, гула чевирди
«Шүкр аллаһа» ону, «тәвәккүл» ону.

Бир күндә һәр дашы нечә мин кәрә
Чевирир, вахтыны өлдүрмәк үчүн.
Һәр ај даш гојсајды бирчә даш үстә,
Тэсбеҥдән уммазды сәадәт бу күн.

Сол әлиндә тэсбеҥ, сағында гәзет,
Гәлби дејир: «кетмә», фикри дејир: «кет».
Бир-бирина дәјиб күчәдә аләм,
Чамаат әср илә саваша кәлмиш.
Онунса гәлбиндә, фикриндә бу дәм
Санки ики дүнја баш-баша кәлмиш.

Башында ағ чалма, әлиндә бајрағ
Достлары һағг дејә галхмыш ајаға.
Онун чанындакы әталәтә бах!
Чевирир дашлары һеј сола-саға.

Күчэдэ учалаа аддым сәсиндэн
Гәлби титрәсә дэ... нәдир чарәси!..
О, бахыр дүканын пәнчәрәсиндэн,
Ахы бәд кәтириб истихарәси.

Сағында ширин чај, солунда гәлјан,
Әјилиб јанындан өтүр заман да.
Атомун сәсинә титрәјир чаһан,
О тәсбег чевириб хумарлананда.

Декабр 1959, Нәчәф

А Ч Л А Р Д А Н Т О Х Л А Р А

Зәр-зиба ичиндә алышыб јаныр
Сәрдабә, дөшәмә, таван сәрәсәр;
Нечә јүз илдир ки, бурда сахланыр
Имамын адына кәлән нәзирләр.

Мәсчид башдан-баша бир хәзинәдир,
Јатыр Имам һүсәјн даш-гаш ичиндә.
Әкәр имам һагса, бу бәзәк нәдир?
Бәзәјә мөһтачмыш, имам да, дин дә...

Бу бусат, бу чәләл кимин үчүндүр?
Бајырда әл ачыб диләнир милләт.
Еј имам өвлады, де бу нә күндүр,
Мәсчиддә вар дөвләт, күчәдә зилләт!

Имам үчүн кәлән бу дөвләт, бу зәр,
Нә верди имама јалваранлара?..
Јерә ендирмәди бир тикә көјләр
Јерә кечә-күндүз баш вуранлара.

Дүнјанын гәрибә тәзадлары вар:
Ачлардан тохлара дүшәрмиш нәзир...
Даш-гаш ичиндәдир өлү имамлар,
Дири өвладлары лүт-үрјан кәзир...

Декабр 1959, Кербәла

«ТАГИ-КЭСРА» ӨНҮНДӘ

Еј Мәдаин, Мәдаин, нә бөјүк тарихин вар!
Бирчә гәср галыбдыр бу күн сәндән јадикар.
«Таги-Кәсра» гәсринин өнүндәјәм бу күн мән,
Бир тарих асылыбдыр онун һәр кәрпичиндән
Гоча Шәргин тарихи кәлиб кечмиш бир заман
Бу гәсрин ејванындан.

Хаганинин дурдугу «Таги-Кәсра» өнүндә
Мән дурмушам бу күн дә...

Гулагымда сәсләнир о үсјанкар шаирин
кәдәрли гәсидәси —

Тәәссүфлә дөјүнән бир үрәјин аһ сәси.
Кәсранын күлүшүјлә чинкилдәмиш бу гәсрин
Пәришан әһвалына о, јанмыш ичин-ичин.
О, бу хәрабәләрдән өтән көзәл дәмләрин
изини сорагламыш.

Бүлбүлләр мәскәниндә бајгуш көрүб агламыш.
Тапмыш тәсәллисини ганлы көз јашларында;
Мән бу хәрабәләрин бозармыш дашларында
Зүлмдән даша дөнмүш

үрәкләри көрүрәм...

О дашлара тохунуб парчаланан, мѣнв олан
дилѣклѣри керүрѣм...

О, бу хѣрабѣлѣрдѣ кермүш гоча тарихин
бир ганунсуз һѣкмүнү.

Мѣн керүрѣм заманын, тарихин ѳз һѣкмүнү.
О, кермүш бу сарајын ѳнүндѣ баш ендирѣн,
Сасанилѣр шаһына һѣр ил мин-мин бач верѣн,
Ѳли гојнунда дуран зѣр тачлы хаганлары.
Мѣн керүрѣм бир гарыш торпаг үчүн, јѣр үчүн
тѣкүлѣн ал ганлары.

Ким дејир виран галан бу гѣсрѣ агламыш о?
Јох, гѣсрлѣр јарадан о эсрѣ агламыш о!
Ѳһситандан инчијиб учалтмыш һагг сѣсини;
Кѣзѣл зѣманѣ билмиш Кѣсра зѣманѣсини.
Јох-Јох! Шаир, шаһ дејил,
шаһлыг инчитмиш сѣни.

Кѣсра да заманында аглаатмыш ѳзкѣсини.
Ѳтүб кечѣн һѣмишѣ инсана хош керүнүр.
Бу күнүн ениши дѣ сѣнѣ јохуш керүнүр.
Мѣнв етмиш, тапдаламыш ахы, ѳзѣлдѣн бѣри
Дүшүнмѣјѣн бѣјинлѣр дүшүнѣн бѣјинлѣри.
Бѣс мѣн нѣјѣ јанырам
Хаганинин дајаныб
агладыгы бу јердѣ?

Бѣс мѣн нѣ ахтарырам
кечмиши ган-ган дејѣн,
бу күн аман истѣјѣн
бу хѣрабѣ шѣһѣрдѣ?

Шѣрг гѣсрлѣр јаратды, Шѣрг еһрамлар јаратды,
Кѣзлѣри гамашдыран еһтишамлар јаратды.

Тач-маһаллар јаратды —

Чаһ-чѣлаллар јаратды...

Торпагын синѣсиндѣ кашанѣлѣр гурду Шѣрг;
Зинѣти гѣсрлѣрѣ, сарајлара вурду Шѣрг,
Ѳгиллѣрѣ вурмады, үрѣклѣрѣ вурмады.
Хаганлар, хѣлифѣлѣр јорду үрѣклѣрини,
башларыны јармады!
Тѣлѣјѣ гул олдулар.

Сарајлары бѣзѣкли, гѣлби јохсул олдулар.
Бѣјѣниб ѳзлѣрини,

Кѣр-кѣтүр дүнјасындан һѣч нѣ кѣтүрмѣдилѣр.
Бу күн илѣ јашајыб, сабаһы кермѣдилѣр.
Хѣлифѣлѣр сѣлѣфѣ абидѣлѣр учалдыб
күмбѣзлѣр тикдирдилѣр,
кѣнүллѣр тикилмѣди.

Хѣлѣфин сабаһыны ѳнлар кѣрѣ билмѣди.
Будур мѣни јандыран,
Кѣнлүмү дағландыран!

Гулагымда сѣслѣнир о үсјанкар шанрин
кѣдѣрли гѣсидѣси —

Тѣѣссүфлѣ дѣјүнѣн бир үрѣјин аһ сѣси.
О, бу хѣрабѣлѣрдѣ кермүш гоча тарихин
бир ганунсуз һѣкмүнү;

Мѣн керүрѣм заманын, тарихин ѳз һѣкмүнү.
Шаһлар дејил, һѣмишѣ һѣкмүдар заман олмуш
Онун һѣкмүјлѣ јалныз

чох-чох белэ гәсрләр
јер илэ јексан олмуш.

Гәсрин салонларында инилдәјир күләкләр,
Нәсә дејир күләкләр.

Јох, инләјән јел дејил, заманын өз сәсидир.
Бизим гоча тарихин адил мәһкәмәсидир.

Бу дүнјада һәр шеји күләкләр, бу күләкләр
саға-сола сүрәкләр.

Күләкләр әсрин сәси... Әлиндә фәрман кәзир.
Пајлајыб өз һөкмүнү заман, һәр заман кәзир.
Бир гоча кор чалғычы бардаш гуруб сағымда,
астача каман чалыр.

Сәсләр галхыр, алчалыр.

Чалдыгча аста-аста о, аһ чәкир дәриндән.

Каманын телләриндән

Елә бил ки, сүзүлүр Хаганинин көз јашы;
Бу наләдән әријир

виран олмуш сарајын
һәр торпағы, һәр дашы...

Күләк сәси гарышыр бу дәм каман сәсинә;
Әсрин аман сәсинә.

Һәм күләк налә чәкир, һәм дә каман ағлајыр;
Һәм Хагани, һәм дә ки, өтән заман ағлајыр.

Декабр 1959, Мәдаин.

«БАБА КУР-КУР»¹

Кечәдир... ал-әлван гановуз кими,
Көјләрин үзүндә јаныр шәфәгләр.
Кечә һәр өлкәдә кечә дејилми,
Кечә һардан алыр нуру бу шәһәр?

Елә бил һардаса галанан тонгал
Көјләрә әкс едир ишыгларыны.
Бәлкә дә алдадыр мәни бир хәјал,
Ишығы көрүрәм, бәс тонгал һаны?

Кирдик отаглара...
Отаглар сојуг.
Собада нә одун, нә дә бир од јох...

Кечәни кечирдик... сәһәри тездән
Бу гәдим шәһәри чыхдыг кәзмәјә.
Агрылар кечсә дә үрәјимиздән,
Бөјүк бир марагла бахдыг һәр шејә.

¹ Көркүк шәһәриндә јер адыдыр.

Калдик бир нудудсуз саржа, бурда
Торпаг очаг-очаг алышыб жаныр.
Алышыр тэпэ дэ, даш да, чухур да,
Аловун диллэри эршэ дажаныр.

Жанан очаглардан һеј чэтир-чэтир
Илгымлар ојнашыр көјүн үзүндэ.
Адамлар евлэрдэ ода һэсрэтдир,
Очаглар алышыр чөлүн дүзүндэ.

Кечэ дэ, күндүз дэ жанмыш бош јерэ,
Һэлэ гызынмамыш бу ода эллэр.
Кур-кур курулдајан бу мэш'эллэрэ
«Баба-кур-кур» дејэ тапынмыш еллэр.

Бизим бабалар да тапынмыш ода;
Һеј одсуз јашады одлар јурду да...
Од, ишыг демэкдэн диллэр јорулду.
Доланды эсрлэр, доланды иллэр.
Очагдан алмады ишыгы, оду,
Үрәјиндэн алды јени нэсиллэр.

Еј бу көзэл јурдун өз сакинлэри,
Торпагыңыз кими јансын гэлбиниз!
Бу од гајнагындан мин илдэн бэри
Бир гырыг од ала билдинизми сиз?

Әсла!..

Өлкәниздэ көрүрәм бу күн,
Гызарыр, ағарыр артыг дан јери.

Гэлбиниз вэтәнин сәадәтијчүн
«Баба-кур-кур» кими јанандан бэри.

Көнүллэр батарса матәмә, јаса,
Кимсәјә од вермәз бу од гајнагы.
Үрәк алышмаса, үрәк јанмаса,
Ишыгсыз галачаг вэтән торпагы.

1959, Көркүн

И Ш Ы Г-З У Л М Ә Т

Рәнкбәрәнк ишыглар сел кими чаглар
Бу бөјүк шәһәрин күршад јериндә.
Үзүм салхымы тәк ағ-ағ чыраглар
Јаныр дүканларын витринләриндә.

Мүштәри чағыран бу ишыглара
Бахыб кизли-кизли әрәб, јан кечир.
Күчәләр ишыглы, көнүлләр гара,
Һәјат бәр-бәзәјин јанындан кечир.

Көзләр гамашса да бу бәр-бәзәкдән,
Һәјат гаранлыгдыр, гаты гаранлыг.
Бу кур ишыгларын архасында мән
Кизләнән зүлмәти көрүрәм ачыг.

1959, Бейрут

С У П У Р К Ә

Нечә гуруш пул үчүн эчнәбиннин өнүндә
көр нечә әјилирсән.

Нечә дә чани-дилдән чәкмәсини силирсән.

Чәһдин һаһагдыр, һаһаг!

Габағында чүтләнән ајаглара јахшы бах!

Рәзаләт кәтирибдир онлар сәнин јурдуна.

Алдыгын сәдәгәјчүн сәнсә јүз дәфә она:

«Сағ ол», «сағ ол», — дејирсән;

Силиб тәмизләјирсән

Һаггыны тапдалајан о мәнфур чәкмәләри —
гәринәләрдән бәри...

Чәһдин һаһагдыр сәнин!

Шоткајла о чәкмәнин

Кирини тәмизләмәк чәтиндир!.. Сән әсрә бах!

Шотканы ат, әлинә сүпүркә көтүр анчаг!

Чәкмәни јох, онларын өзләрини зибилтәк
сүпүрүб атмаг кәрәк!

Декабр 1959, Гаһирә

Р Э Ф А И Л И Н Г Э Б Р И У С Т Д Э

Бир гапыны ачмагчын
Мин гапыны баглајан,
Гылынчыны илдырым,
Өзүнү аллаһ сајан
Крадларын мазары
Мәрмәр дашлар ичиндә.
Һамысы бир өлчүдә,
Һамысы бир бичимдә.
Мәзарлар бәр-бәзәкли,
Мәзарлар тәмтәраглы.
Зәр јазылар, нахышлар
Һејран гојар һәр ағлы.
Пантеонда сол әлдә
Бирчә садә мәзар вар,
Нә үстүндә зәр јазы,
Нә дә гызыл нахышлар.
Белә бәзәк-дүзәјә
Еһтијачы јох онун,
Ән бөјүк зинәтидир
О, өзү пантеонун.

Јатыр бурда сәнәти
Дүнјалара сәс салан,
Чан вердији чансыза
Өзү дә һејран галан,
Өмрү инсан кәдәри,
Ешги көзәллик олан
Бир усталар устасы...
О, рәнкләр султаныдыр.
Онун ады дүнјанын
Шәрәфидир, шаныдыр.

Арган да бир тәрәфдән
Һәзин-Һәзин ағлајыр,
«Аве Марио», — дејә,
Сәсләр дә қәлмиш бу күн
Бу мазары сәчдәјә.
Мисилсиз көзәллији
Бәлкә дә о кәтирмиш
Илк дәфә бу чаһана.
Һејран олмаг дәрсини
О өјрәтмиш инсана.
Заманын рузқарына
Синәсини кәрмиш о,
Лөвһәсинә баханы
Лөвһәјә дөндәрмиш о.
Гәлбинин атәшини
Једди рәнкә о гатмыш.
Инсан дујғуларынын
Мин рәнкини јаратмыш.

Гүсурсуз көзәллиҗи
Јаратмаг бу дүнијада
Нәсиб олмуш тәк она.
Аллаһ белә дарылмыш
Онун јаратдыгына.
Һамы кәлиб дајаныр
Бу мәзарын өнүндә,
Һамы әјир башыны
Сәнәткарын өнүндә.
Тәкчә бу гәбрин үстә
Күл дәстәси гојулмуш,
Мәһәббәтин төһфәси
Јенә мәһәббәт олмуш.
Краллар өзләријчүн
Пантеон тикдирдиләр.
Анчаг истәр-истәмәз,
Онун шәрафәтини
Рәфаилә вердиләр.
Арган налә чәкәрәк
Һәзин-Һәзин инләјир,
«Јаша Мариа» демир,
«Јаша Рәфаил!» — дејир...

Феврал 1961, Рома

«ИСТИГЛАЛ»

Рамазан ајында оруч тутуб сән,
Кими дојдурурсан, гардаш, де кими?
Өз ана јурдунда сәни гул едән
Варыны талајан јаделлиними?

Јадлар кејиндикчә, лүт галдын өзүн,
Сөрвәтин, дәвләтин көз дағын олду.
Кәлмәләр евиндә шишди күнбәкүн,
Евинин саһиби гонағын олду.

Өз ана јурдундан өзүнә тәкчә
Торпагы газдығын хыш галды, гардаш!
Мадрид күчәләри һеј кенәлликчә,
Сәнин күчәләрин даралды, гардаш!

Бир заман нә идин, бәс инди нәсән?
Су ахдығы јердән јенә ахачаг.
Көһнә чәлалыны көрмәк истәсән,
Мадридә, Парижә, Нју-Јорка бах!

¹ 1943-чү илдә Мәракендә јаранмыш партијанын адыдыр.

Јетәр, эсрләрлә чәкилдин шишә.
Һәррач базарында сатылды дәрин.
Биз јахшы билирик: бојну һәмишә
Памбыгла кәсилмиш әјиләнләрин!

Ајага галхмышдыр артыг вәтәнин,
Гој онун өнүндә диз чөксүн замаң.
Өпүрәм, гардашым, өпүрәм сәнин.
Истиглал сөјләјән додагларындан!

Феврал 1961, Тетуан

БАКЫ ВАХТЫ ИЛӘ...

Неапол Бакыја чох бәнзәјир, чох.
Дәнизә гол атан саһилләриндән.
Бир гара дашыны Бакымын анчаг
Јүз-јүз Неапола дәјишмәрәм мән.

Мин атәш ғаланыр үрәкдә, чанда
Јаныглы Неапол нәғмәләриндән.
Анчаг секаһымын бирчә халында
Миниллик дәрди ми динләјирәм мән.

Чал, Јусиф, де дурма, чал, гадан алым,
Суларда сәсләнсин бизим маһнылар.
Вәтәнин әтрини нәғмәдән алым,
Чал, јенә гәлбимдә бир фыртына вар.

Чал, гардаш, бир аныг гој ганадланаг,
Өзүм дәрјадајам, чан вәтәндәдир.
Далгалар үстүндә нәғмәјә бир бах,
Дәрјада дејиләм, дәрја мәндәдир.

Нәгмә чалындыгча, гәлб ашды-дашды,
Көрдүм вәтәними өз гаршымда мән.
Анлаја билмирәм нечә сығышды
Бу бојда кәмијә, о бојда Вәтән?!

Догрусу, бу кечә өзкә һалдајам,
Билмирәм һарадыр јурдум, мәскәним.
Дәниздә кечәдир, мән хәјалдајам,
Ғызым дәрсә кедир бу саат мәним.

Бакыда сәһәрдир, мәнимчүн, бәли,
Бурда да сәһәрдир, саатыма бах.
Мәним саатым да үрәјим тәки
Бакы вахты илә ишләјир анчаг!

Март 1961, Атлантик океаны

В Ә Т Ә Н Ы Ә С Р Ә Т И

Атлантик дәрјасы... Кечә тән јары,
Дујгулар, арзулар сыхыр синәми.
Удуб далға-далға гаранлыглары,
Африка бојунча шүтүјүр кәми.

Күнләри бармагла һеј сајырам мән,
Бир ајдыр кәзирик јад өлкәләри.
Вәтәнлә даһа чох јашајырам мән
Бу узун сәфәрә чыхандан бәри.

Дәрја чалхаланыб ашыб-дашдыгча,
Елә бил мән өзүм ашыб-дашырам.
Кәми вәтәнимдән узаглашдыгча,
Вәтәнә даһа чох јахынлашырам!..

Март 1961

МАВИ МАГАРА

Лэнэ вурур, ойнашыр
көнүк-көнүк балгалар.
Бир гајанын дибиндэ
ојуг ачмыш далгалар.
О. бөјүмүш, кенэлмиш
нечэ јүз илдэн бэри.
Мин гајыга, ојугдан
кир астача ичэри.
Ојулмуш сал дашларын
ичиндэ бир мағара.
Адамы вәһмэ басыр,
көз гаралыр бу ара.
Үстүн даш, алтын дэниз,
гаршын зүлмэт, јерин дар.
Авар суја дэјинчэ,
кәлир гулагларына
гәрибэ нычылтылар.
Гајыгын аста-аста
ләнкәр вурур јериндэ...

Әлван рәнкләр ойнашыр
гаралан көзләриндэ...
Гәрибэ сәсләр илә
уғулдајыр мағара,
Үрәјиндэ дејирсән:
«Дәниз һара, мән һара!?»
Горха-горха чеврилиб
архана бојланырсан.
Сән өзүнү бу заман
гәрибэ, әфсанәви
бир дүнјада санырсан.
Далгаланыр суларда
мави ишыг сүтуну.
Сәмајәми бәнзәдим,
чәмәнәми мән ону?!
Елә бил. ғырыг-ғырыг
көмкөј шишәдир сулар;
Бу мави сулар кими
үрәјимдә көјәриб
далгаланыр дүјгулар.
Дәниз сују дејил бу,
јох, нәсә өзкә судур.
Су да дејил, бәлкә дә
көздән ахан ујгудур.
Дүшүнчәдир, хәјалдыр
алыб мәни гојнуна;
Дүшүнмәк истәјирәм
heј бахдыгча мән она.

Мәнә елэ кәлир ки,
өзкә әјјамдыр әјјам;
Нәнәмин данышдығы
нағыл дүнјасындајам.
Дејирәм ки, бәлкә дә
инсанын хәјалыны —
дәрдли, гәмли һалыны
јарадыркән Рәфаил,
Нәзәр салмыш бу мави,
бу дүшүнән судара.
Бу сулардан рәнк алмыш
нараһат дүјғулар.
Дүшүнчәни, хәјалы
мавиликдә о көрмүш.
Дүшүнән үзләрдәки
Көлкәләрин рәнкини
бу сулардан көтүрмүш.

Феврал 1961, Кипри адасы

АҒЛАЈАН ПӘРИ

Көзәл бир гыз һејкәли,
Чәнәсиндә сағ әли,
Дүшүнүр инчә-инчә;
Даш үстүндә дүшүнчә?!
Јер әсир чан бағында.
Онун сол јанағында
Көз јашы киләләнмиш.
Елэ бил шеш чиләнмиш
Үстүнә ағ чичәјин.
Бу күнаһсыз мәләјин
Кәдәрини, гәмини,
Өз кизли аләмини
Сојуг даша һәкк едән
Сәнәтә һејранам мән.
Мәрмәр ағдыр, гәм гара,
Ағ рәнк һара, гәм һара?
Чөкүб бир ахшам кими
Далғын бахышлара гәм,
Ағ дашын синәсиндән
Баш галдырыб гара гәм.

Даш үстүндө дујгу, чан?!
Инсан дујгуларындан
Көр бир нэлэр јаранмыш,
Мө'чүзэлэр јаранмыш!
Чан вермиш инсан эли
Харабазар дүнјанын
Торпагына, дашына;
Бу һејкәлдә гәлб оду
Сојуг дашы чевирмиш.
Истичә көз јашына.
Дашда үрәк дөјүнүр,
Бахырам дөнә-дөнә,
Бармағымы гојурам
Көз јашынын үстүнә,
Әлим јаныр елә бил.
Јох, јох, бу һејкәл дејил.
Ағлајан бир пәридик,
Гулағымда сәсләнән
Онун налэләридик.
Әјри-әјри о, бахыр
Усандығы чаһана...
Сәнәт верән бир чана
Өлүм јохдур, о, сағдыр!
Нә гәдәр ки, инсанын
Арзулары күлмәмиш,
О гыз ағлајачагдыр!..

Феврал 1961, Рома

КИЗЛИ ТӘБӘССҮМ

Әчнәби саһилә јан алыр кәми.
Шиддәтлә дөјүнүр гәлбимиз нәдән?
Өзкә бир аләми сејр едир кими.
Бахырыг саһилә биз көјәртәдән.

Бурда да адамлар еркән галһараг.
Һараса тәләсир беләдән-белә.
Шәһәрләр һәр јердә шәһәрдик анчаг.
Адамлар һәр јердә адамдыр елә.

Дүшүрүк кәмидән... Адамлар бизи
Үзүк гашы кими алыр дөврәјә.
Сыхырлар мөһкәмчә әлләримизи.
«Һамымыз инсаныг, гардашыг!» — дејә.

Гајғылы үзләрә нәзәр салырам.
Чалышыр, тәр төкүр инсан һәр јердә.
Елә билирдим ки, адамлар тамам
Ајры чүрә олур јад өлкәләрдә.

Һәр јердә инсандыр инсан һәр заман.
Онун мин гәми вар, мин севинчи вар.
Инсаны чыхартмыр инсанлығындан
Динләр, әгидәләр, дилләр вә јоллар.

Бизим дилимизи билмәсәләр дә,
Күлүшлә нурланыр онларын үзү.
Үрәјин дилидир күлүш һәр јердә,
Күлүшдүр дүнјанын ән көзәл сөзү...

Унуда билмәрәм бу көзәл күнү.
Хошдур адамлары дујмаг үрәкдән.
Онларын бир кизли тәбәссүмүнү
Мин ачыг сазишә дәјишмәрәм мән.

Феврал 1961, Абичан

МУМИЈА

Мумијасы музејдәдир
Әзәмәтли бир фиронун.
Дәвә бојда чаны вармыш,
Көвдәсинә бир бах онун!

Әзәл күндән гоча дүнја
Һәр кедәндән бир шеј алыр;
Қиминдән әмәл галанда,
Қиминдән дә бәдән галыр.

Феврал 1961, Истамбул

БИРЧЭ АЈДА

Гышдан чыхыб јаја дүшдүк.
Јајдан чыхыб гыша дүшдүк.
Биз күлөкдөн ганад алыб,
Фәсилләрлә һеј өтүшдүк.

Бир өлкәдә алча једик,
Бир өлкәдә биз чијәләк.
Бир шәһәрдә палто кејдик,
Бир өлкәдә дүмағ көјнәк.

Бирчә ајда дөрд фәсили
Јашадыг биз.
Иглимләри бирләшдирди
Сүр'әтимиз.

Феврал 1961, Конакри јолларында

МИКЕЛ АНЧЕЛОНУН «КЭДЭРИ» ӨНҮНДЭ

Исанын чәсәди узаныб лал, кар.
Дизләри үстүндә ана Мәрјәмин.
Сачыр атәшини солгун бахышлар
Ана гәлбиндәки о сонсуз гәмин.

Баладыр ананын иманы, дини.
Учалыр бу динлә көјләрә торпаг.
Мәрјәм ағы дејир... онун сәсини
Һәр кәс өз гәлбиндә ешидир анчаг.

Бахырам һејкәлә... мән һејрәгдәјәм...
Нечә јериндәдир һәр хәтт, һәр гырыш!
Дизләри үстүндә Мәрјәмин бу дәм
Елә бил доғрудан өлү узанмыш.

Һејкәлә бахырам, фикри думанлы.
Өмүр вәфасыздыр, эчәл амансыз.
Мәрјәмә бахырам, кәдәри чанлы;
Исаја бахырам, чәсәди чансыз.

Мәрјәм һејкәлдә дә чанлыдыр, әлбәт,
Ахыр дамарындан слә бил ган да.
Өзкә бир чан вериб Исаја сәнәт
Өлү чәсәдинин чансызлыгында.

Феврал 1961, Рома

К Ә М И Л Ә Р И Н Д И Л И

Дәниз 'зүлмәт ичиндә, уғулдајыр далгалар.
Һәр вәһши уғултуда мин өлүм һәдәси вар.
Көнүл мә'наландырыр дәниздәки һәр сәси.
Кечәләр јаман олур дәнизин ваһимәси.
Зүлмәтин синәсини јара-јара кәмиләр,
Јол алыр бу дијардан о дијара кәмиләр.
Нә јорулур кәмиләр, нә динчәлир кәмиләр,
Кәлир, кедир кәмиләр, кедир, кәлир кәмиләр.
Көзүмү зилләјирәм гаранлыға дәмәдәм,
Һеч нә көрә билмирәм, һеч нә көрә билмирәм.
Дәниз гарышыб көјә, көј гарышыб дәнизә;
Һеч нә көрүнмүр көзә, һеч нә көрүнмүр көзә.
Көзләримин өнүндә әлван-әлван һалгалар,
Уғулдајыр далгалар, уғулдајыр далгалар...

Бирдән хејли узагдан јаныр, сөнүр бир ишыг;
Ишыг-үмид, сәадәт, гаранлыға јарашыг.
Ијнә кими зүлмәтин бағрыны дәлир ишыг;
Узагдан кәлир ишыг, узагдан кәлир ишыг.
Ишыг фәрәһ кәтирир, көзләри нурландырыр;
Ишыг үзүмүздә дә санки ишыг јандырыр.

Кәмиләрин дилидир о көрүнән ишыглар,
Җаныб сөнән ишыглар, җаныб сөнән ишыглар.
Ширин-ширин данышыб гаранлыгда кәмиләр,
Бир-биринә узагдан угурлу сәфәр диләр.
Натсы дилдә данышыр бу кәмиләр көрәсән?
Буну анламырам мән, буну анламырам мән.
Арзу, үмид дилиндә данышыб заман-заман.
Онлар кәзир чаһаны, онлар кәзир чаһаны.
Башга-башга олса да дорларындан асылан
Бајрагларын нишаны, бајрагларын нишаны.

Феврал 1961, Атлантик океаны

И С Т А М Б У Л

Босфор көрфәзи...
Ики гит'ә
Сөҗкәмиш бир-биринә
Ортасында бу јолун.
Бир тәрәфи Европалыр,
Бир тәрәфи Асија
Истамбулун...
Түрк оғлу дуруб ортада
Сејр едир
Сагыны,
Солуну.
Бир шәһәрдә бирләшир
Ики гит'ә.
Биринин башлангычыдыр,
Биринин тону...

Сол тәрәфиндә
Дәбдәбәли кечмишиндән јадикар галан. —
Башы көјләрә учалан
Чамәләри, бүрчләри, гәләләри;
Дурур мин илдән бәри.

Сағ тәрәфиндә
Модерн евләр, банклар, отелләр...
Түрк оғлу
Көзләриндән суаллар жаға-жаға,
Каһ сола бахыр, каһ саға.
Истамбулун кечмиши вугарлы, шанлы,
Бу күнү өзүнә јад,
Кәләчәји думанлы...

Бу күн
Бир ајагы Авропададыр,
Бир ајагы Асијада
Түркүн.
Гулагларында мотор сәси,
Дилиндә гур'ан сурәси
Түркүн.

Заман ону дилләндирир,
Әсрин аһәнкинә сәс верир
Дүшүнүб дәриндән;
Анчаг бабасы чәкир әтәкләриндән.

Чырпыныр шәһәр
Икилик ичиндә.
Дүјүм-дүјүм олмуш фикирләр
Әсрин кешмәкешиндә...

Бир шәһәрдә көрүшүр
Ики дүнја, ики әләм.
Тапачагдыр әминәм

Түрк оғлу һагг јолуну.
О, һәләлик сејр едир
Сағыны,
Солуну...
Үрәји Шәрг үрәји,
Ағлы Гәрб ағлыдыр
Түркүн.
Бу тәзаддан
Синәси дағлыдыр
Түркүн.
Дуруб һисс илә ағыл арасында,
Һәгигәтлә нағыл арасында.
Ирәлими кетсин,
Керијәми дөнсүн?!
Кечмишиндән гона билмир,
Бу күнүнү
Тапа билмир.
Ахтарыр,
Ахтарыр,
Ахтарыр.
Гаршыда ишыг вар,
Ахтаран тапар!..

Феврал 1961, Истамбул

А Ч Ы Г Ш Э Н Э Р

«Ачыг шэһэр» гојдулар
Адыны һамилэрин.
Сэн ачылыб сачылдын.
Сојулду гат-гат дэрин.
Ғапыларын тајбагај,
Ачыландан бу јерэ,
Дүшдүн јаман эллэрэ.
«Бејнэлхаг шэһэр» олдун;
Сэн һэррача гојулдун.
Ағачлар олду сәнин,
Мејвэләри өзкәнин.
Јанды көнлүндә нифрәт,
Балан хош күнә һәсрәт.
Өзүн өзүнә һәсрәт.
Гумлу дүзләрин кими
Јанды бағрынын башы;
Донду јанағларында
Өвладыннын көз јашы.
Сән еј синәси дағлы,
Ғапын өзүнә бағлы!

Сән еј башы бәлалы.
Һамыја ачыг олдун.
Саһибинә гапалы.
Олдун јадлара мөһтач,
Јерсиз кәлди, јерли гач!
Өз оғлуна, гызына
Күзәран чәтин олду.
Кәлән ғара еһтијач
Кедән исмәтин олду.
Елин дә кетди әлдән,
Дилин дә кетди әлдән.
Учурмағ истәдиләр
Дәнмәз ирадәни дә,
Руһуну да тәмәлдән.
Анчағ бачармадылар.
Нифрәт чошуб сел кими
Ғәлбинә долду сәнин.
Зүлмдән газандығын
Бу нифрәт олду сәнин.
Һәр кечәнин күндүзү,
Һәр зүлмүн дә сону вар.
Ғардаш, топла, түфәнклә
Ачылан бу гапылар,
Ашыб-дашан нифрәтин
Күчүлә дә гапанды;
Әрәб оғлу јенә дә
Өз күчүнә тапынды...

БАБАНЫН АДЫ

(Гызым Күлзара)

Сән дәрсе кедирсэн бу күн илк дэфә,
Ачылыр гаршында јени сәһифә,
Шылтаг ушаглыгын галыр архада,
Күл ачыр атанын ешги, мурады,
Сәнә догуларкән, верилән ада
Гошулур бу күндән бабанын ады.

Гызым, нәслимизин үнваныдыр бу,
Мән дә өз атамдан алмышам ону.
Бу ада мәнимлә шәрик олдун сән,
Бу ад тәзәләнсін әмәлләриндә.
Бил ки, чавабдеһсэн, гызым, бу күндән
Бу адын шә'нинә мәнимлә сән дә!

Унутма, бу ада һөрмәт кәрәкдир,
О бизә шәрәфдир, биз она өвлад.
Адыла бәрабәр чәкилчәкдир
Јүз ил еһтирамла чәкилән бир ад.
Мүәллим чәкәндә бу ады һәрлән,
Бабана һөрмәтчүн ајага дур сән!

Август 1959

МЭКТӘБ ЈОЛУ

Мәктәбә кедирсэн... Гој севинчими
Сәпим јолларына күл-чичәк кими.
Шәрәфдир инсана һәр заман бу јол;
Гызым, о, һәмишә өмрә дајагдыр.
Атаны шәрәфә чатдыран бу јол,
Сәни хошбәхтлијә апарачагдыр.

Данма һәрләһир заманын*оһу,
Бу күн мејвә олур дүнәнки фидан.
А гызым, атанын баша вурдугу.
Бир јолу, бу күндән сән башлајырсан!

Бу јолун еһиши, јохушу да вар,
Анчаг зирвәсиндә јаныр чыраглар.
Бир елмин адыдыр һәр чыраг, гызым,
Кет, о чыраглара јахшы бах, гызым!
Кет, сәнин ирадән гој мәтин олсун,
Чырагларын бири гисмәтин олсун!

Август 1959

СӘСЛЭР

Мәктәбә кедирсән, сән орда бир ил
Отуз ики сәси өжрәнәчәксән
Бу сәсләр анла ки, ади сәс дежил,
Бу сәсләр, тарихдир, бу сәсләр Вәтән.
Бу сәсләр, ај гызым, мин-мин ил әввәл
Јаранмыш јурдунун тәбиәтиндән;
Бу сәсләр ешг, арзу, бу сәсләр әмәл
Унутма, әввәлчә буну анла сән.

Бу сәсләр дағларын илдырым сәси,
Бу сәсләр гуш сәси, булаг нәғмәси,
Бу сәсләр јаранмыш ел нәфәсиндән,
Гәһрәман бабанын ајаг сәсиндән!

«А» — дан ана јаздыг, «б» -дәнсә баба.
«В» -дән Вәтән јаздыг, «е» -дән ел, оба.
Ана јурдумузу бу сәсләрлә сән
Руһуна, гәлбинә һәкк едәчәксән!

Август 1939

СӘНИН ИЛК МҮӘЛЛИМИНӘ

(Һавва мүүллимајә)

Сән дәрсә кедирсән бу күн илк дәфә,
Ачылыр өнүндә јени сәһифә.
Өзкә бир адамсан, гызым, бу күндән.
Гајғылар башланыр, бөјүк гајғылар.
Сән тәләб етмисән, инди дә сәндән
Даһа бөјүк шејләр тәләб едән вар.

Мүәллим! Бөјүкдүр ешги, һүнәри,
Бу ада башыны сән дә әј, гызым!
Мәним демәдијим чох һикмәтләри
О, сәнә бирбәбир дејәчәк, гызым!

Анан сүд, мән сәнә чөрәк вермишәм.
Сәнә даһа нәләр, нәләр кәрәкдир...
Мүәллим хырдача әлиһә гәләм,
Гара көзләринә нур верәчәкдир.

Биз сәни севирик даим «чан» дејә,
Анчаг јахшы таны сән мүәллим!

Биз сәни севирик өвладсан дејә,
О. сеvir кәләчәк вәтәндаш кими.

Бир дејил, а гызым, мәнәббәтимиз,
О сәни чох сеvir, ја биз? Бир дүшүн.
Сәни өзүмүзчүн бәсләјирик биз,
О сәни бәсләјир чәмијјәт үчүн!

Август 1959

ЧАНТА

Ај мәним көјәрчиним,
Бу күн дәрсә кедирсән.
Өзүн бојда чантаны
Сағ-сола јелләдирсән.

Китаблардыр бу күндән
Сәнин өмүр јелкәнин.
Ојунчағын гәләмләр,
Јүкүн китабдыр сәнин.

Бу күн сәнин үзүндән,
Көзүндән фәрәһ јағыр;
Дәрсә кедән көјәрчин,
Чантан өзүндән ағыр!

Китаблардан бејнинә
Дамла-дамла нур дүшәр;
Бир ил кечәр, ахырда
Чантан да јүнкүлләшәр.

Сентјабр 1959

Ш Э Ф Э Г И Н А Р З У С У

Јаманча гыздыр
Бу Шэфэг, јаман!
Дојмаг билмэјир
Һеј ојнамагдан.

О, јемир, ичмир,
Данышыр елә;
Тулланыр, гачыр
Белэдән-белә.

Гумларын үстә
Ачыр мин нахыш;
Бөјүмәк истәр
Күндә бир гарыш.

Бизим Шэфэгин
Дөрдчә јашы вар;
Елназ адында
Бир јолдашы вар.

Елназ бөјүкдүр
Бирчә јаш ондан;
Онлар дост олуб
Көрпә јашындан.

Һәр күн Елназын
Јанында дурур;
Бөјуну өлчүб,
Бөјуну бурур.

Анасы она
Дејир һәр сәһәр:
— Сән бөјүмәзсэн,
Јемәсэн әкәр.

Бир азча јејиб,
Атылыб дүшүр;
Гачыб о, дәрһал
Бөјуну өлчүр.

Дејир:—Ај ана,
Ахы мән једим,
Нијә Елназа
Чата билмәдим?

Јаманча гыздыр
Бу Шэфэг, јаман!
Дојмаг билмэјир
Һеч ојнамагдан.

Н Ә Л Ә И Н Д И Д Ә Н

Мәним көрпә балам нәлә индидән
Гатлашыр тәһсилин эзабларына.
О, мејдан охујур, ојаныб еркән
Ғышын шахтасына, ғышын ғарына.

Шылтаг ушағлығын әјләнчәләри,
Јад олуб көрпәмә нәлә чох еркән;
Кәләчәк наминә о, чохдан бәри
Кечир бу күнләрин ширинлијиндән.

Бөјүјүр илбәил, артыр күнбәкүн,
Зәһмәти өзүнә дајағ сајыр о;
Нәлә јашамајыр, јашамағ үчүн
Өзүнү нәјата назырлајыр о.

Декабр 1960

ЈҮЗ БАҢАР КӘЛСӘ ДӘ...

(Романс)

Маһныны, еј бүлбүл, сән дә тез ол, кәс!
Һүснүн дә, нәғмән дә охшамаз мәни.
Јүз баһар кәлсә дә, исидә билмәз —
Сәнсиз, еј севкилим, баһар, јаз мәни.

Севирәм, севдадыр ганад нәр кәсә;
Онунла ачылыр дили көнлүмүн.
Јүз баһар кәлсә дә, сәни көрмәсә,
Ачылмаз чичәји, күлү көнлүмүн.

Мәним баһарымдыр, мәним өз јарым;
О, өмүр бағчама гарангуш олсун.
Онун кәлишијлә кәлир баһарым,
Истәр баһар олсун, истәр ғыш олсун.

Нојабр 1959

Б У К Е Ч Э

(Романс)

Нэсрэт, ничран јолуну,
Күлүм, бирликдэ кечдик.
Сона чатды интизар,
Биз јенэ дэ көрүшдүк.

Көнлүмүзүн сәсинэ
Нэмдәм олдуг бу кечэ.
Елэ бил ки, тәзэдән
Биз доғулдуг бу кечэ.

Сусду чәмән, сусду чөл,
Башыны әјди күлләр;
Тәбиәт лал кәсиләр
Данышанда көнүлләр.

Бүлбүл дэ нәғмәсини
Санки дејир бизимчүн.
Күлләр ачар ғышда да
Нэсрәтләр говушан күн.

Мәнэ елэ кәлир ки,
Күнәш дэ доғду кечэ.
Неч кәс јашамыр, күлүм,
Биздән өзкә бу кечэ.

Феврал 1960

НЭР КҮН

(Романс)

Ахшам дүшүр шәһәрә...
Яныр гызыл чыраглар.
Ахшам үстү јенә дә
Көнлүм сәни сораглар...

Көнүл буза дөнәрмиш
Адам јалгыз оlanda.
Көзүм сәни ахтарыр
Нәр күн гаш гараланда.

Ахшам дүшүр, чыраглар
Тутур бағча-бағлары.
Сән ки, јохсан, јанмајыр
Көнлүмүн чыраглары.

Декабр 1960,

ТЕЛЕФОН ТЕЛЛЭРИ

Ај телефон телләри,
Дадыма чох јетдиниз.
Гәлбимин телләрини
Нә гәдәр титрәтдиниз.

Сизсиниз һичран күнү
Көнлүмә мүждә верән.
Мәһәббәтин сәсини
Гулағыма јетирән.

Нијә од алмырсыныз
Ашигләрин дилиндән?
Бәлкә јаранмышсыныз
Ики гәлбин телиндән?

Ај телефон телләри,
Дадыма чох јетдиниз.
Гәлбимин телләрини
Нә гәдәр титрәтдиниз.

Декабр 1960

Н Е Ч И Н ?

Ахтармышам, кэзмишәм
Өмрүм боју сәни мән.
Хәјалымын илки сән,
Арзумун сону сәнсэн.

Ким дејир, көрә билмәз
Бир кимсә өз көнлүнү.
Мән көнлүмү көрмүшәм,
Јар, сәни тапан күнү.

Бир кедиб, бир кәлирик
Бир јол илә биз һәр күн.
Бәс нечин бирләшмәјир
Јоллары өмрүмүзүн?

Нечин, нечин үрәјим
Ичин-ичин һеј инләр?
Мәһәббәтин өзүјмүш
Бәлкә дә бу нечинләр...

Декабр 1960

М И Н И Л Д А Н Ы Ш М А Г О Л А Р

Дүңја күлүр көзүмә
Сәндән сөз ачанда мән;
Мин ил данышмаг олар
Бирчә тәбәссүмүндән.

Көнлүмүн сон арзусу,
Илк сәси дејим сәнә.
Һәр ил кәлән баһарын
Мүждәси дејим сәнә.

Арзумун һејкәлитәк
Гәлбимдә јүксәлмисән.
Сән бу гоча дүнјаја
Севилмәкчүн кәлмисән!

Нојабр 1960, Шүвәлан

СЭН ОЛМАСАЈДЫН

Ешгин олмасајды, олмазды дэрдим;
Билирсэн ајдын.
Билмирэм мэн кими севэ билэрдим,
Сэн олмасајдын?

Мэһэббэт нуруну сэн инчэ-инчэ
Алэмэ јайдын.
Мэһэббэт өзү дэ олмазды мэнчэ,
Сэн олмасајдын.

Нојабр 1960

ИЗТИРАБЫН СОНУ

ПРОЛОГ

Адамлар чүрбэчүр, адамлар мин-мин,
Өз кизли алэми вар үрэклерин...
Һэр ил гышдан сонра кэлсэ дэ баһар,
Јенэ һэр баһарын өз алэми вар.

Бир рэнкдэ олсајды күллэр-чичэклер,
Инсанын көзләри јорулмаздымы?
Бир ешги өтсэјди бүтүн үрэклер,
Дүнјаја бир нэфэр бэс олмаздымы?!

Адам вар, јарпағын титрэмэсиндэн
Бэдэни титрэјэр, чаны титрэјэр.
Адам вар, диксинмэз топун сэсиндэн,
Көрдүјү һэр шејэ: «Нэ олсун!» — дејэр.

Адам вар, көјдэки бирчэ булуддан
Үрәји нэм чэкэр, дәјишэр һалы.
Адам вар, үммана говушса үмман,
Дәјишмэз эввэлки фикри, хэјалы.

Адам вар, јанында олсан бир гэдэр,
Тамам унудулар дәрдин, мэлалын.
Адам вар, бир кәлмә данышса әкәр,
Дәјмишин дурмушкән төкүләр калын.

Адам вар, тор гуар, данышар јалан,
Утанмаз, көзүнү көзүнә дикәр.
Адам вар, јанында јалан данышсан,
Сәнин әвәзинә хәчаләт чәкәр.

Адам вар, ганылыб дүшүнчәләрә,
Һәр иши өзүнә бир нөгсан сајыр.
Лакин адам да вар, илдә бир кәрә
Дүшүнүб, алныны ғырышдырмајыр.

Адам вар, тохунсан азча гәлбинә,
Каһ өзүнү данлар, каһ сәни данлар.
Адам вар, сөјсән дә, сөз демәз сәнә,
Тәки столуна тохунмасынлар.

Адам вар, үрәји тел кими һәссас,
Һәр шејә ар едәр, дејәр: «Ајыбдыр».
Адам вар, түкүнү дарагдан өзкә
Һәлә һеч бир дүјгү галдырмајыбдыр.

Адам вар, башында кәзән бир фикир
Сығышмыр, сығышмыр һеч кайната.
Адам вар, башындан гарны ағырдыр,
Гарнынын көзүлә бахыр һәјата.

Чар олуб јер алтдан сулар да бирдән,
Дашларын дибиндән чыхар, дајанмаз.
Кечәр дәрәләрдән, көј тәпәләрдән,
Чухур тапмајынча ахар, дајанмаз.

Нә гэдәр мәсафә арада олса,
Үрәкдән-үрәјә јенә дә јол вар.
Тапар бир-бирини һарада олса,
Зөвгү, хасијјәти ејни адамлар.

Өз гәлбинә көрә арајар, истәр
Бу кениш дүнјада ипсаны инсан.
Белә мәсәл дә вар: «Достуну көстәр,
Мән дејим, сән өзүн нечә адамсан».

Анчаг, һәјатын да өз гануну вар,
Јаман долашыгдыр кешмәкешләри.
Ади бир шеј үстдә бә'зән адамлар
Күсүлү доланыр илләрдән бәри.

Бир чүрдүр һәрәнин дәрди, әзабы,
Һәр гуш, һәр бөчәк дә бир чүр јем јејир.
Бә'зән күл бүлбүлү, тар да мизрабы,
Хәнчәр дә ғыныны тапа билмәјир.

Јел әсәр, ағача ағач сүртүшәр,
Мешәдә башланар јанғын о анда.
Үрәкләр алышар, үзә јаш дүшәр
Евдә дә зөвгләр бир олмајанда.

Мин эзаб чэксэ дэ экинчи гарда,
Тахылына жорган женэ гар олур.
Әлижлэ тикдији еви ахырда
Барама гурдуна бир мазар олур.

Диш бизэ һәмишэ кәрэк олса да,
Чыхартдын, әвәзи кәлмәз һеч заман.
Түк үзэ кәрәксиз бир жүк олса да,
Бу јандан гырхырсан, чыхыр о јандан.

Доғруја чевриләр бә'зән јаланлар;
Пулуну кизләдәр пулу оланлар.
Хәзинә үстүндә јатар иланлар,
Зибиллик сахлајар зәр, бу дүнјада!

Сааты олмајан тез саат алыр,
Гызылдан, күмүшдән она бағ салыр,
Анчаг дүшүнмүр ки, өмрү азалыр,
Саат сәсләнәндә һәр бу дүнјада.

Хәстә дәрман ичиб өзүнә кәләр,
Дәрман һәм хејирдир она, һәм зәрәр.
Ары өз балында боғулуб өләр.
Гардашдыр хејирлә шәр бу дүнјада.

Сапы дәрзија вер, зәри зәркәрә,
Гижмәтдә су һара, симүзәр һара!
Суја бәнзәсә дә, анлајанлара
Зәрдән гижмәтлидир тәр, бу дүнјада.

Һәм севинч вар, һәм дә гәм сары симдә.
Нәш'әдән јараныр бә'зән әләм дә.
Һәм чөрәк јетирир инсана, һәм дә —
Јејир инсанлары јер, бу дүнјада!

«ОТЕЛЛО»ДА

Мәнфур һижлэләрә ујуб алданыр,
Отелло од сачыр додагларындан.
Гысганчлыг одуна алышыб јаныр,
Сачлары долашыг, үзү пәришан...
Фәрјады көјләрә дирәк олубдур,
Көзләри бәнзәјир ган чанағына.
Јерләрин дәрдинә көјләр долубдур,
Ахыр булаг кими јаш јанағына.
— Артыг өлмәлисән, — дејән Отелло,
Дәрдини дашыјыр дәрдли дүнјанын.
Әлләр, титрәк әлләр, бир кабус кими
Енир синәсинә Дездемонанын.
— Илаһи, һифз елә мәни өлүмдән!..
— Амин! Өлүмүнү истәмирәм мән.
Јакин өлмәлисән, гәрарым будур...
Күнәш күлүмсүнүр думан ичиндә.
Ҳифрәтлә мәнәббәт үз-үзә дурур
Бир инсан гәлбиндә бир ан ичиндә.
Бүтүн үрәкләри һәјәчан сарыр,
Көзләр һалгаланыр, көзләр јашарыр;
Кәсијк һычгырыглар башланыр бу ан,
Јајлыглар исланыр көз јашларындан.

Сәһнәжә дикилән бүтүн бахышлар
 Сәһнәдән од алыб, алышыр бу дәм.
 Үрәкләр, заваллы Дездемонанын
 Күнаһсыз һалына кәсилир һәмдәм.
 Отурмуш јанашы, габаг чәркәдә
 Тәзәчә евләнмиш ики севкили.
 Оғланын үзүнә тохунур һәрдән
 Гызын һалгаланмыш, гывырчыг тели.
 Сәһнәжә зилләјиб көзүнү оғлан,
 Ичир Отеллонун һәр кәлмәсини.
 Исти чәрјан кечир дамарларындан,
 (Ешитмәк мүмкүнмү онун сәсини?)
 Оғланын хәбәри јохдур өзүндән,
 Кәрилмиш сим кими әсәб телләри.
 Дамчылар сүзүлүр онун көзүндән,
 Пајыз јарпағытәк әсир әлләри.
 Гыз исә көзүнү чәкиб сәһнәдән,
 Сејр едир оғланы:
 «Нә олду буна?»
 — Һатәм, Һатәм!
 — Дајан!
 — Ахы сән нәдән...
 — Шаһназ, мане олма! Аһ!.. Дездемона!
 Јазыг гыз! Күнаһсыз өлүмә бах бир!..
 — Сән дә гәрибәсэн, бу ки, сәһнәдир.
 Нијә инанырсан бу гәдәр буна,
 Нә Отелло вардыр, нә Дездемона...
 Бунлар актјордур.

— Нечә? Мәкәр мән...
 Сәһнә олдуғуну билмирәм бунун?
 — Ај јолдаш, сәс салма!

Арха чәркәдән
 Бири дүмсүкләди онлары бу дәм.
 Долмуш көјләр кими тутулду Һатәм.
 Көзүнүн учујла Шаһназа бахды;
 Елә бил башында илдырым чахды.
 Көрдү Шаһназ күлүр о, ағладыгча,
 Отелло, мејиди гучагладыгча...
 «Нечин мәним кими кәдәрләнмәди
 Шаһназ, Отеллонун фачиәсинә?
 Нечин: «Бу, ојундур, сәһнәдир», — деди,
 Һәлә бир үстәлик күлдү дә мәнә?
 Бәлкә баша дүшмүр сәнәти Шаһназ?!.
 Әкәр белә исә...

Јох, јох, бу олмаз!
 Бәлкә дә беләдир... Беләјсә әкәр,
 Мәним гәлбимдәки бу дөјүнтүләр
 Онун үрәјиндә сәсләнмәјәчәк.
 Бәлкә дә о мәнә дәли дөјәчәк...
 Мән дә сәнәткарам... Сәсләрлә мән дә
 Чансыз дујғулары дилләндирирәм.
 Ширмајы дилләри сәсләндирендә,
 Санырам, гушлара мән дил верирәм.
 Бәс баша дүшмәзми буну Шаһназым?
 Баша дүшмәјәнә демәк нә лазым?..»

Тамаша гуртарды... Пәрдә гапанды,
Чилчыраг алышды, ишыглар жанды.
Парлады үзлөрдө көз жашы дән-дән,
Салон угулдады алгыш сәсиндән.
Элиндән тутараг Дездемонанын,
Отелло, өнүнэ чыхды пәрәнин.
Буну көрән кими дилләнди Шаһназ:
— Бах, өзүнэ галды һәширин сәнин.
Бунлар ки, јаландан атданыб-дүшүр.
Нечә дә күлүрләр, будур, өзүн көр!
Елә бил индичә өлән гыз дејил,
Сәһнәдә оланлар ахы, дүз дејил;
Сән дә алданырсан актјорлара,
Ахы, киши һара, агламаг һара?!
Ала, сил көзүнү...

Шаһназын бу дәм
Садәләвһлүјүнә күлдү дә Һатәм.
Анчаг бу күлүш дә башга күлүшдү...
Буну нә һисс етди, нә баша дүшдү.
Әрк илә әринә сығынды Шаһназ.
Һатәмийн гәлбиндә јаралы бир саз
Ииләди, алнында артды ғырышлар,
Сүзүлдү бахышлар, чатылды гашлар:
— Доғрусу билмирәм нә дејим сәнә,
Әсла јарашмајыр зөвгүн һүснүнә.
— Гој биз дә зөвгсүз олаг, нә олар,
Һәрәнин дүнјада бир кәсири вар.
— Салма сөзүмүзү кәл гәриблијә.

— Демәк, дејирсән ки, мән јас сахлајым?
Јалан олдуғуну билдијим шејә,
Ахы, нечин ујум, нечин аглајым?
— Бәс сәнәт? Бәс онун гүдрәти, әзми,
Сәнин варлығыны сәһирләмәзми?
— Белә јаранмышам, јаландан, гәсдән
Өзүмү алдатмаг истәмирәм мән.
— Онда гәрибәсән, баша дүшмүрәм...
— Һәр нәјәмсә, бујам...

Кириди Һатәм;
Дүшүндү: «Севкилим, ғыша јаз дејир,
Демәк о, мәнә дә ојунбаз дејир.
Бәс нечә олачаг бу ишин сону?
Мәним үрәјимдә дашан дујғуну
О, өз үрәјиндә дашыјачагмы?
Һиссимлә, дујғумла јашајачагмы?
Тәзәјик, арада сөз олмамышдыр,
Һәлә килеј-күзар јохдур бир јығын.
Һәлә јалан сөзләр дурулмамышдыр,
Сују сәрин олар тәзә бардағын.
Бәс сонра?..

Далыны чаван бәстәкар
Истәмәди дујуб, дүшүнмәк белә.
«Бәлкә дә, ушагдыр, сонра анлајар», —
Дејә, үз ачмады о, арвадијлә,
Анчаг, өз гәлбинә кәсилди һәмдәм.
Бәс нечә олмуш ки, әввәлдән Һатәм
Ишин ахырыны фикирләшмәмиш,
Ону көрән кими: «Мәнимдир!» — демиш?

(Бурда кэрэк олду бизэ хашија)
Һәјатда диггәтлә бахсан һәр шејә,
Чохлу тәзадларла сән үзләшәрсән,
Өзүн дә долашыг изә дүшәрсән.
Бир дә көрүрсән ки, чискин, сис, думан
Гыврыла-гыврыла јердә сүрүнүр.
Һава ајазыјыб ачылан заман
Чичәкләр үстүндә инчи көрүнүр...
Тәбиәт инсанын сирдашыдырса,
Нечин чох сиррини ачмајыр јерин?
Дамчылар көјләрин көз јашыдырса,
Хәфиф күлүшүдүр күл-чичәкләрин.
Бәли, кешмәкешлә долудур аләм...
Кешмәкеш ичиндә долашды Һатәм.
Көрдү, көрән кими вурулду дәрһал,
Дүшүнмәјә белә тапмады мачал:

Мәктәбли палтарында
Дәрсдән кәлирди Шаһназ,
Јеришиндә мин әда,
Бахышында ишвә, наз.
Сәрвләр валеһ олмуш
Онун бу сәрв бојуна.
Нә гәдәр дә јарашыр
Бу садә кејим она!
О, јарыша чағырмыш
Өз һүснүјлә баһары.
Јох, ону палтар дејил,
О, бәзәмиш палтары.

Тәбиәт һүсн версин
Күлүн өзүнә кәрәк.
Күл өзү көзәл олса,
Она јарнаг нә кәрәк!
Ө, сәкидән-сәкијә
Сәкир кәклик сајағы;
Дырнаг үстә... елә бил
Јерә дәјмир ајағы,
Салыр ағырлығыны
Кәһ сола, кәһ да саға;
Елә бил, о бунунла
Јалныз она бахмаға
Һамыны мәчбур едир.
Бәдән долу, синә кен,
Һалгачыглар салланыр
Үзүнә телләриндән.
О, астача-астача
Чантаны јелләндирир;
Јанындан өтәнләрә
Елә бил ачыг верир.
Тәзәчә су ичибдир
О, гызлар булағындан.
Тәзәчә ајрылыбдыр
Ушаглыг шылтағындан.
Әјләнчәләр, ојунлар
Артыг унутулубдур;
Ушаглыг әдалары
Назла әвәз олубдур.

О, тазэчэ һисс едир
 Бир титрэјиш сәсиндэ;
 Гәрибә дөјүнтүләр
 Ешидир синәсиндә.
 О, өзү дә билмәјир
 Нәдән онун үзүнү
 Бә'зән гызарты сарыр;
 Нәдән онун синәси
 Нәјәчанла габарыр...
 О, тазэчә аһ чәкир
 Нәдән тез-тез дәриндән?
 Нәдән гачыр кечәләр
 Јухусу көзләриндән?
 Нәфәси чичәкләрин
 Нәфәсини андырыр;
 Урәјинин алову
 Јанағыны јандырыр.

Шаһназ, тин башында көрүнән кими,
 Елә бил илдырым вурду һатәми.
 Сарсылды јериндә, нитги тутулду,
 Өзү дә билмәди она нә олду.
 Булуд булуд илә көрүшдү бирдән,
 Памбыг тајасына од дүшдү бирдән.
 Бә'зән, бир јанғыны төрәдәр бири,
 Мини төкүлсә дә, кечирә билмәз.
 Мин Лоғман һәкимин мин бир тәдбири,
 Чаны үзүлмүшә чан верә билмәз.
 Гызы изләјәрәк гарабагара,
 Онун архасынча дүшдү јоллара.

Бәхтини бу гызын үзүндә көрдү,
 Евләринә гәдәр ону өтүрдү.

Каһ габаға кечди, каһ дала галды,
 Нәјрәтдән көзләри ачыла галды,
 Каһ үзә бәнд олду, каһ да көзләрә,
 Дирилди мин кәрә, өлдү мин кәрә.
 Гыз өз евләринә јетишди артыг.

Дајанды кәнарда һатәм бир гәдәр,
 Гапынын агзында көрдү бир нәфәр
 Әјләшиб, әјниндә нимдаш архалыг,
 Бир элиндә тәсбех, бириндә чомаг.

Гызы көрән кими, о, дик галхараг:
 — Һансы чәһәннәмдә галмысан? — дејә.
 Башлады гејз илә кәкәләмәјә.

«Дејән атасыдыр» — дүшүндү һатәм,
 Сыхды үрәјини кизли бир әләм.

Артды нәјәчаны, артды тәшвиши:
 «Көһнә мүсәлмандыр дејәсән, киши...»

Башыны саллајыб гыз евә кирди,
 Һатәм евләринә әләм кәтирди:
 Көрдү вә бәнд олду!.. Елә о саат
 Шаһназла евләнмәк фикринә дүшдү.

Гурулду гәлбиндә мин тој, мин бүсат.
 Өзү дә билмәди һеч бу нә ишди?

Көтүр-гој етмәји, чох дүшүнмәји,
 Вердији гәрардан керн дөнмәји.
 Јүз өлчүб-бичмәји севмәздә һатәм.

Фикир дүнјасында нэ кэзди Һатәм,
 Нэ узун-узады хәјала далды,
 Ёшгин көләринә галхыб учалды.
 Гәлбинин сәсини динләди анчаг.
 Ешитди: «О көзәл мәним олачаг!»
 Еј үрәк! Еј үрәк! Һәр бир инсанын,
 Өз ешги, варлығы чырпыныр сәндә.
 Гылынчы, галханы элиндән дүшәр
 Сәнә дал чевирән сәркәрдәнин дә...
 Једирдә биләрләр зор илә сәни,
 Јыха да биләрләр, лакин бирчә ан
 Севдирә билмәзләр севмәдијини.
 Чүнки үрәк верир севкидә фәрман!
 Сәнә ағыр кәләр ишин һәмишә,
 Јүз өлчүб, бир бичсән, дүшүнсән әкәр,
 Үрәклә киришсән ән ағыр ишә,
 Голун күчә кәләр, иш јүнкүлләшәр.
 Гәлбинә, ешгинә хәјанәт едән,
 Бир кәси јүксәлән көрмәмишәм мән.
 Һатәм өз гәлбини динләди анчаг,
 Деди: «О көјәрчин мәним олачаг!»
 Һәр шеји о саат һәлл едәр өзү;
 Мәсләһәт верәммәз она һәр јетән.
 Онунчүн бир кәлмә гәти «јох» сөзү
 Мин пәј гијмәтлидир «ола биләр»-дән.
 Һеч вахт билдијини о, данмамышдыр,
 Дүшмәнин мәрдини севмиш дүнјада.
 Онунчүн орта һал јаранмамышдыр,
 Ја нифрәт етмишдир, севмишдир, ја да.

Онун бу сифәти, бу хасијјәти
 Чох заман башыны бәләја салмыш.
 Ушагкән севмәмиш «орта» гијмәти,
 Һатәм ја «беш» алмыш, ја «ики» алмыш.
 О, үзүнә бахыб һәлә күлмәмиш
 Бөјүкләр өнүндә баш әјәнләрин.
 «Башы јерә кирсә јахшыдыр», — демиш
 Бир тәһәр башыны кирләјәнләрин.
 Боғаздан јухары о, күлмәмишдир;
 Күлүшү ағзындан төкүлмәмишдир.
 Ја үрәкдән күлмүш, сусмушдур, ја да
 Үрәкдән ағламыш ағлајанда да.
 О, елчи көндәрди ел адәтинчә,
 Разы олдуғуну билдирди гыз да.
 Дедији кими дә еләди Һатәм.
 Шаһназла евләнди о ил пајызда.
 Бир мүддәт чан дејиб, чан ешитдиләр,
 Ахшамлар булвара, парка кетдиләр.
 Кәзиб доландылар хејли меһрибан,
 Нә гыз киләјләнди, нә дә ки, оғлан.
 Күнләр өтүб кечди, ај тамам олду,
 Көј гашыны чатды, күн ахшам олду,

Күнләр ахыб сел кими,
 Күләк кими, јел кими,
 Үздәки пәрдәләри
 титрәтди јаваш-јаваш,
 Кизли хасијјәтләри
 фаш етди јаваш-јаваш.

Јаваш-јаваш гапалы дүјүнчэлэр ачылды,
Үрәкдә буталанмыш көј гөнчэлэр ачылды.
Онлар даһа дәриндән һисс етди бир-бирини,
Әр арвады таныды, арвад да өз әрини.

Һатәмин өз-өзүнә тез-тез маһны демәси,
Пиано архасында субһәчән ишләмәси,
Бирдән-бирә сәбәбсиз гашларыны чатмасы,
Бә'зән сәһәрә гәдәр ишләјиб, кеч јатмасы
Чох гәрибә кәлирди әввәлләр арвадына,
Ата еви дүшүрдү тез-тез онун јадына.

О, атасы евиндә бу гәрибә һаллары,
Кизли чырпынтылары, гүссәли хәјаллары
Һеч кәсдә көрмәмишди,
Билмирди бу, нә ишди?..

Һатәм дурдугу јердә гәфләтән тутулурду,
Бир андача дәјишир, өзкә адам олурду.
Каһ күлүр, каһ көксүнү өтүрүрдү дәриндән;
Шаһназ баш ачмајырды Һатәмин ишләриндән.
Шаһназ, ата евиндә башга чүр бөјүмүшдү.
Һатәм буну нә дујду, нә дә бир баша дүшдү.

Шаһназдан тәләб етди өзү кими олмағы,
Бир анда көјләр кими тутулуб-ачылмағы
О ади шеј билирди...

Јалһыз јаратмаг иди онун арзусу, дәрди...
О, сәнәт аловујла јанды, бир ан сөнмәди.
Ону баша дүшмәјән Шаһназы дүшүнмәди.
Һатәм өзүнү јалһыз бир сәнәткар санырды,
Сәнәтини, ешгини Шаһназа гысганырды...

Елә билирди јалһыз, сәнәтдәдир һәр һикмәт.
Сәнәтдәдир көзәллик, инсанлыг вә мәһәббәт.
Сәнәти анлајанлар баша дүшәр һәр шеј.
Онун үрәјиндәки сәнәткар худбинлији

Гапады көзләрини,
Ахламады Шаһназы, Шаһназ да өз әрини.
Түндмәчазды Шаһназын атасы Кәблә Чәфәр;
Һеч онун бир сөзүнү ики еләмәздиләр;
Евдә ушагларыјла данышыб күлмәзди чох;
Онун рәфтары сојуг,
Мәһәббәти дәринди, севәрди күлфәтини,
Билдирмәзди кимсәјә анчаг мәһәббәтини.
Арвадына о, һәрдән:
«Ушагларла чох да сән
Ара ачма», — дејәрди.

Ушаглар билмәјирди
Севири, севмәјирми аталары онлары?
Онун өзүнә көрә вар иди «ганунлары»:
«Јар, јар!» — дејән маһнылар төкәрди зәһләсини,
Дәрһал дуруб кәсәрди радионун сәсини.
Чәкиләрди ушаглар һәрәси бир тәрәфә.
Шаһназын јадындадыр, анасындан бир дәфә
Сорушмушду: — Көрәсән,
Атам билirmi ки, мән
Нечәнчи синифдәјәм?

Бығ алтдан Кәблә Чәфәр
Күлүмсүндү, динмәди...

Кечди бундан бир гәдәр,
Бир күн хәстәләнди гыз, дүшдү јорған-дөшәјә;

Ана шивэн гопарды: «Гыз элдэн кедир», — дежэ.
Хэстэлик жазыг гызы бир шам кими эритди,
Һәким һәким далынча дүзүлдү, кәлди, кетди.
Гыздырманын ичиндә Шаһназ јанды кечэләр,
Сајаглады о, нәләр...
Бәһран кечди, бир кечә Шаһназ ачды көзүнү,
Сејр еләди әтрафы, сејр еләди өзүнү.
Атасынын элини о өз алнында көрдү,
Дәриндән көкс өтүрдү.
Көрдү сел кими ахыр атасынын көз јашы,
Галхды, һәрләнди башы,
Тез гапанды јатаға, балышы гучаглады.
Кәблә Чәфәр дөзмәјиб, һөнкүртүјлә ағлады.
Јалныз онда билди ки, атасы да севириши
Өз истәкли гызыны,
Балача Шаһназыны.
Шаһназ ата евиндә бах, белә бөјүмүшдү,
Һатәм буну нә дујду, нә дә бир баша дүшдү.
Инчә, дәрин һиссләр умду өз арвадындан,
«Һәр шејин өз ады вар», — о, чыхартды јадындан.
О деди: «Фәдәм-дәмә», гыз деди: «дамдан-дама».
Шаһназ она сөз атды.

О, сарылды илһама.

О кечә дөндүләр евә пәришан,
Нә Шаһназ данышды, нә динди Һатәм.
Инчиди бәхтиндән... Өзү-өзүнә
Јол боју нә гәдәр дејинди Һатәм.

Һәр бири чәкилди тез отағына,
Һәрә өз гәлбинә кәсилди һәмдәм.
Шаһназ тез узанды өз јатағына,
Кечди пианонун далына Һатәм.

«Јаманча һирсләндим, әсәбиләшдим,
Тохундум гәлбинә Шаһназын дејән.

Һәлә јетишмәмиш јараны дешдим,
Гәлбә тохунмағы севмәздим ки, мән...
Јаман шиширдирәм мән дә һәр шеји,
Гыздымса, үзүмү көзләр көрмәсин.

Бир олмур һамынын зөвгү, үрәји,
Бир чүр хисләти вар ахы һәр кәсин.
Анчаг, онда да вар... габы әјмәсэн,
Ичиндән бир гәтрә су төкүләрми?
Доғрусу, бу ишә мат галмышам мән;
Сәнәтә лағ едиб адам күләрми?..»

Билмәди, билмәди чаван бәстәкар,
Һәр күлүн, чичәјин бир чүр әтри вар.
Сүрүндү... Әлләри сүрүндү бу дәм
Јаралы бир гушун ганадларытәк.

Нәғмәјә чевирди дәрдини Һатәм,
Ширмајы дилләри инилдәдәрәк.
Маһныны гуртарды...

Деди: — Мән она,
Онун буз бағламыш дујгуларына
Сәнәтин күчүјлә чан верәм кәрәк,
Сусмуш үрәјини диндирәм кәрәк!

КҮЛПӘРИ

Сәһәр кеч ојанды јухудан Һатәм,
Галхыб јан отаға кечди кефи саз.
— Сабаһын хејр олсун, — сөјләди; анчағ
Әринә бир чаваб вермәди Шаһназ.
О, нә күлүмсәди, нә дә ки, динди.
Тамам унутмушду...

Һатәмин инди.

Сөзә кәлдикләри дүшдү јадына.
Бајағ пәрвазланан гол-ганадына
Шаһназ даш бағлады, гаја бағлады,
(Һәр шеј бу дүнјада ганачагдады.)
Нејләсин? Шаһназа нејләсин Һатәм?
Елә бил күн батды, гаралды аләм.
Онун үрәјиндә кин јох, гәрәз јох,
Данышмаз һеч кәслә о, сојуг-сојуг!
Дүздүр, о тез гызар, тез сөзә кәләр;
Бә'зән достујла да үз-үзә кәләр.
Анчағ сојудуму о, күләр јенә.
Һарајы-Һәшири бирчә ан олар.
Лә'нәтләр јағдырар өзү өзүнә,
Әввәлкиндән артыг мөһрибан олар.
Башга хисләти вар Шаһназын анчағ,
Бир тәмдә јетирмир мејвәни торпағ.
Онун үрәјинә тохунсан бир аз,
Сәнәләр кечсә дә, буну унутмаз.
О өз гәзәбиндән, күдурәтиндән
Кечә сәһәрәдәк јатмамыш дүнән.

Телефон сәсләнди, сајмады Шаһназ,
Бахмады дәстәјә көзүчу белә.
Бир тәһәр әјилиб стол далындан
Дәстәји көтүрдү Һатәм гејз илә:
— Салам, салам! Бәһрам, үзүнү көрәк.
Тоја чағырырсан бизи?.. Мүбарәк!
Достујла бир хејли данышды, күлдү.
Елә бил үстүндән дағ көтүрүлдү.
Данышды, һеч бир шеј олмамыш кими,
Һирси јајдан чыхан ох олду кетди.
Јај јағышы кими онун гәзәби
Кәлди, бир андача јох олду кетди.
Дәстәји јеринә гојуб о, күлдү.
Шаһназын додағы јенә бүзүлдү:
— Көһнә бир достумун тојудур
Һазырлаш!
— Сәнинлә аддым атмарам!..
— Бошла, а Шаһназ!
Адамда бу гәдәр күдурәт олмаз.
— Кетмирәм!
— Нә үчүн?
— Дедим бир кәрә!..
Мәнчә, лүзум јохдур артыг сөзләрә!
— Мәни чин атына миндирмә, Шаһназ!
Адам әри илә чох да үз ачмаз.
— Дөнмәрәм, өлсәм дә, мән дедијимдән!
— Бәс инди тәк кедим?
— Нә олсун ки, сән
Онсуз да тәкликдән чох хошланырсан.

— Бохчадакы үзүн ачылды жаман.
Бу чүрө билмээдим эсла мэн сәни.
— Пешмансан?

Ди бәсдир, ашма һәддини!
Һатәммин жарасы гопду, ганады,
Бахды жазыг-жазыг жан-жерәсино;
Башыны булады, голу-ганады
Сынараг, жанына дөшәнди јенә.

Чаван «мүгәссирләр» стол башында...
Топланыб ән јахын достлар, танышлар.
Гәдәһләр бошалыр, долур бир анда,
Алышыр үрәкләр, ахыр бахышлар.
Тојбәји сөз верир, нөвбәјлә бир-бир
Достларын адына сағлыг дејилир.
Һатәм тәк әјләшмиш бәјин сағында,
Бүтүн сағлыгларә ичир далбадал.
Бир камаң инләјир чан отағында,
Сыхыр үрәјини кизли бир мәләл.
Ондан сорушдулар: — Бәс Шаһназ һаны?
Гызара-гызара: «Хәстәдир», — деди.
Јолда ујдурмушду о, бу јаланы,
Сөз агзындан дүшдү, әсди, титрәди.
Адам вар, ичәндә кефи дурулар,
Күләр, нәш'әләнәр, күлдүрәр сәни,
Адам вар, ичәндә јадына салар
Бүтүн дәрдләрини, әләмләрини.
Һатәм дә беләдир...

Ичди далбадал.

Бир дә түстүләтди папиросуңу.
Кизли сахласа да гәлбини, дәрһал
Охумаг оларды үзүндән ону.
Зурна һарај чәкир, вурур нағара,
Каһ «Короғлу» чалыр, каһ «тәрәкәмә».
Сән еј чаван оғлан, бу һавалара
«Көһнәлибдир», — дејә, кәл додаг бүзмә!
Бир анлыг сәбр елә, гулаг ас она,
Бир бах, нағараның куппултусуна!
О, дүшмән үстүнә кедән гәһрәман
Бизим бабаларын ајаг сәсидир,
О чошгун «чәнкиләр», әлләрдә јанан
Мисри гылынч сели, ел нәрәсидир.
(Бир бүсат вармыдыр бу бүсат кими?)
Нә үчүн бахырсан она јад кими?
«Чәнкиләр», «јаллылар», «узундәрәләр»
Бизим өз руһумуз, өз чанымыздыр.
Әсрләрдән бәри дамарымызда
Ганла биркә ахан һејчанымыздыр.
Мотсарты, Шуберти, Бахы, Шопени
Сәндән аз дүјмурам, аз севмирәм мән;
Анчаг һеч бир гүввә ајырмаз мәнни
Үзејрин јаныглы нәғмәләриндән!
Өзкә будагларә әл-гол атырсан,
Нечин дилләндирмир телли саз сәни?
Өзүн өз һиссини сән аядадырсан,
Үрәкдән ајрылма, алдатмаз сәни.
Мәним гәһрәманым-чаван бәстәкар
Одур, әјләшибдир бәјин јанында.

Нэлэ көрпәликдән «секаһ», «шур», «гатар»
Јашајыр руһунда, ахыр ганында.
Онун сәнәтинин руһу, мајасы
Өз доғма елиндән, күнүндән кәлир.
Вәтәнин һәр чөлү, дағы, гајасы,
Онун үрәјиндә көјә јүксәлир.

Јорулду чаланлар, һәм ојнајанлар,
Нитгләр башланды һеј узун-узун.
Ојундан, нитгдән безиб дојанлар
Сөјләди: — Күлпәри шеир охусун!
Бу сәс ағызларда кәзди, доланды,
Бу сәсә сәс верди һамы јер-јердән.
Күлпәри галхмады, башлар буланды:
— Тез ол, галх ајаға, кечиб фикирдән!
Зарафат, күлүшмә, јалварыш, миннәт,
Узун мүбаһисә, хаһиш... нәһајәт,
Гыз дөнүб каһ сола, каһ саға бахды,
Утана-утана ајаға галхды.
Титрәди вүчуду, әсди әлләри,
Сыхыла-сыхыла охуду ше'ри:
— Бир мәсәлдир, ган һәр гана говушмаз,
Күлүм, тәкчә көзәлликлә кар ашмаз.
Һәр парча да һәр парчаја јарашмаз,
Елә сал ки, атлаз түлә јарашсын.
Үрәк ки вар, дәрин олур дәниздән,
Кәл бахмајаг көзәллијә биз үздән,
Дүзү будур: һәм үрәкдән, һәм үздән
Күл бүлбүлә, бүлбүл күлә јарашсын!

Мәфтун олма тәкчә јаза, баһара,
Адәт елә һәм човғуна, һәм гара.
Бөј-бухундан јарашмасын јар, јара,
Көнүл кәрәк о көнүлә јарашсын!

Чох хошуна кәлди ше'р һатәмин,
Ачылды бир гәдәр гашы-габағы.
Гушлар нәғмә деди гәлбиндә мин-мин.
Нәлә бир гәдәр дә гачды додағы.
Онун үрәјиндән вермишди хәбәр
Һәр сөзү, һәр сәтри бу көзәл ше'рин.
Көнүл үмманында чошду ләпәләр,
Дүшүндү јенидән о дәрин-дәрин.
Хошдур тәбиәтин көзәллик пәји,
Анчаг иш битмәјир онунла јалныз.
Гара көз, енли гаш, гарабуғдајы,
Бир гәдәр дә арыг бу бәстәбөј гыз
Бајагдан һеч кәсин, бәли, һеч кәсин
Фикрини өзүнә чәлб етмәмишди.
Һамы мәним кими бу саат, јәгин
Бу гызы дүшүнүр... Бәс бу нә ишди?
Һәр бахан, дәнизин көзәллијини
Онун ләпәсиндә, рәнкинә арар.
Анчаг дибиндәки мирвариләри
Нә бир һисс еләјән, нә бир көрән вар.
Дәниз чалхаланыб кәлиркән дилә,
Дибинин зинәти чыхар саһилә.
Беләдир, заһири парылтылара
Ујур, көрән кими алданыр инсан.

Һәр әјри дэмири бә'зән ајпара,
Һәр парылдајаны од саныр инсан.
Һатәм јана-јана: «Бу һәгигәти,
Нијә анламадым әввәлдән? — деди —
Бир ојунчаг билдим ешги, һөрмәти.
Анчаг көзәллијә ујдум мән,» — деди,
Бәјни думанланыр Һатәмни јаман,
Гәлбинә од дүшүр папиросундан.
Бөјүдү көзүндә онун Күлпәри.
Әлчатмаз зирвәјә галхды, учалды.
Бүтүн мәчлис боју онун көзләри
Чаван шаирәнин үзүндә галды.
Дүзү, көзәлликдә, бојда-бухунда
Шаһназын јанында һечдир Күлпәри.
Ән гијмәтли бир шеј — көнүл вар онда,
Мин бир еһтирасла јаныр көзләри.
Сәси дә титрәјир данышан заман,
Көзәл олмаса да, сују шириндир.
Үрәк пычылдајыр сәнә дурмадан:
«Ону диндирдинсә, кәл бир дә диндир».

Адамлар дағылыр ики-бир, үч-бир,
Бирдән өз-өзүнә гаралды Һатәм.
Өзү дә билмәди һеч бу нәдәндир,
Јолда Күлпәријә јан алды Һатәм:
— Јаманча хошума кәлди ше'риниз;
Мәнә версәјдиниз әкәр ону сиз,
Мусиги јазардым үрәкдән она.
(Көнүл мәфтун олур өз дудуғуна.)

— Чох шадам, бујурун! — дејә Күлпәри,
Күлүб она тәрәф узатды ше'ри.
— Маһны бир һәфтәјә һазыр олачаг
Истәрдим анчаг,
Әввәлчә өзүнүз динләјәјдиниз.
— Нә заман десәниз, көрүшәрик биз.
Телефон нөмрәми көтүрүн...

Һатәм,
Дәрһал нөмрәни дә јазды, көтүрдү.
Дөјүндү гәлбиндә бөјүк бир аләм,
Евләринә гәдәр гызы өтүрдү...

ИШ ОТАҒЫНДА

Һатәм өз отағында
Ишләјир кечә јары.
Бармағында алышыр
Гәлбинин аловлары.
Чохлары хор-хор јатыр
Бу саат јатағында.
Нәгмәләр чичәк ачыб
Онунса додағында.
Чалыр, јазыр, охујур,
Аһ да чәкир о һәрдән.
Алнында чәркәләнмиш
О гат-гат чизкиләрдән
Сәсләр ахыр өндәки
Нотун чизкиләринә...

Кечириб алнындакы
 Гырышлардан о гојур
 Һәр сәси өз јеринә.
 О, үрәклә ишләмиш,
 Бу күн ахшамдан бәри.
 Башы үстүндә јанан
 Чилчырағын телләри
 Чеврилди јаваш-јаваш
 Исти сәс телләринә.
 О, сәнәт үмманында
 Баш вурубдур дәринә;
 Тәлатүмләр ичиндә
 Дәниз кими чағлајыр.
 Шаһназса јан отагда
 «Ајкүнү» вараглајыр.
 Јүнкүл, шит әјләнчәләр
 Ону әјләндирмәјир.
 Јерсиз фәғанлара да
 О, көнлүнү вермәјир.
 Шаһназын көзләриндән
 Јаш да чыхар чох чәтин.
 Анчаг е'ланларыны
 Охујар һәр гәзетин.
 Ким бошаныр, ким өлүр,
 Тәзә кино кедирми?
 Көрән ағламалыдыр,
 Јохса күлмәлидирми?
 Нә үзүндә гајғы вар,
 Нә гәлбиндә һәјәчан.

Онун зәһләси кедир
 Кәдәрди маһнылардан.
 Ојун һавасына да
 О, ојнамаз... бир анда
 Тутар гулағларыны
 Муғамат охунанда.
 Евдә тәк вахтларында
 Өзү үчүн дә белә
 Бир маһны, ја бајаты
 Охумамышдыр һәлә.
 Гәлбиндә кизләnmәмиш
 Нә бир арзу, нә бир сирр.
 Онун мәһәббәти дә,
 Нифрәти дә билинмир.
 О, сеvirми әрини
 Гәлбән севәнләр кими?
 Һатәмә һөрмәт едир
 О, јалһыз бир әр кими.
 Һөрмәт едәчәк она
 Пис күндә, хош күндә дә.
 О, әрә кедәндә дә
 Билмәди, доста кетди,
 Билмәди јада кетди.
 О, көрдү әрә кедир
 Достлары, о да кетди.

Чох јаныглы бир романс
 Јазды бу кечә Һатәм
 Күлпәринин ше'ринә.

Чалды ону дэмбэдэм,
 Һәм чалды, Һәм охуду,
 охуду дөнә-дөнә.
 Өзү дэ мәфтун олду
 өз тэзэ шэргисинә.
 Чалды, хәјала кетди.
 Чалдыгыны бир өзү,
 бир дэ отаг ешитди.
 Гајдадыр, тэзэ бир шеј
 гуртаранда сәнәткар,
 Өз јанында һәмишә
 башгасыны арзулар.
 О истәр: үрәјиндән
 тэзәчә гопуб кәлән,
 тәк отагда јүксәлән
 Бу нәғмәни, бу сәси
 башгасы да динләсин.
 Үрәјиндән гопан сәс
 мин үрәкдә инләсин!
 Әкс-сәда вермәјә
 дағ өнүндә дағ кәрәк,
 Әссин дағын сәсилә
 гаршы дағ зағ-зағ кәрәк.
 Әсли јаранмасајды,
 Кәрәм дүшмәзди ода.
 Алмазын гијмәтини
 ким биләрди дүнјада
 Ону дашдан ајыран
 Сәррафы олмасајды?!

Инсан ағлајардымы
 үрәји долмасајды?!.
 Һатәм ајаға галхды.
 Дәрһал саата бахды:
 — Бир тамама аз галыр.
 Ah!.. ојаг олајды каш, —
 Дејә гаршы отаға
 о, кечди јаваш-јаваш.
 Көрдү јатыр Шаһназы.
 Бир истәди ојатсын.
 Гыјмады, әл сахлады...
 — Јорғундур, — деди. — Јатсын.
 Отағына дөнүркән,
 ајағы бирдән-бирә
 Илишди, стол үстдән
 нәсә төкүлдү јерә.
 Шаһназ ачды көзүнү:
 — Сәнсэнми?
 — Бәли, мәнәм.
 — Јатырсанмы?
 — Һәлә јох! —
 Дејә, әјилиб Һатәм
 Өпдү онун үзүндән.
 — Баллаһ көзәлсэн, көзәл!
 — Eh... ди јахшы, гој јатаг,
 Әтимизи төкмә кәл.
 Һатәм онун үзүнә
 бир хејли бахды, бахды.

Үрәјини үзүндөн
санки, охуҗамагды...
Дүшүндү: «Өзкә чүрә
јаранајды бу кәрәк.
Каш ки, көзәл олајды
үрәји дә өзү тәк».
— Нијә белә бахырсан?
— Геч!
— Елә бил, мәни сән
Илк дэфәдир көрүрсән...
— Тәзә бир шеј гуртардым;
Кеј әјнинә халаты,
Кәл, гулаг ас!..
— Гој јатаг,
Кечдир!
Голу, ганады
Јенә сынды Һатәмин,
Кор-пешман кери дөндү.
Она кениш отағы
зиндан кими көрүндү.
Әјләшди креслоја
Дүшүнчәли, гүссәли.
Пианонун дилинә
бирдән тохунду әли.
Елә бу вахт, бу заман
Анасы јан отагдан
Һарајлады оғлуну.
— Нә вар, ана?

— Ај бала,
Јатмајыбсан бәс һәлә?
— Јох...
— Маһнын кәсиләндә
Елә билдим ки, јатдын.
О бајаг чалдығынла
Јап гәлбими ганатдын.
Инди ки, јатмајыбсан,
Кәл ана гурбан сәнә,
О бајагкы маһныны
бир ағыз да десәнә.
Әввәлчә инанмады
Һатәм гулагларына.
Анасынын тәклифи
гәрибә кәлди она.
Анчаг өз тәклифиндә
инад единчә гары,
Һатәмин үзүндәки
о кәдәр булудлары
Дағылды бирчә анда,
ајазыды чөһрәси;
Инилдәди отагда
пианонун зил сәси.
Кејиниб кәлди ана,
Бахды, бахды оғлунун
Ширмајы дилләр үстдә
учан бармагларына.
Аста-аста охуду,
Һатәм охуду јенә;

Сөзләр бир мизраб кими
Тохунду ананын да
Гэлбинин теллэрина.
Маһны өз тә'сирилә
сеһирләди гарыны,
Маһны, пычылдаҗырды
она дуҗдугларыны.
Һеҗкәл кими гуруҗуб,
маһныҗа далды гары,
Өзү дә һисс етмәдән
сүзүлдү көз җашлары.
Аһ!.. Һатәммин боҗнуну
Җандырды бир гәтрәси.
Һатәм дөндү, кәсилди
бир андача нәғмәси.
Гары икичә кәлмә:
— Оғул, аҗдындыр, — деди.
Гучаглады Һатәми,
додаглары титрәди.

III

Җаманча фикирлидир,
далғындыр Һатәм бу күп.
Санки хәбәри җохдур
өз һалындан өзүнүн...
Бир әлиндә ағ кағыз,
бир әлиндә карандаш,
Узаныб диван үстдә,
дүшүнүр җаваш-җаваш.

Сәсләр, ганадлы сәсләр
каһ жүксәлир, каһ енир;
Гатар-гатар дүзүлүб,
фикриндә чәркәләнир.
Сәсләнир гулағында
җарпаг сәси, гуш сәси,
Чаҗларын шырылтысы,
күләкләрин нәғмәси,
Отларын хышылтысы,
даһа нәләр, аһ, нәләр!..
Хәҗалында чызылыр
сирли, мәчһул һәлгәләр..
Таппылтыҗла ачылыр
таҗбатаҗ бирдән гапы.
Шаһназ кирир ичәри,
гырылыр фикрин сапы.
— Җенә дә узанмысан,
Җенә нә олуб сәнә,
Батмысан гәм келүнә?
— Һеч нә, мәним әзизим.
— Һеч нә, Һеч нә! Бәс ниҗә
чәкилмисән бу тәнһа,
бу хәлвәти кушәҗә?
— Дедим ки, Һеч нә җохдур, —
деҗә, Һатәм бир тәһәр
Үзүлүшмәк истәҗир
ондан...
Мүмкүнмү мэкәр?

Шаһназ эл чәкмир јенә.

— Ахы сәнә нә олуб? —

Сорушур дәнә-дәнә

— Эл чәкмәз ки, бу мәнән

Ишә дүшмәдик инди?!

— Говурсан?

— Эл чәк! — дејә,

Һатәм она тәпинди...

Ah! Сәсләрин гатары

позулду јаддашындан.

Көчәри гушлар кими

учуб кетди башындан.

Көстәрәрәк гәзети

Шаһназ бу дәм Һатамә,

Дејир: — Кедәк киноја,

нә батмысан дәрә-гәмә?

— Һәвәсим јохдур мәним.

— Бәс нәјә Һәвәсин вар?

Кечә-күндүз фикирләр,

дүшүнчәләр, хәјаллар,

Јормадымы бејини?

Баша дүшмәдим сәни.

Һатәм дә үрәјиндә

Фикирләшди: «Дүз дедин,

Сән јарпыза гызыл күл,

кечәјә күндүз дедин.

Мәнилә јашадынса да,

үрәјимә јад олдун.

Сән мәнә сирдаш дејил,
садәчә арвад олдун!..»

Күнләр өтдү далбадал,
һәфтәләр өтдү; анчаг,

Нәдәнсә, «Бир гәдәр дә
һәлә көзләјим», — дејә

Һатәм тәгдим етмәди
маһныны Күлпәријә.

Бәлкә дә Күлпәрини
унутмаг истәјирди.

Һәр јадына дүшәндә
өз-өзүнә дејирди:

«Адам өз аләминдән
кәрәк јерә енмәсин!

Мәним пак үрәјим вар,

Гој о ләкәләнмәсин!

Горхурам ағлым чаша,

үрәјимә баш әјәм,

Горхурам ирадәмә

саһиб ола билмәјәм...»

Анчаг арвадыјла да

о, һәр сөзә кәләндә,

Евдән маһны јеринә

күј, һарај јүксәләндә,

Дурарды көз өнүндә

һејкәли Күлпәринин.

Сызларды үрәјиндә

бир инилти, бир әнип...»

ШАҢНАЗ АНА ОЛДУ

Доланды һәфтәләр, доланды аҗлар,
 Сәсләнди дәрәләр, буланды чаҗлар,
 Ачылды көҗләрин гашы, габагы,
 Гушлар гатарлашды. Бир сәһәр чагы
 Шаһназ ана олду... Еҗ чаван ана!
 Көҗләр дә һеҗрандыр җаратдыгына!
 Тәзә ана олмуш еҗ чаван кәлин,
 Чанындан аҗрылан чанын мүбарәк!
 Чырпыныр, өмрүндә һисс етмәдиҗин
 Тәзә һиссләрлә синәндә үрәк.
 Чаванча җашында сән ана олдун,
 Еҗ ана, бу тәзә адын мүбарәк!
 Нә тез доланмаға башлады гәлбин
 Көрпәнин башына бир пәрванәтәк?
 Гаҗғыларла вурур үрәҗин һәр ан,
 Бу тәзә җаранмыш дуҗгун мүбарәк!
 Сән һардан билдин ки, бу чиҗәрпаран
 Ачындан ағлаҗыр, сүд вермәк кәрәк?
 Сән һардан билдин ки, ону охшамаг,
 Күндә нечә дәфә бәләмәк кәрәк?
 Үстүнү һәр өртүб ачанда, анчаг
 Она көзәл күнләр диләмәк кәрәк?
 Бу вәрдишләр һардан җаранды сәндә?..
 Дөшүн көҗнәҗәндә о, ачдыр демәк.
 Сән һардан билдин ки, о чечәҗәндә
 Гашынын үстүнү сығамаг кәрәк?
 Чаға тәрпәнәндә кечә җарысы,
 Сәнә һансы дуҗгу: «Бәри дән», — деди?

Өҗрәдән олдуму сәнә бунлары?
 Јох! Јох! Өз үрәҗин, өз һиссин деди!
 Сөҗлә һансы гүввә, де һансы дуҗгу
 Бу бала көрпәни севдирди сәнә?
 Бу бөҗүк мәһәббәт, бу бөҗүк әмәл
 Һардан кәлиб дүшдү сәнин гәлбинә?
 Бу бөҗүк мәһәббәт чешмәдән тәмиз,
 Каинатдан кениш, көҗдән дәриндир.
 Ән илаһи дуҗгу, мүгәддәс әмәл,
 Еҗ ана, аналыг һиссләриндир.

Дуҗгулар дәҗишди... Ушаг оландан
 Шаһназын јухусу әршә чәкилди.
 Көрпәнин мә'насыз ғығылтысыны
 Дүнҗанын ән дәрин маһнысы билди.
 Көрпә ағлаҗанда, онун сәсиндән
 Шаһназ вәчдә кәлир, тез көврәлирди.
 Көрпәнин сачындан, күл нәфәсиндән
 Она ғызыл күлүн әтри кәлирди.

Көрпәсинә бағлаҗыб ешгини, мурәдыны,
 Сәдагәт гоҗду Шаһназ ғызчыгазын адыны.

Күнләр бир-бир кедирди;
 Күнләр әсиб јел кими,
 Бешикдәки чичәҗи
 Астача тәрпәдирди.
 Күнләр өз телләрини
 Чәмәнләр үстдә җаҗыб,
 Чичәкләрдән, отлардан

Тел-тел сач оғурлаҗыб,
Она сач кәтирди.
Чыхыб ох кими җајдан
Күнләр улдуздан, ајдан,
Ишыг алыб, нур алыб,
Јухулу көзләринә,
Јумулу көзләринә
Онун нур кәтирди.
Күнләр дизинә тагәт,
Бојуна бој верирди,
Гушларын ләһчәсиндән
Она дил кәтирди.

Ушаг оландан сонра
Шаһназ җаман дәјиши.
Һеч өзү дә билмәди,
билмәди бу нә ишди?..
Саатларла көрпәдән
чәкмирди көзләрини.
Көрпәнин сифәтиндә
о, көрүрдү әрини.
Ушаг да Һатәм кими
гаш-габаглыјды җаман.
Чатылмыш гашларындан,
Зил гара сачларындан
Һатәмә охшајырды...
Шаһназ да баласыны:
«Ај атасына чәкән
Гыз», — дејә охшајырды...

Көрпәнин сифәтиндән
бир чиддилик јағырды.
Бахышлары итијди,
Јаман тәрс-тәрс бахырды
додағыны бүзәрәк.
Шаһназ бу бахышлары
Һатәмдә көрмүшдү тәк.
Бәли, бир заман варды
Һатәм елә баханда,
Шаһназ ачыгланарды,
Дејәрди: — Чох ачыглы,
сәрт бахышын вар сәнин.
Нәдән инди көрпәнин
еләчә бахмасындан
хошу кәлир Шаһназын?!
— Ејнән өз атасыдыр! —
дејә, гәлбиндән бу ан,
сәс јүксәлир Шаһназын.
Дүшүнүр: «Хошбахт олар,
бәхтәвәр олар әкәр,
Атасына охсаса
гыз ушағы» дејәрләр...
Бәхтәвәр олсун балам,
узаг олсун һәр заман
Дүнјанын гадасындан,
гәминдән, хатасындан.
Башга дујгулар илә
Шаһназ инди јанырды.

Күн-күндөн даһа артыг
 Һатәмә бағланьрды.
Ушағын сифәтиндә
 һәм өзүнү, һәм дә ки,
 Һатәмини көрүрдү.
Ешгини, севинчини,
 о, гәмини көрүрдү.
Севмәҗиб кәлмишди о,
 әрә, һәгигәтди бу.
Индиҗсә о, севирди...
 Аһ, бәс нә һаләтди бу?
Учмаг үчүн көрпәси
 она ганад верирди.
Сәдагәти, Шаһназа
 мәһәббәт кәтирирди...

Бир мәгама чатдырыр
 заман өзү һәр шеҗи.
Һатәм ата оландан
 Шаһназа бәсләдиҗи
Мәһәббәти, севкиси
 бөлүндү тән җарыҗа.
Тамам өзкә дүҗулар
 инди дүшдү араҗа.
Шаһназ—бир вахт гәлбинә
 һаким кәсилән о гыз
Ушагынын анасы
 олду Һатәмә җалһыз.

Җалһыз инди таныды
Җаҗғыны, дәрди, Шаһназ;
Кәнчлик тәрәвәтини
Җаман итирди Шаһназ.
Чалды өзкә һавалар
Һатәмин көнүл неҗи.
Шаһназа бәсләдиҗи
 мәһәббәтин җерини
 тутду сәдәчә һөрмәт.
Җуш олуб җувасындан
 аҗрылдымы мәһәббәт?
Мәһәббәт, аҗ мәһәббәт!
 чохлаы җазды сәндән;
Дад чәкди, фәрҗад етди,
 чоху сәнин әлиндән.
Җатан о лал дүҗулар
 гүдрәтиндә оҗаныр,
Сәндән бир гәтрә дүшсә,
 «Кур үстүндә сал җаныр.»
Сәнсэн даш үрәкләри
 әзиб мума дөндәрән;
Һөкм едән һакимләри
 бир мәһкума дөндәрән.
Мәни дә, еҗ мәһәббәт,
 сәнсэн шаир еҗләҗән!
Анчаг, сиррләрини
 кимсәҗә ачмадын сән!
Нәдән, еҗ һөкмү сонсуз,
 бә'зән әһди данырсан?

Бир үрәкдә сөнүркән,
бир үрәкдә јанырсан?
Җатәмин үрәјиндә
ешги сөнәндән бәри,
Һәр күн көзү өнүндә
кәлиб дурду Күлпәри.
Чох дүшүндү... Нәһәјәт,
зәнк чалды Күлпәријә,
«Мусиги мәктәбиндә
кәлин көрүшәк,» — дејә.

— Хошунуза кәлирми?
— Көзәлдир, бир дә чалын.
Җанадлары үстүндә
ширин, дадлы хәјалын
учду, учду Күлпәри.
Инилдәди јенидән
пианонун дилләри.
Арзулар чыраг кими
каһ јанды, каһ да сөндү.
Ики үрәк бирләшиб,
бир маһныда дөјүндү.
Күлпәринин көзүндә
ачды әлван чичәкләр,
Күлдән-күлә сычрајыб
ојнады кәпәнәкләр.
Чајлар ахды дурулду.
Һәјәт нечә хош олду!..

Булудлар арасында
Җанад ачды Күлпәри;
хумарланды көзләри.
Ајаглары бир анда
һопду јердән үзүлдү,
Хәјалында дурналар
җатарлара дүзүлдү.
Җәлбинин дөјүнтүсү
вурду гуагларында;
Өзү дә һисс етмәдән
о, әјилди; бу анда
сачлары олду чин-чин.
Тохунду сачларына,
јанағына Җатәмин.
О, диксинди, онун да
хумарланды көзләри.
Бир јандан өз нәғмәси,
бир јандан сачын әтри
Мәст еләди Җатәми...
Бир анда дөндү саға,
Тохунду додаглары
бирдән о ал јанаға.
Елә бил јухудајды,
јухудан ајылды гыз.
Нәләр баш вердијини
инди дәрк етди јалныз.
Көр бир нәләр төрәнди
Бирчә анын ичиндә;

Гасырҗамы башлады
океанын ичиндә?
Гыз сычрады, көзүнә
чөкдү онун гаранлыг;
Нә фәйда! Аһ, нә фәйда!
Олан олмушдур артыг.
Чыхан чаны гәфилдән,
алышыб сөнән көзү,
Будагдан учан гушу,
ағыздан чыхан сөзү,
Кери гәјтармаг олмаз!
Дүшән јарпаг хәзәлдир,
о, бир дә јарпаг олмаз.
Титрәди додаглары,
јаман әсди әлләри;
Һәјасындан гапады
тез үзүнү Күлпәри.
Һатәм дә чох утанды,
башыны дикди јерә.
О. өзү дә билмәди,
билмәди, бирдән-бирә
Нечә баш верди бу иш?
Бир дә көрдү ки, артыг
тамам башга һалдадыр,
Сәсиндән горха-горха,
јавашча пычылдады:
— Бағышла... дүзү... — Сусду.
Һатәм галхды ајаға.

Билмәди ки. нејләсин
вурнухду сола, сага...
Хејли кечди арадан,
Јатды дәниздә туфан;
Далғалар сакит олду,
Дамарлара сығмајан
Ганлар ахды, дурулду.
Бахышлар әввәлкитәк
Санчылды бир-биринә.
Ишләди шимшәк кими
Көзләр үрәкләринә.
Көнүлләрин сазыны
Бир хејли диндирдиләр.
Бу кәлән чәршәнбәјә
Онлар көрүш вердиләр...

Күлпәрини өтүрүб,
Евә гајыдыр һатәм.
Севинчиндән сығмајыр
Күчәләрә о, бу дәм.
Нијә дә севинмәсин?
Бу дүнјада һәр кәсин
Өз арзусу, камы вар.
(Нә хошбәхтдир дүнјада
Арзусуна чатанлар!)
О севинир, шадланыр,
Ганад тахыб арзудан,
Көјләрә ганадланыр.

Кеч олса да, нәһәјәт,
Ону дәрк едиб дујан,
Гәлбиндән кечәнләри
Көзләриндән охујан
Бир көзәли тапды о;
Јетишди мурадына,
Дүнјалары вердиләр
Бу күн елә бил она.

ВИЧДАН ЭЗАБЫ

Евә чатан кими һалы позулду,
Көрән бирдән-бирә она нә олду?
Көрпәнин ағзында дөшү Шаһназын
Көрдү ширин-ширин мышылдашырлар.
Елә бил илдырым чалды Һатәми,
Әсди варлығында бир дәли рузкар.
Тутду әлләрилә үзүнү һәмин;
Бир анда гаралды көзүндә аләм.
Баха да билмәди нә көрпәсинин,
Нә дә арвадынын үзүнә Һатәм,
Деди өз-өзүнә: «Еј јазыг кәлин,
Јатма, көзүнү ач, әринә бах бир.
Јазыг!.. Инандығын сәнәткар әрин
Сән һеч билирсәнми һарадан кәлир?
Сәдагәт наминә маһнылар јазан,
Ешгинә анд ичән бәстәкар оғлан
Хәјанәт еләмиш мәһәббәтина;
Һәссаслыг истәјир о сәндән јенә!»

О, адәти үзрә јатмаздан габаг
Өпәрди Шаһназы, көрпәни һәм дә.
О, јенә истәди, өпмәди, анчаг,
Она елә кәлди, елә бу дәмдә:
«Бунун ки, бир тикә јох имиш ары», —
Дејә, күлүр она дост-танышлары.
Дејирләр: «Буна бах, бир саат габаг
Башга бирисини өпән бу алчаг,
Инди арвадыны өпмәк истәјир;
Мән дә бир инсанам, кишијәм, дејир...»
«Мән кимәм? Мән нәјәм? Мәгсәдим нәдир?» —
Дејә, хәбәр алды өзү өзүндән.
«Әмәлим өзкәдир, сөзүм өзкәдир».

Јајынмаг истәди о, өз көзүндән,
Анчаг бачармады; бирдән көзләри
Гаршы дивардакы күзкүјә дәјди.
Итириб күчүнү, әсди дизләри,
Үзүнү чевирди, башыны әјди.
Охланды, аһ чәкди Һатәм дәриндән.
Үзүнү кизләтди өз көзләриндән.
Чох ијрәнч көрүндү үзү дә она,
Донду дамарында елә бил ганы.
Гајнар су төкдүләр санки башына
Күзкүдә көрүнчә додагларыны.

«Бу гајнар додаглар, бир саат әввәл
Бакир бир јанагда јанмајырдымы?
Галдым өз ишимә өзүм мәттәл.
Әһдини; ешгини Һатәм гырдымы?

Јох, Јох! Бу мүмкүнмү? Мэн ки, күлмүшөм
 Күндө бир будагда јурд саланлара.
 Бу бир һәгигәтсә, нејләдин, һатәм,
 Сәнин сөзүн һара, әмәлин һара?...»
 Нә Шаһназы өпдү, нә дә ушағы,
 Утанды, башыны дикди ашағы.
 Кимдән утанырды көрәсән һатәм?
 Көрпә дә, Шаһназ да јатмырдылармы?
 Кечәнин јарысы... Отагда бу дәм
 Өзүндән савајы бир кимсә вармы?
 Бәли, вар! Вичданы! О, кизләнсә дә,
 Һәләлик тәмиздир, ләкәләнмәмиш,
 Варлығы тоз олуб јерә енсә дә,
 Вичданы көјләрдән јерә енмәмиш.
 Вичдан агрысыны һәр кәс јејибсә,
 О биләр, бир анда нә чәкир үрәк.
 Әкәр вичданыны йтирмәјибсә,
 Чинајәт төрәдән, инсандыр демәк!
 Бир пис иш тутса да, сонрадан кәрәк
 Инсан, һеч олмаса, пешиман ола.
 Вај онун һалына даш парчасытәк
 Чанында нә инсаф, нә вичдан ола!
 Гој вичдан чыхартсын һәр һөкмү, вичдан,
 О, бир һаким олуб јол көстәрмәли!
 Дедији һәр сөздә, һәр ишдә инсан
 Вичдан гаршысында һесаб вермәли!
 Һатәм дә вичданла гаршылашыркән,
 Утанды, башыны дикди ашағы.

Арзусу сел кими ашыб дашыркән,
 Нә Шаһназы өпдү, нә дә ушағы!
 Вичдан агрысындан алышды багры,
 Ијрәнди өзү дә өз әмәлиндән.
 (Вичдан агрысындан бөјүк бир агры
 Агрылар ичиндә тапымырам мән.)

САРСЫНТЫ

Чәршәнбә күнүдүр, һава гаралыр,
 Көрүш вахтына да бир саат галыр.
 Дүшүнүр, әјләшиб һатәм диванда,
 Јүз гәрара кәлир һәр өтән анда.
 Суаллар дүзүлүр өнүндә мин-мин
 Көрүшә кетсинми, јохса кетмәсин?
 Кәсдирә билмәјир бајагдан бәри:
 «Кетмәсә... көзләјәр ахы Күлпәри.
 Кетсә дә... дүзүнү нечә сөјләсин?
 Ачыб һәгигәти о, нечә десин?
 О, нечә десин ки, кеч тәгсиримдән,
 Сәни алдатмышам, ријакарам мән.
 Мәним арвадым да, ушағым да вар,
 Көрәсән о, буну нечә гаршылар?
 О титрәк, о сахта өпүшүмлә мән
 Нечин ләкәләдим о бакирәни?
 Евли олдуғуму демәдим нәдән?
 Бәлкә дә үрәкдән о, севмиш мәни?
 Бәлкә, дөнә билмәз өз гәрарындан?
 Дөнә билмәсә дә, онунку һагдыр.

Өзүмтэк бириси, бэлкэ бир заман
Мэним гызымы да алдадачагдыр?..
Онда дөзэрэмми?.. Јох, бу чэтиндир,
Бурла сөз вичданын, адалэтиндир.
Бэс өзүнэ рэва көрмэдијини
Нечин өзкэсинэ рэва көрүрсэн?
Нечин гарышдырыб ешгин мејини,
Аһ чэкиб далбадал көкс өтүрүрсэн?
Өзүн дэ билмирсэн... Бэс нечэ олсун?
Бэс бу тэзэ пејман нечэ позулсун?
Позулсун?
Бэс нэ тез?»

Икинчи бир сэс

Јүксэлди гэлбинин дэринлијиндэн:
«Дүнэн чешт, бу күнсэ күнорта». Јох, јох!
Бу ширин севдадан эл чэкимми мэн?
Јахшы олмаса да... диллэниб үрэк,
Дејир: верилэјди каш бу һагг мэнэ.
Хошдур ганан илэ өлүмэ кетмэк,
Өлүмдүр ганмазла јашамаг мэнэ.
Јолунда сэфалы бир хош күндүзүн
Кечэ өлмэк белэ хошдур, еј һатэм!
Бир ширин бахышын, бир ширин сөзүн
Мэн ки, чохдан бэри һэсрэтиндэјэм.
Бэлкэ дэ, һаглыјам бу севдада мэн»,
Дејэрэк, ајага галхды јериндэн.
— Һатэм, һара белэ?
Нэ лесин инди?
Долаша-долаша дили тэрпэнди:

— Ичласа!

Титрэди ағзында кэлмэ.
Өз сәси гәрибэ кәлди һатәмэ.
Јерэ көк атмаса бир ағач әкәр,
Һәр әсэн күләјэ башыны әјәр.
Көкләри үрәјэ бағланмајан сөз,
Ағыздан чыханда әсәр, титрәјәр.
Ичласа! Дајанды, сусду бир гәдәр,
Боғду вичданыны, боғду арыны.
(Ичлас олмасајды, бә'зи кишиләр
Нәјлә алдадарды арвадларыны?!)
Шаһназ: — Көзлә! — дејиб, тез шөфонердән
Чесунча костјуму чыхартды һәмән.
«Голу бир балача гырышыб», — дејә.
Башлады пенчәји үтүләмәјә.
Сүзүб арвадыны көзалты һатәм,
Астача-астача дүшүндү бу дәм:
«Пенчәјин үстүндә үзүр әлләрин,
Һара тәләсирәм, билмирсән анчаг.
О үтү чәкдијин голларла, әрин
Башга бирисини гучаглајачаг...»
Һатәм горха-горха кејди пенчәји,
Үтүнүн истиси кечди чанына;
Түкләри үрпәрди, јанды үрәји,
Елә бил пенчәк дэ дар кәлди она.
Шаһназ алтдан-алтдан сүзүб әрини,
Өнүндә чүтләди чәкмәләрини.
Онуң бу һөрмәти, бу нәзакәти,
Һатәмнин үзүнә дәјди силлә тәк.

Сыхылды, јумаға дөндү гамәти,
 Шаһназын өнүндә о, кичиләрәк;
 Чәкмәснини кејә билмәди, дурду;
 Диванын үстүндә кечиб отурду.
 Көјләр нәзәриндә бирләшди јерлә,
 Дүшүндү, дашынды, о арам-арам:
 «Онун чүтләдији бу чәкмәләрлә
 Мән онун ешгини тапдамалыјам?
 Бәс, мән ки, өзүмү һәссас санырдым,
 Онун даш гәлбинә аловланырдым?
 Инди һарда галмыш һәссаслығым бәс?
 Дүшдүјүм бу һала күлмәзми һәр кәс?
 Мән бу күн сел кими ашыб-дашмышам;
 Көрүшә көр нечә һазырлашмышам.
 Бир анда доғармы, нәш'ә дә, гәм дә?
 Өзүм истәсәм дә, истәмәсәм дә...
 Үзүм дә гырхылмыш, сачым даранмыш,
 Инди, көр мән нечә ријакараммыш!..
 Көрүшә һазырам демәк, инди мән,
 Вичданым кечикмиш һиссләримдән.
 Еј бәстәкар оғлан, еј һәссас оғлан,
 Утан арвадынын мә'сумлуғундан!..
 — Бәс нијә кетмирсән? Сәнә нә олду?
 Нијә һалын белә бирдән позулду?
 — Һеч.
 — Бәлкә хәстәсән?
 — Јох.
 — Бәс бу нәдир?
 — Кечиб кедәр.

— Һалыи чох пәжмүрдәдир, —
 Дејә бу очағын садиг кәлини
 Һатәмин башына гојур әлини.
 — Бу нәдир? — Сәнин ки, һәрарәтин вар.
 Бу һалда ичласа кетмәкми олар?
 Ичласа!.. Ичласа!.. Бир илан кими
 Бу сөз нәрилдәјиб чалды Һатәми!
 Бәли, дүз дејирсән, еј јазыг кәлин,
 Һәрарәти чохдур сәнин әринин.
 Хәстә һәрарәти дејил бу, анчаг,
 Үзүнү кизләдир сәндән, јахшы бах!
 Ондакы һәрарәт јаранды бу ан
 Вичданын нәфс илә чарпышмасындан.
 Шаһназ: — Бурахмарам, — деди, — мән сәни.
 О, сусуб кириди, сөз узатмады.
 Узанды, көрүшдән үздү әлини,
 Илан вуран јатды, Һатәм јатмады.

Кечди бир нечә күн... Өз иш јериндә
 Һатәм Күлпәридән бир мәктуб алды.
 Јазылар бөјүдү һеј көзләриндә,
 Охуду, бир хејли хәјала далды:
 «...Өзүм дә билмирәм нә дејим сәнә...
 Һејиф, бу ачылан үрәјим сәнә!
 Һатәм, динлә мәни, алдатсан да, кәл!
 Сәни көрмәминдән һалә чох әввәл
 Чалмышдын гәлбими сәнәтинлә сән.
 Мин илһам алмышдым нәғмәләриндән.

Көрүшдүк, бу көрүш нэ јаман олду,
 Ешгим, эмәлимдән пешиман олду.
 Дедилэр евлисэн, неч инанмадым,
 Дедим ки, сәнәткар сахтакар олмаз.
 Мән сәни неч заман позғун санмадым,
 Ахы, бир үрәкдә ики јар олмаз!
 Анчаг, сәһв етмишәм, үрәјим мәним
 Әбәс јерә сәнин ешгинә јанмыш.
 Белә дағ чәкмәзди мәнә дүшмәним,
 Сән мәни, сән мәни алдатмысанмыш!..
 Белә еләмәзди сәнәткар олан.
 Нечә рәва билдин алдатдын мәни?
 Еј үрәкдән јазан сәнәткар оғлан,
 Ојунчагмы билдин инсан гәлбини?!
 Күндә бир һаваја голун галхмасын,
 Јашатсын сәдагәт, дүз илгар сәни.
 Дөнмә өз әһдиндан, өз илгарындан,
 Дөјсә боран сәни, дөјсә гар сәни...
 Ешгини көзүндә һәр аш бөјүт сән,
 Һамыја нәғмәилә вердин өјүд сән.
 Һәр күн бир будагда сән нәғмә өгсән,
 Тез кечәр, охшамаз бу баһар сәни.
 Дејирләр, јарындан чох килејлисән,
 Бунунчунму салдын мәнә мејли сән?
 Сән ону өзүнә сирдаш ејләсән,
 О да гижмәт гојар, анлајар сәни.
 Мејданы кен көтүр, көјләрә шыгы;
 Сығмаз бир дүнјаја көнүл дарлығы.

Кәнарда ахтарма бәхтијарлығы,
 Өз бәхтин ејләсин бәхтијар сәни.
 Утандым алданмыш мәһәббәтимдән,
 Бу дәрдә дүшмәсин неч кәс дүнјада!
 Боғуб өз ешгими һәммин күнү мән.
 Көрүшә кәлмәдим, һатәм, әлвида!»

Көзүнү јуммады о кечә һатәм,
 Гәлбиниң сәсинә кәсилди һәмдәм.
 Дүшүндү, дашынды о, кечә јары,
 Чохалды алыныны гырышыглары.
 Дәрдиниң одуна о, јана-јана,
 Чеврилди јериндә о јан-бу јана;
 Нә гәдәр чалышды, јата билмәди.
 «Аһ!.. Бу нә иш иди, мән тутдум! — деди. —
 Онунла үз-үзә кәлә билмәрәм...»
 Анчаг, бирчә шејә севинир һатәм:
 Көрүшә кәлмәмиш о күн Күлпәри,
 Бош јерә дајаныб көзләмәмишдир.
 Јоллара кикилиб гара көзләри:
 «Һардасан, һардасан, кәл!» демәмишдир.
 О, билсә дә ону мән алдатмышам,
 Мәни севдијини јенә данмады.
 Чох тез баша дүшдү, тез чәкди энчам,
 Јахшы ки, бу севда чох узанмады.
 Кәһ сола чеврилди, кәһ саға дөндү,
 Јорғанын алтында јумаға дөндү.
 Бәдән агрысындан, чан агрысындан
 Вүчуд бир андача неч әјиләрми?

Вичдан ағрысыны чэкэп бир инсан
Памбыг үстүндэ дэ јата билэрми?

Бир кечэ јатмајыб көрдү ки, азы
Он дэфэ ојатды көрпэ, Шаһназы.
Ушаг јериндэчэ гурчалананда,
Шаһназ һисс еләјиб, галхыр бир анда.
Ајрылыб кечэнин бал јухусундан,
Каһ эски дәјишир, каһ эмиздирир.
Көрпэ јатмајанда, сөјләјир: «Чан, чан!»
Алыб гучагына ону кээдирир.
Изләјир һәр кичик һәрэкэтини,
Јохлајыр ушағын үстүнү тез-тез.
Көрпэнин азачыг һэрэрэтини
Билир, бахан кими термометрсиз.
Әввәлләр јастыга дәјәнтэк башы,
Јатарды, бахмазды һеч сәсә-күјә.
Индијсә кечәләр онун сирдашы,
Шаһназын јухусу чәкилиб көјә.
Вуруб јухулуға өзүнү гәсдән,
Һатәм алтдан-алтдан сүзүр Шаһназы,
«Инди о, һәссасдыр, — дејир, јохса мән?
Көрпэнин шылтағы, көрпэнин назы
Онун шухлугуну тамам ғырыбдыр,
Јазыгы көр һечә сыныхдырыбдыр!
Һәлә бу вахтадәк бирчә кәрә мән,
Чағанын сәсинә ојанмамышам.
Гачырыб јухуму зорла көзүмдән,
Бешијин башында дајанмамышам.

Инди о һәссасдыр, ја мән һәссасам?» —
Дејә фикирләшир о, арам-арам.
Кәлир јан отагдан ананын сәси:
— А бала, ај Шаһназ, јорулдун ки, сән;
Бир аз да ушағы вер мән кээдирим;
Дүнәндән өзүн дэ ахы, хәстәсән.
«Хәстәдир? Бәс нијә мән билмәмишәм?» —
Дејә, өз-өзүнә дүшүнүр Һатәм.
«Инди о һәссасдыр, ја мән һәссасам? —
Дејә фикирләшир о, арам-арам.
Күлпәринин ше'ри елә бу анда
Сәсләнди Һатәмни гулағларында:
«Дејирләр, јарындан јох килејлисән,
Бунунчунму салдын мәнә мејли сән?
Сән ону өзүнә сирдаш еләсән,
О да гијмәт гојар, анлајар сәни...»
Һатәм тез үстүндән атыб јорғаны,
Јанашыр Шаһназа.
— Јорулдун ки, сән...
Мәнә вер ушағы, кээдирим бир аз,
Сән дэ динчини ал.
— Јох! — дејә Шаһназ
Ушағы вермәјир.
— Ахшамдан бәри
Јата билмәмисән ахы; вер бәри,
Бир аз мән кээдирим.
— Јох, сән хәстәсән.
Ојаг олдугуму билмисәнсә сән,
Јата билмәмисән өзүн дэ демәк.

Сэнэ дэ јухламаг, динчэлмэк кэрэк.
Гары јан отагдан јенэ диллэнди:
— Чох кеч ајылмысан. Сэн һэлэ инди
Билирсэн, кечэлэр, а көнү галын,
Ојаг галдығыны јанындакынын?
Сэнин о «өлмүшүн» оландан бэри
Ојаг кечирмири о, кечэлэри?
Бир бу күн дејил ки... Сэн јат!

Бу сөзлэр

Ијнэтэк санчылды онун гэлбини;
Дәрдини азалтмаг истәди, анчаг
Дәрдинин үстүнә дәрд кәлди јенә.
Кечди анасынын јанына Һатәм.
— Мән онун јанында динә билмирәм.
Бир тәһәр дәјирсән көзүмә анчаг, —
Дејә, килејләнир гары. — Бура бах.
Бир баша сал мәни, анлат көрүм сән
Нијә сојумусан евдән, ешикдән?
Демә ки, гочајам, баша дүшмүрәм,
Дәрдини, чоруну билирәм, Һатәм!
О, сәнә иснишиб ујушан заман,
Сән нијә сојудун өз арвадындан?
Јазыг көр нә күнә дүшүб, јахшы бах!
Бәс нечә? Асандыр арвад сахламәг?
Мәсәлдир: «Пендири дәри сахлајар,
Бил ки, арвады да әри сахлајар».
Бир хејли данлады ана оғлуну,
Сөзләр силкәләди, тәрпәтди ону.

Дүшүндү: «Көзәлдир, хошдур һәр заман
Өз гышым, өз јайым, өз јазым мәним.
Доғрусу будур ки, ана оландан
Хејли дәјишмишдир Шаһназым мәним».

БАРЫШЫҒ

Һатәмин отағындан
чоходандыр сәс кәлмәјир.
Пианонун јаныглы
наләси јүксәлмәјир.
Нәдәнсә чох гәрибә
кәлди Шаһназа бу һал.
Сыхды онун гәлбини
бир кизли гәм, бир мәләл.
О, бу евә, очаға
кәлин кәләндән бәри
Сәсләнмиш сәһәр-ахшам
гулағында Һатәмин
јаныглы нәғмәләри.
Өјрәнмишдир о буна,
Инди дөзә билмәјир
евин лал сүкутуна.
Јаман ачыгланарды
дүзү, Шаһназ бир заман
Һатәмин кечә-күндүз
чалыб-чағырмасындан.
Бәс арадан нә кечмиш?

Бэс инди Шаһназ нечүн
 пианонун сәсини
 ешитмәк истәр бу күн?
 Өзүнә дә нәдәнсә,
 гәрибә кәлди бу һал.
 Бирдән о, јан отаға
 галхыб јөнәлди дәрһал.
 Көрдү чыраг јанмајыр,
 евә чөкүб гаранлыг;
 Һатәм дә диван үстдә
 јатыр, үстү дә ачыг.
 Өртүб онун үстүнү,
 јандырды тез чырағы;
 Хејли далгын, пәришан
 сејр еләди отағы.
 Пианоја, нотлара
 көз кәздирди о, бир-бир;
 Отаг сују совулмуш
 дәјирмана бәнзәјир.
 (Бу гәриб мәнзәрәјә
 баханын гәлби сызлар.)
 Һәрәси бир тәрәфә
 сәпәләнмиш кағызлар.
 Әл дәјмәмиш бунлара
 елә бил чохдан бәри;
 Јазыг-јазыг бахараг,
 пианонун дилләри
 Саһибини ахтарыр,
 үзүндә һәсрәт, кәдәр,

Санки о да данышмаг,
 дәрдини демәк истәр.
 Шаһназ кәл пианону,
 кәл да сүздү Һатәми.
 Саһибинин үзүнү
 басан галын түк кими
 Көрдү пианонун да
 тоз басыбдыр үстүнү.
 Дилләнди өз-өзүнә:
 «Көрмәјәјдим бу күнү!..»
 Һатәмин сифәтиндә
 көрдү артыб гырышлар,
 Үзүндә изтирабын
 дәрин-дәрин изи вар.
 Елә бил ки, үзүнә
 көјләрдән булуд енмиш;
 Көзләринин алты да
 көр нечә һәлгәләнмиш!..
 Дағылмыш кағызлары
 о топлады бир јерә;
 Бирдән көзү саташды
 пианонун үстүндә
 бармаг илә ачылмыш
 чох гәрибә изләрә.
 О, охуду: — Сәдагәт!
 Күлүмсүндү... өјүндү.
 Үрәји севинч илә,
 фәрәһ илә дөјүндү.

О, көрдү бу жазыда
ешгини, мурадыны:
— Бир көр нара жазыбдыр
көрпөмизин адыны!..
Жэгин чох севир гызы, —
Дејө, Шаһназ ишарды;
Һэлә дејәсэн онун
көзләри дә јашарды...
Тозу силмәк истәди,
анчаг, тез әл сахлады.
Гыјмады, сол әлијлә
сачыны дараглады.
Дүшүндү, чох дүшүндү,
нәһајәт, бир вәрәгин
үстүнә јазды бу дәм:
«Сәдагәтин наминә
кәрәк јазасан, Һатәм!»
О јазды, дәрин-дәрин
хәјала кетди јенә.
Бирдән гәрара кәлди;
кағызы нот јеринә
Ғојуб тез пианоја,
тәрк еләди отағы.
Әсди бүтүн бәдәни,
әсди дили, додағы.
Хејли кечди арадан;
Һатәм ачды көзүнү.
Башга һаләтдә көрдү
һәм еви, һәм өзүнү.

Бахды, бир хејли бахды
үстүндәки шала о;
Отагда да әл кәзиб...
Кетди мин хәјала о.
Сәлигәјлә јығылмыш
көрдү нотлар, кағызлар.
Евдә, һәр шејин үстдә
бир истичә нәфәс вар.
Сән еј гадын нәфәси,
сән еј гадын нәфәси,
Һәјата бағлајан да
сән олурсан һәр кәси.
Сән евләрин бәзәји,
Сән һәјатын өзәји,
Вуран гәлби, чанысан,
Гәлбин һәјәчанысан!
Јан бизим үстүмүздә
һәмишә нарын-нарын.
Һавасысан, сујусан
сән, көрпә фиданларын.
Чан верирсән будагдан
дүшән гуру хәзәлә.
Сәнсиз бир јурд ган ағлар
шаһнишин олса белә.
Даша тохунсан әкәр,
синәсиндә күл битәр.
Һатәм галхды ајаға,
пианоја јан алды.
Кағыз дәјди көзүнә.

Алды охуду ону,
 улдузлара учалды.
 Гәрибә кәлди она,
 өзү дә инанмады,
 дүзү, охудуғуна.
 — Ахы, севмәзди Шаһназ
 мусигини, нәғмәни.
 Бәс, инди о јазмаға
 нечин чағырыр мәни?
 Дүнјанын нә гәрибә,
 долашығ ишләри вар!
 Гартал да көј үзүндә
 каһ енәр, каһ учалар.
 Бирдән онун фикрини
 дағытды јан отагдан
 јүксәлән лајлај сәси.
 Гәрибә бир һал алды
 бәстәкарын чөһрәси.
 Гулаг асды лајлаја,
 гулаг асды дәриндән.
 Һәвәс, илһам шө'ләси
 сүзүлдү көзләриндән:
 «Шаһназ бүтүн өмрүнү
 мәним көрпәмә вермиш
 Бир буна бах, о һәлә
 охуја да билирмиш.
 Сәсиндәки халлара,
 титрәјишә бах, һәлә!

Охујур дуја-дуја
 о, бүтүн үрәјилә.»
 Јаваш-јаваш кечиб о,
 гапыны аралады;
 Илһамдан үрәјиндә
 тәзә тонгал галады.
 Долашды бармаглары
 ширмајы дилләр үстә;
 Бағбанын әли кәзди
 елә бил, күлләр үстдә.
 Күл чыхыб гөнчәсиндән
 ачылды, буталанды.
 Бу дәм үрәк үрәјә,
 сәс дә сәсә чаланды.
 Һатәм чалды, охуду,
 Шаһназса, јан отагдан.
 Елә бил гуш гајытды
 јувасына узагдан:
 «Чинарын јарпаглары,
 Үстүндә чин-чин олсун.
 Гөј Вәтән күләкләри,
 Сәнин илк шәргин олсун.
 Лајлај гызым, а лајлај
 Чаным, көзүм, а лајлај.
 Нар чинәјиндән алсын
 Додагларын рәнкини.
 Руһун, Күрүн, Аразын
 Јашатсын аһәнкини.

Лајлај гызым, а лајлај,
Чаным, көзүм, а лајлај.

Дүңянын гәми, дәрди
Гәлбинә јол ачмасын.
Гој өмрүн јолларында
Ајагың долашмасын!

Лајлај гызым, а лајлај,
Чаным, көзүм, а лајлај.

Бу көјәрчин өмрүнү
Шәрәфлә вур баша сән.
Һәјат ширин, өмүр аз,
Сев, севәрәк јаша сән!

Лајлај гызым, а лајлај,
Чаным, көзүм, а лајлај.

«ГЫШ НАҒЫЛЫНДА»

Крал шүбһәләниб өз арвадындан,
Зиндана салдырмыш ону бош јерә.
Һирсиндән ады да чыхыб јадындан,
Лә'нәтләр јағдырыр о, фәләкләрә.
Зинданын күнчүндә күнаһсыз гадын
Бир күн азад олур һамиләликдән.
Һөкмүjlә мә'насыз, бир бош инадын,
Крал ушаға да шәкк едир һәмән.
Күнаһсыз көрпәјә диггәтлә бахыр,
Гышгырыр: «Бу мәним дејилдир!», —дејә.

Оун нә'рәсиндән илдырым чахыр;
Өлүм һөкмү верир крал, көрпәјә.
Дәһшәтли, јаныглы һычгыртыларла
Ағлајыр, ағлајыр бу анда Шаһназ.
Сахлаја билмәјир өзүнү әсла.
Ағлајыр һатәмнин јанында Шаһназ.
Доғрусу, әввәлчә һатәмә бу һал
Гәрибә көрүнүр, сонраса, дәрһал
Анлајыр бунун да сиррини һатәм,
Көз јашы ичиндә севинир бу дәм;
«Анадыр, анадыр ахы Шаһназым!
Көрпәннин наләси дәрд олур она...»
Ата көрпәсини атыр чөлләрә,
«Бала, бала!», — дејә, чан верир ана.
Пәрдә кечди, үзләр ачылды бир аз,
Донду јаваш-јаваш јаш көзләриндә;
Һатәмнин голуну бәрк сыхды Шаһназ
Бирдән, тамашанын ширин јериндә.

— Нә вар?

— Һатәм, евдә ағлајыр ушаг.

— Нәдән билирсән ки, бир гој отураг!

— Сәнә сөз дејирәм, дур кедәк, Һатәм;

Евдә бир-биринә дәјибдир аләм.

Јәгин ки, ана да киридә билмир.

— Ахы нәдән билдин?

— Атаја бах бир! Билмәсәм, демәрәм.

— Јахшы, дур кедәк.

Анчаг, анламадым ахы, де көрөк
 Нэдэн билирсэн ки...
 — Гәрибәсэн сән,
 Дөшүмүн балача көјнәмәсиндән
 О саат билирәм ојаныб ушаг
 Инди сүд истәјир... Бир евә чатаг,
 Өзүн көрөчәксән.

Динмәди Һатәм.

Бир кизилти кечди дамарларындан.
 Бүтүн аналарын Шаһназла биркә
 Аналыг һиссинә о галды һејран...
 Пәрдә салынмамыш, әсәр битмәмиш,
 Залы аста-аста тәрк етди онлар.
 Евин гапысына һәлә јетмәмиш,
 Чағанын сәсини ешитди онлар.
 Һатәмин гәлбиндә бир сәс учалды:
 «Үрәкдә олмазды кимсә тән мәнә.
 Шаһназ үстүн кәлди, гәләбә чалды
 Аналыг һиссилә дејәсэн мәнә...»
 Јетириб өзүнү отаға Һатәм,
 Алды гучағына ушағы дәрһал;
 Үзүнү чевириб Шаһназа бу дәм,
 Деди: — Јарашмајыр сәнә дәрд, мәләл.
 Ала, көрпәмизи, көтүр, Шаһназым,
 Дујана бош сөзләр даһа нә лазым?
 Учмушдум, јувама гајытдым јенә,
 Һичран, ешгимизи гучагламасын.
 Сүд вер икимизин тәк мејвәсинә,
 Мәним Сәдагәтим гој ағламасын!

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

МҮХТӘЛИФ ШЕ'РЛӘР

Күрд овшары	3
Рәгәмләр	7
Мәним јолум	9
26-лар	13
Рәисин столу	14
Бакы	16
Дүнјамы, мәнми?	18
Ше'р вә мән	20
Кағызлар	22
Тәклик	26
Баһар вә мән	29
Гара сачлар, ағ сачлар	30
Јенә бир арзу галды	31
Ики гит'ә	34
Икинчи јара	35
Ај фалы	37
Узағлары кәзән көнлүм	39
Дагда шәләлә кимн	41
Јүз өмрүн сәсидир	45
Чәфәр Чаббарлыја	47
Мирзә Чәлил	49
Һәмишә јаз олар	50
Илк охучумуза	51

Сәкиләр	53
Сән билирсән, мән дујурам	57
Торпаг	59
Һәр шәкилдә бир аным	61
Тәбрик	64
Ата вә оғул	66
Һәкимлә сөһбәт	68
Өзүмдән паразыјам	72
Јерин көјдәки илк елчисинә	74
Өзүнә хәјанәт	75
Даһа јакшы көрүрәм	77
Истәјирәм	78
Өмрүн пәјызы	79
Күнүн ајаг сәсләри	81
Баһар	83
Бу дөғларда	85
Тәләсирәм мән	87
Күнбатандан күндөгана	90
Гагајы кимн	91
Көзәлик	93
Еј шаһр, сән һағмысан	96
Күлүшләр	99
Кечмиш—кәләчәк	101
Көрә билмирәм	102
Сон нөгтә	103
Гагајытәк	105
Тәһналыг	106
Тарих китабы	107
Мән ону дәјинимәрәм	113
Көз јанн	119
Һәјат, сән из ширинсән!	124
Әлчәк	127
Вағзалы	131
Гинамајын сиз мәни	133

СӘЈЛАҲЫН ДӘФТӘРИНДӘН

Әләддиннп чырағы	134
Өзүнә јалварсана!	137
Еһрамларын өнүндә	138
Өлдү-јашады	139
Дәчлә саһилиндә	140
Дурналар	142
Тасбей	144
Ачлардан тохлара	147
„Тағи-Кәсра“ өнүндә	149
„Баба кур-кур“	153
Ишыг-зүлмәт	156
Сүпүркә	157
Рәфәйилин гәбри үстә	158
„Истиғдал“	161
Бакы вахты илә	163
Ватәң һәсрәти	165
Мави мағара	166
Ағлајан пәри	169
Кизли тәбәссүм	171
Мумија	173
Бирчә ајда	174
Микел Анчелонун „Кәдәри“ өнүндә	175
Кәмпләрин дили	177
Истамбул	179
Ачыг шәһәр	182

МӘКТӘБ ШЕҖРЛӘРИ

Бабанын ады	184
Мәктәб јолу	185
Сәсләр	186
Сәнин илк мүәллиминә	187
Чанта	189
Шәфәғин арзусу	190
Һәлә индилән	192

НӘҒМӘЛӘР

Үз баһар кәлсә дә	193
Бу кечә	194
Һәр күн	196
Телефон телләри	197
Нечни	191
Мин ил данышмаг олар	199
Сән олмасайдын	200

ПОЕМА

Изтирабын сонү	201
--------------------------	-----

Библиотека поэта

Бахтияр Махмуд оглы Вагабзаде

СТИХИ

(на азербайджанском языке)

Редактору *Мирзә Муштаг*, Рассамы *М. Мәммадов*, Бәлини редактору *М. Гулијев*, Техники редактору *С. Бағырова*,
Корректорлары *Ф. Абасова, Ә.Әлијева*.

Җыгылмага верилмиш 12/V-1931-чи ил. Чапа имзаланмыш 25/VI-1961-чи ил. ФГ 11199. Кағыз форматы 60×92¹/₁₂. Физики вә шәрти ч. в. 8²/₁₆. Учот нәшр. вәрәги 8,2. Сифариш № 287. Тиражы 16000. Гижәти 59 гәп.

Азәрбајҗан Дөвләт Нәшријјаты, Бақы, һүсү һачыјев күчәси, № 4.

Азәрбајҗан ССР Мәдәнијјәт Назирлијинин 26 комиссар адына мәтбәәси. Бақы, Әли Бајрамов күчәси, № 8.

MS-79968